

INSTITUTUL PENTRU DEZVOLTARE
URBANĂ ȘI REGIONALĂ

Institutul pentru Dezvoltare
Urbană și Regională
ul. Targowa 45
03-728 Warszawa
www.irmir.pl

MODELUL MOLDOVENESC DE REVITALIZARE PE FONDUL EXPERIENȚELOR POLONEZE

red. Aleksandra Jadach-Sepiolo
Edyta Tomczyk

VARŞOVIA – CRACOVIA 2022

MODELUL MOLDOVENESC DE REVITALIZARE PE FONDUL EXPERIENȚELOR POLONEZE

red. Aleksandra Jadach-Sepioło,
Edyta Tomczyk

VARȘOVIA – CRACOVIA 2022

Autori:

Kamil Całus, <https://orcid.org/0000-0002-1199-9628>; afiliere: Centrul pentru Studii Estice

Aleksandra Jadach-Sepiolo, <https://orcid.org/0000-0002-9464-9649>; afiliere: Institutul pentru Dezvoltare Urbană și Regională, Academia de Studii Economice

Grzegorz Pragert, <https://orcid.org/0000-0001-9497-484X>; afiliere: Ministerul Fondurilor și Politicii Regionale

Edyta Tomczyk, <https://orcid.org/0000-0002-3481-856X>; afiliere: Institutul pentru Dezvoltare Urbană și Regională

Recenzent: profesor titular doctor habilitat Jacek Szlachta

Editor:

Institutul pentru Dezvoltare Urbană și Regională
ul. Targowa 45
03-728 Warszawa
www.irmir.pl

© Copyright by Institutul pentru Dezvoltare Urbană și Regională,
Varșovia–Cracovia 2022

ISBN: ISBN 978-83-67231-07-7

Procesare: Bożena Goślicka

CUPRINS

1. Cuvânt înainte (<i>Edyta Tomczyk</i>)	5
2. Situația geopolitică și internă a Moldovei în contextul realizării unei politici regionale moderne (<i>Kamil Calus</i>)	8
3. Cooperarea instituțională ca și instrument eficient de realizare a proiectelor de cooperare pentru dezvoltare (<i>Grzegorz Pragert</i>)	17
4. Transferul de experiență și bune practici între Polonia și Moldova (<i>Aleksandra Jadach-Sepiolo</i>)	27
4.1. Abordarea moldovească a revitalizării – transferul de terminologie	27
4.2. Conceptul și conținutul programului urban de revitalizare	31
4.3. Participarea publică în revitalizare	40
4.4. Implementarea programului de revitalizare urbană	45
5. Succesele moldovenești în revitalizare (<i>Edyta Tomczyk</i>)	48
5.1. Cadrul proiectului-pilot al activităților de revitalizare în Moldova	48
5.2. Soroca	52
5.3. Ungheni	56
5.4. Edineț	60
5.5. Bălți	63
5.6. Cimișlia	67
5.7. Drochia	71
6. Analiza potențialului instituțional al câtorva orașe moldovenești pentru implementarea cu succes a modelului de revitalizare dezvoltat (<i>Edyta Tomczyk</i>)	75
6.1. Provocări în domeniul dezvoltării orașelor – perspectiva revitalizării	75
6.2. Potențialul instituțional și de personal al orașelor și provocările din domeniul revitalizării	67
6.3. Potențialul instituțional și de personal al Rețelei Naționale de Revitalizare Urbană	84
7. Concluzii și recomandări (<i>Edyta Tomczyk</i>)	90
Bibliografie	97

DICȚIONAR DE ABREVIERI

- ADR – Agenția de Dezvoltare Regională (Centru, Nord, Sud, UTA Găgăuzia)
- FSI – Fundația Solidarității Internaționale
- RNRU – Rețeaua Națională de Revitalizare Urbană
- IDUR – Institutul pentru Dezvoltare Urbană și Regională
- MFPR – Ministerul Fondurilor și Politicii Regionale
- MADRM – Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului
- Legea privind revitalizarea sau legea – Legea din 15 octombrie 2015 privind revitalizarea, M.O. 2015 poz. 1777

1. CUVÂNT ÎNAINTE

Prezenta publicație, având caracterul unei monografii științifice este dedicată prezentării și analizei sistemului moldovenesc de revitalizare, care reprezintă un exemplu de succes al transferului de cunoștințe între țări – Polonia și Moldova. Asta pentru, că bazele locale ale desfășurării politicii de revitalizare s-au inspirat din soluțiile poloneze și au fost elaborate de către Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului al Republicii Moldova (MADRM) cu suport din partea specialiștilor polonezi.

Transferul la scară largă de cunoștințe și practici, care a permis construirea de la temelii în decurs de doar câțiva ani a sistemului de revitalizare în Moldova a fost posibil grație proiectului realizat începând cu anul 2016 de către Ministerul Fondurilor și Politicii Regionale „Suport pentru administrația moldovenească în implementarea Strategiei Naționale de Dezvoltare Regională a Moldovei 2016-2020 în domeniul politicii urbane și de dezvoltare urbană”. Scopul suportului a fost sprijinul acordat administrației moldovenești în construirea unui sistem de revitalizare înțeles ca un instrument modern al dezvoltării regionale, care slujește creșterii eficacității politicii regionale prin crearea și testarea unor noi instrumente din zona de revitalizare, pe baza experiențelor și a metodologiei poloneze. Transferul de cunoștințe a avut loc pe parcursul întâlnirilor de lucru, al conferințelor, instruirilor și vizitelor de studiu. Specialiștii polonezi în colaborare cu partea moldovenească – în primul rând cu MADRM și cu Agențiile de Dezvoltare Regională – au pus umărul la elaborarea *Liniilor directoare privind revitalizarea urbană în Republica Moldova* (MADRM, 2019), care reprezintă temeiul legal pentru implementarea revitalizării în Moldova, cât și a programelor și proiectelor – pilot de revitalizare. În urma transferului de cunoștințe și experiențe reprezentanții administrației moldovenești de la toate nivelurile – național, regional și local – au dobândit cunoștințe și și-au consolidat competențele în domeniul planificării și a implementării proceselor de revitalizare .

Datorită suportului acordat pe termen lung a fost posibil un transfer de cunoștințe și experiențe incomparabil mai mare decât în cazul altor proiecte,

care au devenit elementul esențial al temeliilor sistemului național de revitalizare creat de către partea moldovenească. Având în vedere sfera și amploarea lui acest proiect reprezintă cel mai mare suport de până acum în domeniul revitalizării, pe care partea poloneză l-a acordat unui partener străin – aceasta este concluzia la care au ajuns autorii *Studiului asupra sistemului de gestionare și implementare a proceselor de revitalizare în Polonia* (Jadach-Sepiolo, 2020) în contextul analizei valorii adăugate europene al sistemului polonez de revitalizare. Concluziile legate de importanța acestui transfer și a rolului Poloniei ca și țară, a cărei soluții reprezintă inspirații pentru alte țări europene au reprezentat punctul de plecare pentru prezenta publicație. Pentru echipa IDUR un lucru important a însemnat prezentarea modelului de revitalizare creat și implementat deja în Moldova și compararea acestuia cu soluțiile adoptate în Polonia. De aici, scopul prezentei monografii a devenit prezentarea procesului transferului de experiențe între Polonia și Moldova, compararea sistemului moldovenesc de revitalizare cu cel polonez, cât și analiza unor orașe moldovenești alese, care de câțiva ani de-abia implementează cu succes revitalizarea la ele acasă. Pentru obținerea unei imagini complete a condițiilor în care este realizată politica de revitalizare, în capitolul 2 a fost prezentat contextul geopolitic și intern al conjuncturii politice a Moldovei moderne. Apoi în capitolul 3 a fost analizat potențialul instituțional al unor orașe moldovenești alese din punctul de vedere al posibilității unei implementări eficiente a modelului de revitalizare elaborat de către autoritățile autonomiei locale.

Partea principală a publicației începe cu descrierea dimensiunii instituționale a cooperării polono-moldovenești (capitolul 3). Capitolul patru, care este consacrat analizei transferului de experiențe și bune practici între Polonia și Moldova conține compararea terminologiilor și a definițiilor noțiunilor de bază legate de revitalizare; conținutul și regulile de elaborare a programelor de revitalizare urbană; locurile, formele și rolul participării sociale în timpul procesului de revitalizare; în fine, regulile referitoare la implementarea programelor de revitalizare adoptate. În această parte temeiul analizei au fost materialele sursă – documentele elaborate ca urmare a suportului reprezentând cadrul juridic și de implementare a sistemului, cât și programele de revitalizare a câtorva orașe moldovenești alese. Tema următorului capitol, ce-al de-al cincelea, constă în descrierea primelor rezultate vizibile – al succeselor revitalizării moldovenești. Acest capitol se concentrează asupra analizei studiilor de caz specifice din orașele alese, care au participat la activitățile pilot, în cadrul cărora au pregătit programe de revitalizare și au realizat una sau două ediții ale proiectelor - pilot. Pe lângă analiza programelor de revitalizare din perspectiva modului delimitării zonelor degradate și a revitalizării, analiza fenomenelor de

criză sau al diagnosticului aprofundat pe baza materialelor sursă disponibile au fost prezentate sfera, modul de implementare și rezultatele activităților desfășurate. Apoi, al șaselea capitol s-a concentrat în schimb pe evaluarea potențialului instituțional și de personal al organizatorilor proceselor de revitalizare la nivel local în Moldova. Diagnosticul potențialului diferitelor autorități ale autonomiei locale moldovenești alege prezentată în publicație în lumina sarcinilor care le revin legate de realizarea activă a proceselor de revitalizare împreună cu identificarea unor anumite lacune în materie de competențe a fost descrisă pe baza rezultatelor a două cercetări desfășurate de către echipa IDUR pe această temă în anul 2020 (Tomczyk, 2020; Jadach-Sepiolo, Tomczyk, 2020) cât și a cercetării altor date existente, în special a documentelor analitice și juridice referitoare la cele mai importante provocări din domeniul dezvoltării, cât și a strategiilor de dezvoltare regională adoptate în Moldova. În capitolul 7, care reprezintă rezumatul monografiei se află concluziile și recomandările ce decurg din materialul analizat în capitolele precedente.

În intenția autorilor destinatarul acestei lucrări ar trebui să fie în primul rând mediul științific și comunitatea experților care se ocupă de revitalizare – de crearea cadrului juridic și organizațional la nivel central, regional și local, precum și de pregătirea și implementarea programelor de revitalizare. Soluțiile descrise în analiză pot face obiectul unor cercetări și comparații viitoare cu soluțiile elaborate în alte țări, pot reprezenta de asemenea inspirații pentru factorii de decizie din alte țări, în care nu au fost întreprinse până în prezent activități de revitalizare – din acest motiv – pentru o diseminare mai eficientă lucrarea este publicată în două versiuni lingvistice – în polonă și engleză.

2

2. SITUAȚIA GEOPOLITICĂ ȘI INTERNĂ A MOLDOVEI ÎN CONTEXTUL REALIZĂRII UNEI POLITICI REGIONALE MODERNE

De treizeci de ani, de când Republica Moldova și-a proclamat independența acest stat se luptă cu o serie de probleme care îi restricționează, iar uneori chiar îi face imposibilă atât dezvoltarea lui socială și economică, cât și consolidarea tineri și nesigurei statalități moldovenești. Principala sursă a unei asemenea stări de fapt o reprezintă neobișnuitele conjuncturi istorice și identitare, care definesc realitatea politică și socială ale acestei țări, cât și faptul, că este amplasată la marginea influențelor geopolitice ale Apusului și Rusiei, ceea ce o face să fie atât un câmp permanent cât și un obiect al rivalității dintre acești doi actori. Drept urmare, statalitatea moldovenească este de peste trei decenii fragilă și lasă impresia că este temporară. În ciuda scurgerii a unui timp atât de îndelungat următoarele guverne care s-au succedat nu au fost în stare până la ora actuală să construiască instituții de stat eficiente și nici să creeze temeliile pentru o economie stabilă, capabilă să le permită cetățenilor satisfacerea nevoilor lor de bază. În condițiile menținerii slăbiciunii statului de zeci de ani în Moldova s-a ajuns la dezvoltarea unui model oligarhic, cunoscut din alte republici post-sovietice, în care țara este condusă de către o elită mică, care este interesată nu de modernizarea și democratizarea statului, ci de folosirea instituțiilor și a resurselor lui pentru obținerea de beneficii financiare cuantificabile și de protejarea propriilor interese politice și de afaceri. O provocare importantă, căreia elitele politice și intelectuale moldovenești nu au reușit să îi facă față nici până în ziua de azi rămâne elaborarea unui model de identitate, comun tuturor locuitorilor acesti țări, atrăgător și acceptat în mod universal sau a unei idei naționale în jurul căreia să se unească întreaga societate. Problema identitară nesoluționată până în ziua de azi reprezintă unul dintre subiectele cheie care influențează unitatea societății diferențiate

din punct de vedere etnic: în jur de 78% dintre locuitorii de pe malul drept ai Moldovei (fără Transnistria) sunt moldoveni/români, 9% sunt ucrainieni, 6% ruși, iar 4% găgăuzi. Majoritatea titulară este ruptă și nesigură de identitatea ei etnică, iar întreaga societate – inclusiv reprezentanții minorităților – rămâne în continuare profund divizată și certată în ceea ce privește raportul față de istorie, simbolurile naționale, anumite valori sau a limbii folosite zi de zi, ba chiar și a denumirii ei (sic!). Problema identitară are o influență foarte negativă asupra încercărilor de construire în societate a atașamentului față de propriul stat și a însuflării sentimentului de patriotism, înțeles ca înclinație spre muncă și dedicare pentru dezvoltarea acestuia.

Cauzele unei asemenea stări de fapt trebuie căutate în istoria regiunii. Timp de aproape cinci veacuri, începând cu jumătatea secolului al XIV lea melegurile Republicii Moldova de astăzi (cu excepția terenurilor Transnistriei de astăzi situate pe malul stâng al Nistrului) intrau în componența Principatului Moldovei. În anul 1812 aceste teritorii împreună cu întregul ținut istoric denumit Basarabia (care cuprindea în afară de Moldova de pe malul drept de astăzi de asemenea Buceagul și Hotinul împreună cu împrejurimile) au fost rupte de restul Principatului și incluse formal în Imperiul Rus. Din acel moment populația care locuia pe teritoriile încorporate (compusă în marea majoritate din țărani, lipsită de sentimentul identității supralocale, și cu atât mai mult a identității naționale) era desprinsă de procesele naționale și generatoare de statalitate, care aveau loc în acea perioadă în Principatul Moldovei și în Muntenia, care se uniseră în anul 1881, creând statul român modern. În același timp populația autohtonă care locuia pe teritoriul Moldovei era supusă unei rusificări intense. În încercarea de a stimula comerțul și dezvoltarea guberniei, autoritățile imperiale au început să o colonizeze cu populație slavă, evreiască, armeană și germană. Situația s-a schimbat odată cu izbucnirea Primului Război Mondial și a Revoluției din octombrie. În anul 1918 Basarabia a fost alipită statutului român, iar populația ei autohtonă a fost supusă unei românizări intense, deși realizate ineficient și fără pricepere. Acest proces a durat însă relativ puțin și deja în 1940, ca urmare a pactului Ribbentrop-Molotov, Basarabia a fost inclusă în URSS.

Idea națională oficială în nou creată Republică a devenit așa-zisul moldovenism, care susținea că moldovenii sunt un popor aparte față de români, care vorbește o altă limbă (moldovenească, nu româna) și - ceea ce chipurile rezulta printre altele din experiențele istorice - care se caracteriza printr-o deschidere mai mare față de elementul slav decât românii (inclusiv la cooperarea cu Rusia). Această idee urma să justifice pe de o parte anexarea Basarabiei de către URSS, deoarece permitea puterii de la Moscova să se numească „eliberatorul” moldovenilor de sub opresiunea română, iar pe de altă parte să minimalize-

ze pericolul legat de eventualele mișcări pro-românești, care îi consideră pe moldoveni ca parte a poporului român și sunt în favoarea unirii Republicii cu România. Odată cu ocuparea regiunii de către Armata Roșie marea majoritate a adeptilor opțiunii pro-române (în mare măsură reprezentanții intelectualității) a fugit în străinătate sau a fost supusă represiunilor sau exterminării fizice. Cu toate acestea, pe valul schimbărilor care au avut loc în URSS în a doua jumătate a anilor optzeci s-a ajuns la renașterea ideilor panromânismului în Moldova. În anul 1989 a fost creat Frontul Popular din Moldova (FPM), care a fost o mișcare asociativă în primul rând a intelectualilor moldoveni pro-români, a activiștilor anticomuniști și a organizațiilor reformiste de pe teritoriul Republicii. Punctul de cotitură în activitatea frontului a fost Marea Adunare de câteva sute de mii de oameni organizată la 27 august 1989 în Piața Centrală din Chișinău care a dus (la 31 august 1989) la adoptarea legii ce schimbă grafia chirilică de până atunci a limbii moldovenești și revenirea ei la alfabetul latin, ceea ce în practică făcea ca limba „moldovenească” să fie aproape identică cu cea folosită pe malul românesc. de vest al Prutului.

Un an mai târziu FPM împreună cu comuniștii pro-reformatori a reușit să preia puterea în primele alegeri parțial libere pentru Consiliul Suprem. Noile autorități, pro-române au început să vorbească deschis despre unirea Moldovei cu Patria Mamă istorică. Dorința de unire cu România era exprimată de asemenea destul de explicit în Declarația de independență adoptată la 27 august 1991, care condamna direct anexarea Basarabiei la Imperiul Rus în secolul al XIX lea și chema la „lichidarea consecințelor pactului Ribbentrop-Molotov”, adică de facto la înapoierea României a teritoriului Republicii Moldova de astăzi. Totodată au fost întreprinși pași în scopul demarării simbolice a procesului de unire. Limba română, și nu cea moldovenească a fost considerată ca limbă de stat, iar simbolurile oficiale ale noii republici independente au fost declarate drapelul românesc și imnul românesc. Starea de spirit pro-românească a început însă rapid să se estompeze, ceea ce era legat în primul rând de lipsa unui real interes și implicări din partea Bucureștiului în ceea ce privește idea unirii, iar în al doilea rând de o rezistență în creștere a marei majorități (în special de limbă rusă) a societății moldovenești. Această rezistență a căpătat o putere specială în Găgăuzia și Transnistria, regiuni cu populație preponderent vorbitoare de limba rusă, care deja în a doua jumătate a anului 1990 și-au declarat independența față de Moldova. Secesiunea celor două regiuni, mai ales a Transnistriei, puternic industrializată și situată pe căile strategice de comerț și comunicații au dus la izbucnirea în martie 1992 a conflictului armat dintre forțele guvernamentale moldovenești și voluntarii transnistrieni, sprijiniți de armatele rusești care staționau în regiune. Luptele de cinci luni, care au înghițit viețile a cel puțin 650 de

persoane de ambele părți, au adus la înfrângerea forțelor militare controlate de Chișinău. Moldova pierdea astfel de facto controlul asupra teritoriilor amplasate pe malul stâng al Nistrului și orașul Bender (ro. Tighina) situat pe malul drept. Trauma postbelică și destrămarea tânărului stat legată de aceasta, precum și prăbușirea de facto a proiectului unirii au dus la faptul, că Moldova – al cărei curs părea până atunci clar, iar independența era înțeleasă de către elita de la conducere doar ca o etapă tranzitorie – s-a trezit într-un fel de vid ideologic, pe care această țară în ciuda încercărilor făcute nu a reușit să îl umple nici până în ziua de azi cu un nou conținut.

Drept urmare societatea moldovenească rămâne împărțită în două grupuri cheie din punct de vedere ideologic și identitar – pe de o parte adepții ideii menționate a moldovenismului care sunt pentru menținerea unor relații apropiate cu Rusia și pe de altă parte filoromânii provestici, care nu numai că îi consideră pe moldoveni ca parte culturală, lingvistică ba chiar și națională a comunității românești, dar care văd viitorul țării lor în integrarea cu structurile europene (iar câteodată direct în unirea cu România). În același timp trebuie subliniat faptul, că o mare parte a locuitorilor Moldovei nu se identifică cu nici unul dintre modelele identitare, iar autoidentificarea lor rămâne neclară și destul de superficială, fiind legată în mare măsură cu caracterul local sau pur și simplu cu locul fizic de reședință. Conform sondajului realizat în anul 2016, cu ocazia împlinirii unui sfert de veac de independență a Moldovei, 75% dintre locuitorii țării, întrebați despre identitatea lor, au răspuns „cetățean al Republicii Moldova”, iar peste 50% – „localnic” (cei anchetați puteau alege câteva răspunsuri în ordine de la identitatea principală până la cele secundare). Deși aceste rezultate indică existența în Moldova a unei identități naționale specifice supraetnice, aceasta este lipsită de un conținut mai profund. Cei care își declară identitatea ca „cetățean al Republicii Moldova” împărtășesc chestiuni fundamentale, precum raportul față de evenimentele istorice, simboluri, valori sau limbă (inclusiv denumirea ei) – elemente cheie din punctul de vedere al percepției statului moldovenesc. Drept urmare, deși cetățenii Moldovei (indiferent de apartenența națională sau etnică) în marea lor majoritate se consideră în primul rând cetățeni ai statului sau ai regiunii lor, în afara de asta nu simt o legătură reciprocă cu restul locuitorilor țării (în special cu reprezentanții minorităților) și ca și societate în mare măsură nu au încredere unii în ceilalți. Conform ultimei cercetări disponibile (desfășurate în noiembrie 2018) 68,7% din populație afirmă, că societatea moldovenească este unită într-o mică sau foarte mică măsură, iar fiecare al cincelea respondent este de părere că, nu poate fi deloc numit astfel. În 2019 Moldova a obținut doar 0,3 puncte în Indicele Coeziunii Sociale realizat de către Banca Mondială, unde 1 înseamnă coeziune socială totală, iar 0 înseamnă lipsa cu desăvârșire a acesteia.

Nivelul scăzut de încredere socială și lipsa unei tradiții de bază, de auto-organizare socială rezultată din trecutul sovietic, are o influență negativă asupra tendinței moldovenilor de a se implica în orice inițiative publice colective. Majoritatea populației nu se simte reprezentată nici de către organizațiile neguvernamentale, nici de către sindicate, care se bucură de o încredere a doar 22% și respectiv 17% dintre moldoveni (IPP, octombrie 2020). Mai mult, încrederea în societatea civilă este contestată în mod constant de către o parte a elitei politice, care îi acuză pe reprezentanții celui de-al treilea sector de acțiuni în interesul entităților străine. Numărul total al organizațiilor neguvernamentale din Moldova nu este mic, însă majoritatea acestora este concentrată în capitală. Mai rar pot fi întâlnite asemenea organizații în Bălți (partea de nord a Moldovei) și în Comrat (capitala Unității Teritoriale Autonome Găgăuzia). În localitățile mai mici gradul de activitate civică este foarte scăzut sau lipsește cu desăvârșire.

Problema identitară reprezintă un obstacol serios în calea construirii sentimentului de atașament față de stat și a promovării patriotismului modern, lucru care se reflectă printre altele în ineficiența și corupția aparatului de stat, accentuează fenomenul migrației de muncă și limitează dezvoltarea societății civile și a oricărei activități sociale de jos în sus. Este de asemenea un factor de descurajare a locuitorilor în a se implica în activitatea politică (printre altele în acțiunile de protest). Lipsită de sentimentul durabilității statului și de atașamentul față de acesta elita politică și administrația au o motivație foarte limitată față de munca cinstită în folosul acestuia și adesea preferă să se concentreze asupra protejării propriilor interese, mult mai palpabile. În același timp lipsa unui consens în ceea ce privește autoidentificarea face, ca elitele politice ale Moldovei să „îmbrobodească” cu ușurință electoratul, jucând cartea diviziunilor identitare care nasc emoții puternice (și preferințe politice în funcție de acestea) ceea ce pe de o parte adâncește diviziunile existente, iar pe de altă parte limitează serios dezbateră publică, eliminând din aceasta printre altele chestiunile economice sau reflecția mai profundă legată de forma statului și a reformelor necesare.

Identitatea moldovenească diluată și fragilă favorizează apariția cu regularitate în dezbateră publică a concepției unirii Moldovei cu România, ceea ce ațâță scindările sociale, radicalizează partea românofobă din societate (printre care minoritățile), slujește elitelor în jocurile politice precum și întărește impresia caracterului temporar al statutului moldovenesc și are o influență negativă asupra sentimentului de loialitate al cetățenilor față de acesta. Din cauza lipsei unei identități puternice odată cu deteriorarea situației sociale, politice și economice și cu discreditarea tot mai mare a clasei conducătoare înfundate în scandaluri de corupție (mai ales în ultimele luni) concepția unirii cu România

este percepută de o parte din ce în ce mai mare a societății ca un panaceu și o modalitate de integrare reală cu UE și de evitare a riscului cotiturii pro-ruse a Moldovei ca urmare a preluării puterii de către partidele „de stânga”. La ora actuală (datele din anul 2020) în jur de 30% dintre moldoveni ar vota pentru unirea țării lor cu România, în anii precedenți această cifră oscila între 10 și 15%. Trebuie adăugat aici, că politica de „restituire” a cetățeniei române foștilor cetățeni ai Regatului României și urmașilor lor realizată de către București începând cu anii nouăzeci de asemenea nu este propice procesului de construire a identității naționale moldovenești.

Următoarea problemă, în afară de cea identitară, este problema crizei economice care se menține de trei decenii și starea precară a infrastructurii critice care rezultă de aici precum și migrația în masă a forței de muncă. Începând cu anii nouăzeci Moldova rămâne una dintre cele mai sărace țări din Europa. În anul 2019 PIB-ul acestei Republici (conform parității puterii de cumpărare) a fost de doar 13 625 USD, ceea ce a reprezentat cel de-al treilea cel mai mic rezultat de pe continent după Ucraina cuprinsă de conflictul armat cu Rusia (13 314 USD) și Kosovo, parțial nerecunoscut pe arena internațională (11 871 USD).

În anul 2020 salariul mediu brut în Moldova a fost de circa 450 USD (adică circa 370 USD net). În 2019 până la 25% dintre moldoveni trăiau sub pragul de sărăcie (care este la ora actuală de puțin peste 2000 MDL sau circa 110 USD). Această problemă afectează în special regiunile rurale, unde peste 33% din populație trăiește cu mai puțin de 2000 lei pe lună. O situație deosebit de grea este îndeosebi în sudul țării – acolo sub pragul de sărăcie se află circa 40% dintre locuitori. Veniturile mici nu merg mână în mână cu prețurile la fel de mici ale bunurilor de consum. Conform cercetării realizate de către Institutul pentru Politici Publice din Chișinău în octombrie 2020 aproape 43% dintre moldoveni au declarat că, câștigurile lor le permit doar satisfacerea celor mai elementare nevoi, iar următorii 18,4% afirmă, că nu își pot permite nici măcar acest lucru. Problemele economice care au persistat încă de la începutul existenței Moldovei independente se reflectă în veniturile scăzute ale bugetului Republicii ceea ce (combinat cu corupția endemică) face ca, statul să nu posedă suficiente resurse pentru conservarea și extinderea infrastructurii cheie de apă, energie sau drumuri. Ca exemplu, conform Biroului Național de Statistică în anul 2019, 53 de orașe și 724 de sate aveau acces la rețeaua publică de alimentare cu apă, ceea ce reprezintă de-abia circa 50% dintre toate localitățile din țară. În anul 2017 numai în jur de 23,1% din întreaga populație avea acces la sistemul centralizat de canalizare, cu mențiunea că în zonele rurale acest indicator era de numai 2,3% (sic!). Lipsa unei îmbunătățiri semnificative a situației sociale este foarte bine ilustrată de către Indicele Dezvoltării Umane (HDI – Human

Development Index), în care evaluarea Moldovei în anii 1990-2020 a crescut de-abia cu 0,1 puncte (respectiv de la 0,65 la 0,75).

Permanentă criză economică reprezintă cauza principală al altei probleme importante, cu care statul și societatea moldovenească trebuie să se lupte începând cu a doua jumătate a anilor nouăzeci – migrația în masă a forței de muncă. Potrivit diverselor surse chiar și în jur de 30% din populație (adică circa un milion de persoane) lucrează la ora actuală în străinătate. Asta înseamnă aproape o jumătate dintre toți cetățenii apti de muncă. Având în vedere nivelul foarte scăzut al salariilor și cel relativ ridicat al costurilor de întreținere transferurile bănești de la migranții de muncă reprezintă adesea o parte cheie, indispensabilă pentru existența bugetelor casnice. Doar în anul 2019 transferurile oficiale de bani (realizate cu ajutorul băncilor și al firmelor specializate de intermediere) au fost de 1,22 mld USD, ceea ce a reprezentat 10% din PIB. Nu există însă nici o îndoială, că această sumă este în realitate mult mai mare, însă fondurile pe care migranții le aduc acasă în numerar cel mai adesea le scapă serviciilor vamale. Migrația masivă în scopul muncii este facilitată de politica realizată de România începând cu anul 1991 de acordare (sau conform terminologiei române - restituire) a cetățeniei foștilor cetățeni români (și urmașilor lor), care au pierdut-o împotriva voinței lor. Ea este adresată locuitorilor terenurilor, care înainte de anul 1940 au aparținut României, așadar printre altele Republicii Moldova de astăzi. Posesorii moldoveni de pașapoarte românești pot munci legal fără probleme pe teritoriul UE la fel ca românii.

Deși migrația în masă, cu care are de-a face statul, are temporar un efect pozitiv asupra nivelului de viață al locuitorilor, ea atrage după sine consecințe foarte negative atât pentru societate, cât și – în perspectiva de lungă durată – pentru economia moldovenească. Ea contribuie la creșterea numărului de așa-zii orfani ai emigrației (copii lăsați acasă în grija rudelor mai îndepărtate, deoarece părinții au fost obligați să își găsească un loc de muncă în străinătate), favorizează slăbirea legăturilor de familie și destrămarea familiilor și limitează de asemenea numărul de persoane apte de muncă pe piața locală, ceea ce privează Moldova de una dintre principalele temelii ale dezvoltării economice. Pe lângă aceasta un fenomen foarte negativ rămâne așa-zisul exod al creierelor, legat de plecarea din țară a persoanelor celor mai bine educate și experimentate.

Pe lângă impactul cuantificabil asupra nivelului de trai al locuitorilor Moldovei criza social-politică și economică care persistă favorizează nostalgia după URSS. În martie 2016, 59% dintre locuitorii Moldovei au recunoscut, că destrămarea URSS a fost un eveniment negativ (față de 29% care au considerat contrariul). Lucru interesant, o opinie pozitivă despre realitatea sovietică

în Moldova o au în jur de 70% dintre tineri (cu vârsta între 18-24 ani), deși din motive lesne de înțeles ei nu pot ține minte viața de dinainte de anul 1991.

Ultima dintre problemele care modelează Moldova ca stat este chestiunea neresoluționată de la începutul anilor nouăzeci legată de prezența la frontiera estică a țării a Republicii separatiste Moldovenești Nistrene, adică a Transnistriei. Existența Transnistriei în forma ei actuală înseamnă că, Chișinău nu este de facto în stare să controleze peste 30% din lungimea frontierei sale (circa 450 km). Pe așa-zisa linie administrativă dintre teritoriile controlate de către Chișinău și Tiraspol nu există nici un post de frontieră sau de serviciu vamal moldovenesc (deși acolo sunt amplasate posturi transnistrene). Asta înseamnă, că autoritățile moldovenești nu sunt în stare să controleze migrația populației pe teritoriul său (care poate atât să intre pe teritoriul controlat de Chișinău, cât și să îl părăsească fără nici un fel de verificare) ceea ce generează pericole pentru securitatea țării. Această situație creează de asemenea condiții ideale pentru dezvoltarea activităților de contrabandă, care generează anual pierderi imense pentru bugetul moldovenesc. Mai rău, funcționarea prelungită a existenței administrative în cadrul granițelor constituționale ale Moldovei favorizează de asemenea corupția aparatului de stat moldovenesc și a elitelor politice și de afaceri, a căror reprezentanți beneficiază cu plăcere de situația existentă. În fine, lipsa controlului asupra unei părți importante a frontierei și a circa 10% din teritoriul constituțional al țării reprezintă un impediment serios pentru construirea sentimentului de atașament și loialitate față de stat în rândul locuitorilor săi, din perspectiva cărora Moldova ruptă de 30 de ani de separatismul transnistrean nu este un proiect finalizat. Problema transnistreană și nesiguranța frontierelor în regiune care rezultă de aici influențează de asemenea percepția Moldovei de către vecinii ei și favorizează (adesea ațâțate politic de către diferitele forțe) discuțiile revizioniste, care duc la creșterea tensiunilor în regiune și construiesc sentimentul de „provizoritate” al statalității moldovenești. Consecința problemei prelungite transnistrene este prezența constantă a trupelor rusești pe teritoriul care aparține legal Moldovei. Conform diverselor date numărul forțelor rusești în Transnistria variază de la 1500 până la 2500 de soldați. Autoritățile moldovene solicită în mod regulat retragerea acestor trupe de pe teritoriul Transnistriei, însă partea rusă nu este de acord cu aceasta, argumentând că aceste forțe se ocupă acolo cu ocrotirea unuia dintre cele mai mari depozite de arme și muniții – depozite rămase după amintita Armată a 14 a în localitatea Cobasna, în nordul Transnistriei. În conformitate cu narațiunea Moscovei o parte a forțelor militare ruse va putea să părăsească Transnistria odată cu mutarea sau lichidarea depozitului. În practică Rusia nu întreprinde însă nici un fel de acțiuni, care ar putea duce la asta.

Prezența armatelor ruse în Moldova încalcă nu numai suveranitatea statului moldovenesc, dar îi subminează și neutralitatea constituțională. Toate acestea contribuie în plus la construirea sentimentului de incomplectitudine și temporaritate a statalității moldovenești. Această prezență este de asemenea folosită suplimentar ca argument împotriva cooperării dintre forțele armate moldovene și cele vestice (mai ales cele române sau americane) inclusiv la exercițiile comune desfășurate pe teritoriul Moldovei, care sunt prezentate invariabil de către partea rusă ca o provocare.

În ciuda numărului atât de mare de provocări în fața cărora se află în continuare tânărul stat moldovenesc se pare, că promovarea și împărtășirea experiențelor poloneze legate de construirea bazelor sistemului de revitalizare sau în final implementarea proiectelor de revitalizare poate reprezenta una dintre cele mai eficiente metode de înfruntare cu cel puțin unele dintre problemele menționate mai sus. Acest tip de activitate poate sluji în același timp la construirea sentimentului de mândrie și patriotism local (care trebuie să se traducă printr-un interes mai mare față de treburile publice) și la încurajarea locuitorilor Moldovei să fie mai activi din punct de vedere social (proiectele de revitalizare au cel mai adesea caracter suprapolitic și supraetnic). Toate aceste lucruri vor genera la rândul lor o creștere a încrederii în concetățeni și în reprezentanții celui de-al treilea sector. Revitalizarea și mișcările urbane legate de ea conferă cetățenilor sentimentul de eficiență și creează condiții excelente pentru dezvoltarea identității civice, care poate reprezenta răspunsul la problemele cu care se confruntă Moldova începând cu anii nouăzeci privind lipsa unei idei naționale. Această activitate va trebuie să consolideze orientarea pro-vestică și europeană a ambițiilor moldovenilor, iar îmbunătățirea semnificativă a calității țesutului urban și a spațiului urban legată de proiectele de revitalizare va accelera procesul de topire al sentimentului societății moldovenești față de trecutul sovietic.

3.COOPERAREA INSTITUȚIONALĂ CA ȘI INSTRUMENT EFICIENT DE REALIZARE A PROIECTELOR DE COOPERARE PENTRU DEZVOLTARE

Cooperarea pentru dezvoltare ca și parte a strategiei de cooperare cu străinătatea

Polonia susține cu succes de mulți ani țările care se dezvoltă în procesul de democratizare, construire a societății civile și implementare a unor reforme sociale și economice eficiente. Experiențele acumulate în decursul transformării sistemului în anii 90 ai secolului XX sunt nespuse de valoroase și reprezintă un exemplu de schimbare pozitivă a sistemului, care a atins multe domenii ale funcționării statului și societății.

Un rol aparte în transmiterea acestor experiențe îl joacă administrația publică, care este implicată activ în cooperarea internațională, transmițând cunoștințele și *know-how-ul* său autorităților administrației publice din țările partenere. Acest lucru nu se referă numai la experiențele din perioada transformărilor politice de acum peste 30 de ani, ci și la schimbările care au avut loc în funcționarea statului după aderarea la Uniunea Europeană. La ora actuală din ce în ce mai multe autorități ale administrației publice, printre care ministere, autorități centrale și unități ale autoguvernării teritoriale se implică în proiecte și programe de cooperare internațională, împărtășindu-și cunoștințele din diferite sfere și domenii de funcționare a statului.

Una dintre instituțiile foarte implicate în cooperarea pentru dezvoltare este Ministerul Fondurilor și Politicii Regionale (MFPR), care susține de mulți ani administrația țărilor partenere în crearea și implementarea politicilor publice în diferitele domenii și sectoare ale statului. În grupul acestor state intră în principal țările care aparțin „zonei postsovietice” precum Ucraina, Republica Moldova și Georgia (cu acordul de asociere semnat), dar și țări ca Albania sau România (în perioada de pre-aderare). Moldova este însă o țară prioritară

pentru ajutorul polonez pentru dezvoltare și mare parte din sprijinul financiar oferit de Polonia ajunge tocmai la ea.

Cooperarea pentru dezvoltare a MFPR este parte a strategiei de cooperare cu străinătatea, în cadrul căreia una dintre priorități constă într-o implicare mai mare a ministerului în realizarea proiectelor de cooperare pentru dezvoltare și direcționarea lor spre realizarea unor scopuri concrete precum construirea unui sistem stabil de gestionare a statului, dezvoltarea antreprenoriatului, dezvoltarea regională și urbană, politica de planificare spațială, cât și programarea și implementarea fondurilor europene. Un rol important îl joacă în primul rând soluțiile poloneze în realizarea transformării sociale și economice.

Cooperarea pentru dezvoltare a MFPR este realizată în primul rând prin proiecte finanțate din fondurile suportului polonez de cooperare pentru dezvoltare realizate în cadrul *Programului multianual de cooperare pentru dezvoltare în anii 2012–2015* și a *Programului multianual de cooperare pentru dezvoltare în anii 2016–2020* a Ministerului Afacerilor Externe al RP cât și din fondurile Uniunii Europene în cadrul cooperării de înfrățire (*twinning*). Începând cu anul 2007 MFPR a implementat în total 18 proiecte pentru statele menționate mai sus.

Scopul principal al acestor acțiuni constă în promovarea standardelor europene și abordarea în crearea și implementarea politicilor publice prin consolidarea potențialului instituțional al administrației publice cât și creșterea competențelor funcționarilor. Totodată această cooperare reprezintă de asemenea un instrument important în consolidarea valorilor europene în aceste țări cât și atragerea lor către zona europeană a legăturilor politice și economice.

Un exemplu interesant de cooperare instituțională dintre administrația poloneză și cea moldovenească este proiectul MFPR, care a fost implementat în anii 2017-2019 în Republica Moldova în domeniul dezvoltării urbane și a revitalizării urbane. Proiectul a reprezentat continuarea activității MFPR în această țară, care a fost începută oficial în anul 2010. Cooperarea a fost realizată pe baza hotărârilor *Acordului de colaborare dintre Ministerul Dezvoltării Regionale al Republicii Polone¹ și Ministerul Construcțiilor și Dezvoltării Regionale al Republicii Moldova² din 18 februarie 2010*, care stabilește zonele și principiile de cooperare în domeniul dezvoltării regionale dintre cele două instituții. Acor-
dul a fost creat urmare a executării dispozițiilor protocolului primei ședințe

¹ Actualmente este Ministerul Fondurilor și Politicii Regionale.

² Actualmente este Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului al Republicii Moldova.

a Comisiei polono-moldovenești pentru Cooperare Economică, care a avut loc la Varșovia în iunie 2008. Aceasta a inițiat și a creat cooperarea oficială dintre Polonia și Moldova în domeniul dezvoltării regionale.

De atunci MFPR susține în mod activ acțiunile administrației publice moldovenești care vizează consolidarea potențialului administrației moldovenești în domeniul politicii de dezvoltare regională și a politicii urbane. Acest lucru constă în împărtășirea know-how-ului, a cunoștințelor și a soluțiilor poloneze și europene cum să gestionăm eficient dezvoltarea țării, dezvoltarea regiunilor, dar și dezvoltarea la scară locală – în acest caz dezvoltarea orașelor.

Toate proiectele de cooperare pentru dezvoltare realizate începând cu anul 2010 de către MFPR în Moldova au fost finanțate din fondurile programului suportul polonez de cooperare pentru dezvoltare al Ministerului Afacerilor Externe al RP. Primul proiect de cooperare pentru dezvoltare MFPR l-a implementat în anul 2012. În anii 2012-2020 au fost realizate 7 proiecte, al căror cel mai important rezultat a fost sprijinirea administrației moldovenești în pregătirea *Naționale de Dezvoltare Regională pentru anii 2020-2016* (NDR 2016-2020), elaborarea recomandărilor pentru politica urbană și construirea sistemului de revitalizare urbană. Până în anul 2016 principalul beneficiar a fost administrația națională, printre care ministerul responsabil de dezvoltarea regională și instituțiile administrației locale subordonate acestuia – Agențiile de Dezvoltare Regională (ADR).

Experiențele de cooperare instituțională în cadrul proiectului MFPR cu denumirea *Suportul administrației moldovenești în implementarea Strategiei Naționale de Dezvoltare Regională a Moldovei 2016-2020 în domeniul politicii urbane și de dezvoltare urbană*

O nouă fază a cooperării pentru dezvoltare MFPR în Moldova s-a adevărit a fi proiectul referitor la dezvoltarea urbană și revitalizarea zonelor urbane, care a fost implementat în anii 2019-2017. Caracterul lui unic și inovativ constă în faptul, că acesta implică în acțiuni nu numai administrația guvernamentală moldovenească, ci de asemenea autoritățile locale, organizațiile neguvernamentale, locuitorii orașelor moldovenești, dar și pe donatorii străini. Datorită includerii în procesul de revitalizare a multor entități instituționale și din afara domeniului instituțional s-a reușit crearea unei rețele largi de cooperare a părților interesate de dezvoltarea locală și urbană a Moldovei. Din partea moldovenească s-au implicat în proiect o serie de parteneri instituționali – în afară de Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului al Republicii Moldova (MADRM) (ca și partener din partea guvernementală), au fost impli-

cate de asemenea Agențiile de Dezvoltare Regională și orașele moldovenești, printre care autoritățile locale, sectorul neguvernamental și partenerii sociali.

Trăsăturile caracteristice ale proiectului

Proiectul presupunea sprijin în construirea sistemului de revitalizare al orașelor, înțeles ca un instrument de dezvoltare locală, cu luarea în considerare a experiențelor poloneze. Polonia (MFPR) crease în ultimii ani multe instrumente moderne de dezvoltare regională și locală, printre care un nou sistem de revitalizare. Având în vedere acest lucru, pe baza experiențelor MFPR, a regiunilor și orașelor poloneze, proiectul viza consolidarea eficienței și a eficacității instrumentelor politicii regionale moldovenești în domeniul acțiunilor dedicate orașelor prin crearea, testarea și pilotajul noilor instrumente de sprijin în domeniul revitalizării orașelor.

Proiectul este considerat ca cel mai ambițios și cel mai important dintre proiectele realizate de către MFPR în Moldova până în prezent din multe motive, dintre care cele mai importante sunt:

- fusese realizat în perspectiva de trei ani și avea cel mai mare buget de până în prezent;
- era adresat ministerului, adică nivelului central, dar și nivelului regional și local;
- era implementat într-un parteneriat larg cu instituțiile și entitățile din Polonia și Moldova;
- efectele acestui proiect sunt resimțite direct de către locuitorii orașelor, au influență asupra îmbunătățirii calității vieții acestora;
- proiectul posedă o componentă de investiții, în cadrul căreia erau finanțate proiectele de revitalizare.

Proiectul avea un caracter inovativ datorită următoarelor aspecte:

- perspectiva pe termen lung a proiectului – MFPR realiza pentru prima oară în Moldova un proiect mai lung de un an, lucru care oferea posibilități mult mai mari decât proiectele standard anuale și se traducea în nevoia de planificare și prognoză pe termen lung;
- îndreptarea către dezvoltarea instituțională cu obținerea concomitentă a unor efecte reale, care vor fi „palpabile”, model și inspirație (proiectele-pilot de revitalizare în câteva orașe) – reprezenta un factor de creștere a recunoașterii și a percepției pozitive a proiectelor finanțate cu ajutorul fondurilor din Polish Aid;
- numărul mare de entități – permanenta colaborare în cadrul proiectului dintre câteva entități din partea poloneză: Ministerul Fondurilor și a Politicii

Regionale, Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Polone și Fundația Solidarității Internaționale (FSI) reprezintă o nouă calitate în proiectele finanțate din fondurile Polish Aid realizate de către MFPR, care a reprezentat o provocare destul de serioasă în ceea ce privește coordonarea, dar care totodată a oferit șansa unei valori adăugate mari și a unei percepții pozitive a proiectului.

Stabilirea parteneriatelor pentru cooperare

În scopul formalizării cooperării în cadrul proiectului și a definirii celor mai importante facilități a fost încheiat un memorandum referitor la realizarea proiectului. Memorandumul a fost semnat de către Ministerul Investițiilor și Dezvoltării al Republicii Polone³ (actualmente MFPR) și Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului al Republicii Moldova cât și Fundația Solidarității Internaționale (FSI) / Centrul de Informare al Autorităților Publice Locale în Republica Moldova, care erau partenerii principali în cadrul proiectului.

Respectivul memorandum nu a avut natura unui contract obligatoriu din punct de vedere juridic, însă a permis stabilirea printre altele a sferei și a formei acțiunilor proiectate, a obligațiilor și a responsabilității partenerilor din proiect cât și a principalilor beneficiari ai suportului. Reprezenta de asemenea garanția implicării în orice fază de implementare a proiectului a tuturor partenerilor din partea poloneză și moldovenească.

Conform prevederilor memorandumului beneficiarii suportului erau Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului al Republicii Moldova, Agențiile de Dezvoltare Regională (ADR Nord, ADR Centru, ADR Sud și ADR UTA Găgăuzia) cât și autoritățile locale ale orașelor invitate să participe la proiect în timpul implementării lui. În cele din urmă la proiect au participat 19 orașe moldovenești: Bălți, Căușeni, Cimișlia, Edineț, Ialoveni, Ungheni, Soroca, Ocnița, Vulcănești, Rezina, Comrat, Ștefan Vodă, Sîngerei, Briceni, Strășeni, Drochia, Ceadâr-Lunga, Orhei, Cahul.

Etapele implementării proiectului cu participarea partenerilor instituționali

Revitalizarea proiectului a fost împărțită în câteva etape. Pe de o parte s-a lucrat la nivel interministerial, concentrându-se în special asupra instru-

³ Actualmente este Ministerul Fondurilor și Politicii Regionale.

mentelor de reglementare/ sistemice, care urmau să deservească orașele în viitor. A doua etapă a cooperării s-a desfășurat la nivelul orașelor, în care au fost elaborate documentele strategice, adică programele de revitalizare. În această etapă s-a implicat comunitatea locală, precum și Agențiile de Dezvoltare Regională, care pe viitor aveau să realizeze sarcini concrete în sistemul de coordonare și implementare a revitalizării în Moldova. A treia etapă, de asemenea elaborată la nivelul diferitelor orașe, a fost identificarea și implementarea unor proiecte specifice de revitalizare. La acest nivel [etapă] a fost inițiat sistemul de sprijin financiar al implementării proiectelor, de asemenea cu implicarea altor donatori străini. Rezultatul urma să constea în crearea unui sistem de dezvoltare a unor proiecte inteligente, bine gândite, care să răspundă nevoilor orașului, care ar fi putut garanta succesul în realizare și ar fi putut fi finanțate din diverse surse, nu numai din fondurile provenite de la programul guvernului polonez.

Participanții proiectului – rolul și importanța lor

Proiectul avea ca scop construirea în Moldova de soluții sistemice care să permită realizarea revitalizării orașelor cu participarea diferitelor entități instituționale și neinstituționale, printre care comunitatea locală (locuitori, organizații neguvernamentale și reprezentanți ai mediul local de afaceri).

Proiectul se baza pe folosirea cunoștințelor experților polonezi și, foarte important, pe experiența și activitatea reprezentanței Fundației Solidarității Internaționale în Republica Moldova. Totodată succesul proiectului nu ar fi fost posibil fără rolul activ al MADRM și al reprezentanților orașelor moldovenești în crearea soluțiilor sistemice. După cum se poate observa din cele de mai sus, acest proces a fost complex și a implicat diferite instituții, entități, și cel mai important, comunitatea locală a orașelor, adică pe beneficiarii țintă ai revitalizării. Lider al proiectului a fost ministerul polonez, care era responsabil de realizarea și coordonarea lui, și care urma de asemenea să asigure obținerea rezultatelor și menținerea sustenabilității proiectului. În același timp MFPR a jucat un rol important în procesul de transfer al cunoștințelor și know-how din Polonia în Moldova. Acest lucru s-a realizat prin alegerea experților și a partenerilor instituționali la nivelul autoguvernării poloneze, cât și prin organizarea și pregătirea pe fond a instruirilor și a vizitelor de lucru și a stagiilor în Polonia pentru participanții moldoveni.

Un rol esențial în proiectul și procesul de revitalizare a Moldovei l-a jucat de asemenea cooperarea dintre MFPR și FSI din Moldova. FSI a susținut nu doar realizarea proiectului în domeniul cooperării cu autoritățile locale în orașele

moldovenești, ci în primul rând a fost responsabil de coordonarea procesului de revitalizare la nivel local și de implementarea cunoștințelor și a know-how-ului polonez în condițiile moldovenești. Acest lucru a fost esențial, pentru că soluțiile poloneze și europene trebuiau adaptate în mod corespunzător la specificul sistemului de realizare a politicii regionale și de dezvoltare locală din Republica Moldova, cât și să ia în considerare funcționarea sistemului administrativ național și local din această țară. În plus FSI era responsabilă de componenta de investiții în cadrul proiectului, care consta în împărțirea granturilor în proiecte de revitalizare și suport tehnic pentru orașele participante la proiect.

Un rol important în proiect l-au jucat de asemenea orașelor poloneze, care și-au împărtășit experiența, bunele practici și know-how-ul cu orașele moldovenești. Reprezentanții acestor orașe au jucat nu numai rolul de experți în domeniul revitalizării, dar au participat de asemenea activ la organizarea instruirilor, vizitelor de studiu și a stagiilor în Polonia. Selectarea orașelor poloneze care urmau să participe la proiect rezulta din dorința de a prezenta partenerilor din Moldova diferitele abordări ale revitalizării. La proiect au participat 7 orașe: Starachowice, Wałbrzych, Leszno, Dobiegniew, Grajewo, Elk și Varșovia, care s-au remarcat printr-o abordare complexă a activităților de revitalizare, fiind în același timp beneficiarii suportului în cadrul proiectului MFPR în Polonia intitulat „Revitalizarea model a orașelor”. Trebuie de asemenea subliniat, că un partener important al proiectului a fost Ambasada Republicii Polone în Moldova. Ambasada a participat activ la majoritatea acțiunilor în cadrul proiectului din Moldova (ridicând rangul politic și consolidând imaginea Poloniei în Moldova), a sprijinit realizarea proiectului prin consultanța de fond și suport logistic. Implicarea Ambasadei Republicii Polone la Chișinău în activitățile de promovare a proiectului printre donatorii străini și partenerii moldoveni, în special reprezentanții sectorului neguvernamental, a asigurat o singerie și complementaritate mai mare cu activitățile altor donatori și organizații internaționale. Pe lângă aceasta, participarea ambasadei poloneze a contribuit în mod semnificativ la promovarea proiectului printre organizațiile sociale, încurajându-le să participe la proiect.

Din partea moldovenească proiectul implica parteneri din cadrul administrației naționale, regionale și locale, cât și includea în acest proces organizațiile sociale și pe locuitorii orașelor. La nivel național proiectul era susținut de către MADRM al Moldovei prin elaborarea reglementărilor și a instrumentelor de implementare, care urmau să creeze sistemul național de revitalizare a orașelor din Moldova. La proiect au participat de asemenea Agențiile pentru Dezvoltare Regională, creând un nod de rețea de cooperare și sprijinind orașele în căutarea surselor de finanțare a revitalizării.

Partenerul cheie în proiect a fost grupul de 19 orașe moldovenești⁴, care au fost nu numai beneficiarii suportului, dar care în calitate de autorități ale autogovernării locale au lucrat timp de multe luni la elaborarea primelor programe-pilot din țară din domeniul revitalizării și au implementat primele proiecte de revitalizare din Moldova.

În toate etapele realizării proiectului beneficiarii moldoveni au obținut suport constând în consiliere complexă și sprijin de formare acordat de către experții din Polonia, nu numai experți din cadrul administrației guvernamentale și ale autorităților autogovernării locale, dar și consultanți externi, inclusiv experți moldoveni locali.

Echipa de consultanți polonezi⁵ era formată din practicieni cu experiență specialiști în domeniul dezvoltării regionale și locale, al politicii de dezvoltare a orașelor și revitalizare a zonelor urbane. În sarcina lor intra consilierea și instruirea reprezentanților administrației moldovenești în domeniul creării sistemului de revitalizare, a elaborării documentelor și a realizării procesului de revitalizare urbană. Aceștia îndeplineau de asemenea rolul de mentori și traineri atât pentru reprezentanții orașelor moldovenești, cât și pentru experții moldoveni locali. Selectarea experților polonezi a avut loc pe baza cunoștințelor, experiențelor și a realizărilor lor incontestabile în domeniul dezvoltării regionale, a politicii urbane și a revitalizării în Polonia.

Un element important al întreprinderii l-a reprezentat participarea consultanților locali moldoveni, care au lucrat cu reprezentanții orașelor, i-au ajutat la pregătirea programelor de revitalizare conform cu standardele și bunele practici în vigoare. Aceștia au îndeplinit de asemenea rolul de tutore, consiliând direct și inițiând participarea locuitorilor orașelor în pregătirea proiectelor.

Un rol cheie l-au jucat însă orașele în sine. În fiecare dintre ele a fost ales un Reprezentant pe probleme de revitalizare și au fost create Comitete Consultative, care erau compuse din reprezentanții primăriei orașului și actorii locali interesați din domeniul de revitalizare dat. În sarcina lor intra printre altele elaborarea proiectelor de revitalizare.

Locuitorii orașelor moldovenești și-au adus o contribuție uriașă la proiect. Prezența, implicarea și glasul lor cât și nevoile acestora au fost un element cheie în ceea ce privește succesul întregului proiect.

⁴ O parte a orașelor au participat în proiect de la începutul până la sfârșitul lui (de ex. Soroca, Ungheni, Cimișlia), altele numai într-o parte a lui (de ex. numai în partea de instruire, în pregătirea programelor de revitalizare sau în domeniul microgranturilor). Acest lucru a depins de diverși factori, în special de fondurile pentru granturi și de potențialul de resurse umane al respectivului oraș.

⁵ Echipa de consultanți era formată din experții de la compania Projekty Miejskie (Proiecte Urbane) din Varșovia, care a fost selectată să implementeze contractul în cadrul procedurii de achiziție publică.

Concluziile cheie ale cooperării în cadrul proiectului

Perspectiva de trei ani a proiectului a permis obținerea rezultatelor scontate. Au fost construite bazele sistemului de revitalizare la toate nivelurile administrației publice. Pe lângă aceasta, au fost finanțate și realizate peste zece microproiecte și a fost derulat un ciclu mare de instruire – de la cunoștințele de bază până la formarea instructorilor. O abordare atât de complexă indică, că proiectele pe termen lung cu participarea unui grup numeros de participanți garantează obținerea unor rezultate mai mari și mai vizibile.

Efectul proiectului constă nu numai în documentația elaborată și în instruirile sau schimbul de cunoștințe realizate între funcționarii de la diferitele niveluri ale administrației poloneze și moldovenești, dar și efectele vizibile ale proiectelor în orașe. Acest lucru s-a reflectat în crearea unei imagini pozitive și puternice a Poloniei ca și țară care sprijină procesele de transformare a sistemelor politice.

La proiect au participat câteva sute de oameni: funcționari ai administrației centrale și locale din orașe, reprezentanții organizațiilor neguvernamentale, locuitori, profesori și învățători din școli și grădinițe, tineri, copii și părinții lor. În cadrul acțiunilor întreprinse au fost constituite comitete consultative și grupuri de inițiativă locală în zonele de revitalizare.

Un element cheie al proiectului l-a constituit împărtășirea cunoștințelor între administrația din Polonia și Moldova. Această întreprindere a dus la crearea unei atmosfere de încredere între funcționari și instituții la toate nivelurile administrative ale Moldovei, de la nivelul guvernamental până la cel municipal.

O valoare adăugată a proiectului a fost stimularea participării sociale și inițierea cooperării dintre autoritățile locale și locuitori. A fost creată astfel o rețea de instituții și oameni – o rețea a orașelor moldovenești, a experților în domeniul revitalizării și a partenerilor în Moldova, dar și între Moldova și Polonia.

Cooperarea instituțională ca și element de învățare reciprocă a administrației – *lessons learned*

Cooperarea dintre instituțiile din diferite state, mai ales a celor în care există diferențe în potențialul de dezvoltare al statului și cel instituțional al administrației, permite schimbul de experiențe în domeniul realizării politicilor publice și crearea soluțiilor administrative și sistemice în diverse condiții economice și sociale.

Cooperarea în cadrul proiectului cu MADRM și cu alte instituții ale administrației moldovenești este un bun exemplu de cooperare bilaterală, în cadrul căreia instituțiile din Polonia și Moldova învață reciproc unele de la celelalte. Datorită acestei cooperări „se confruntă” diferite viziuni și experiențe în realizarea politicii de dezvoltare regională și locală.

Participarea la proiect a însemnat multe experiențe pozitive nu numai pentru administrația moldovenească, dar a oferit și multe beneficii MFPR polonez și orașelor din Polonia. A reprezentat nu numai o ocazie de împărtășire a bunelor practici poloneze, dar a oferit și posibilitatea de a verifica soluțiile existente pe țărâm polonez și de a le confrunta cu noi posibilități potențiale.

O experiență valoroasă pentru toți participanții proiectului a fost ocazia de comparare a regulilor de funcționare a celor două sisteme diferite de administrație – polonez și moldovenesc. Unele dintre metodele sau modurile de acțiune, evidente și admise în sistemul polonez erau necunoscute celeilalte părți și invers. Această cunoaștere a permis perfecționarea activităților sistemului ambelor administrații. Pe lângă aceasta, efectul cooperării sunt de asemenea bunele contacte dintre angajații acelor instituții și formarea unei opinii pozitive cu privire la competențele administrației poloneze.

În Polonia există un acces larg la fluxul de fonduri europene, care din păcate nu sunt accesibile pentru Moldova. Din acest motiv, exemplul de gestionare eficientă a fondurilor relativ mici la nivel local și național poate fi foarte interesant pentru administrația poloneză și cu siguranță că orașele poloneze care participă la proiect au putut beneficia de aceste cunoștințe.

Un element important al cooperării în cadrul proiectului a fost de asemenea faptul, că în realizarea ei au fost implicate și organizațiile sociale și locuitorii la nivel local. În acest context rolul proiectului nu se rezumă exclusiv la suportul tehnic în crearea de soluții sistemice pentru administrația moldovenească, dar și la propagarea mecanismelor democratice și ale participării publice ca și parte a bunei guvenări (*good governance*) la nivel local. Aceasta înseamnă de asemenea consolidarea instituțiilor de stat în domeniul bunei guvernări, ceea ce reprezintă o prioritate a Uniunii Europene. În contextul aspirațiilor Moldovei de a deveni membru al Uniunii Europene cooperarea cu administrația poloneză oferă acestei țări posibilitatea de a face cunoștință cu experiențele în cooperarea cu instituțiile externe, în primul rând cu instituțiile Uniunii Europene. Polonia este membru al Uniunii Europene de peste 15 ani, iar Moldova este o țară, care a semnat acordul de asociere. Polonia și Moldova au însă mulți parteneri identici la Bruxelles și merită să împărtășim experiențele, desfășurând acest dialog european. Concluzionând realizările și rezultatele proiectului trebuie constatat, că datorită cooperării pe termen lung, complexe și bine planificate dintre diferitele instituții și organizații din Polonia și Moldova s-a reușit crearea bazei și a cadrului pentru sistemul moldovenesc de revitalizare. Fără îndoială că proiectul a contribuit de asemenea la întărirea imaginii Poloniei ca și țară care susține aspirațiile democratice ale statelor și dorința lor de a deveni membrii în marea familie europeană.

4. TRANSFERUL DE EXPERIENȚĂ ȘI BUNE PRACTICI ÎNTRE POLONIA ȘI MOLDOVA

4.1. Abordarea moldovenească a revitalizării – transferul de terminologie

Degradarea substanței locative în orașele poloneze și calitatea scăzută a spațiului public a devenit o problemă semnificativă pentru autoguvernarea locală imediat după începerea transformării sistemului politic de la începutul anilor nouăzeci ai secolului XX. Una dintre soluțiile, care a inspirat autoritățile locale și experții polonezi a fost revitalizarea. Pe baza experiențelor vestice, mai cu seamă a celor germane, franceze și britanice s-a încercat elaborarea abordării poloneze a revitalizării (Guzik 2009, Skalski 2009, Bryx, Jadach-Sepiolo 2009). Ani la rândul, începând cu anul 1992 a avut loc discuția experților referitoare la nevoile și sfera reglementărilor juridice în acest domeniu. În cele din urmă revitalizarea a fost definită în ordinea juridică poloneză la art. 2 al. 1 al legii din 15 octombrie 2015 privind revitalizarea (legea privind revitalizarea sau legea). Evoluția și formarea sistemului de revitalizare în Polonia a durat așadar peste douăzeci de ani, atunci când în cele din urmă au fost create cadrul juridic (legea) și financiar (Liniile directe ale Ministrului Dezvoltării din 2 august 2016 în domeniul revitalizării în programele operaționale pentru anii 2014-2020).

În Moldova, datorită sprijinului experților polonezi, s-a reușit scurtarea acestui proces la câțiva ani, și cu această ocazie evitarea multor obstacole, pe care peste care au trecut experții polonezi. Transferul abordării a permis limitarea timpului de ajungere la un sistem coerent de revitalizare în Moldova, care cuprinde atât cadrul juridic inclus în *Liniile directe privind revitalizarea urbană în Republica Moldova* (în continuare *Liniile*) (MADRM, 2019), cât și pe cel financiar (activități separate dedicate revitalizării în cadrul Fondului Național de Dezvoltare Regională). Acesta reprezintă rezultatul unui proiect de consultanță și instruire de câțiva ani al Ministerului Fondurilor și Politicii Regionale cu denumirea „Suport pentru administrația publică din Moldova

în dezvoltarea durabilă a zonelor urbane prin realizarea eficientă a programelor și proiectelor de dezvoltare a orașelor”, descris în detaliu în capitolul al doilea [al treilea] al prezentei publicații. Partenerul cheie al proiectului a fost Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului al Republicii Moldova. Proiectul a fost co-finanțat din fondurile Polish Aid ale Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Polone și realizat în cooperare cu Fundația Solidarității Internaționale din Moldova (FSI). În această parte a publicației prezentăm cadrul juridic (terminologia și regulile de desfășurare) al procesului de revitalizare în Moldova cu referiri la modelul polonez, care a reprezentat inspirația pentru crearea acestora la nivel național și aplicarea de către regiunile și orașele moldovenești.

În Moldova revitalizarea a fost definită foarte asemănător ca în Polonia. În *Guide to urban revitalization for the cities of the Republic of Moldova* (*Ghid privind revitalizarea urbană pentru orașele din Republica Moldova*) (2020), ea a fost definită ca un „proces de eliminare dintr-o stare de criză a zonelor urbane degradate, desfășurat în mod complex prin acțiuni integrate teritorial pentru comunitatea, spațiul și economia locală, concentrate teritorial, desfășurate de către administrațiile locale cu ajutorul parteneriatelor la nivel național, regional și local, în baza unui program de revitalizare” (Ryś, Brzozowy, Stefanita, Pragert, Malai, 2020, pag. 4). Revitalizarea este așadar direcționată către reconstruirea și restaurarea spațiilor urbane, iar domeniul intervenției rezultă din diagnosticarea aprofundată care identifică problemele și potențialele unei zone specifice.

La Ryś și alții (2020) au fost definite de asemenea și alte noțiuni cheie pentru pregătirea și desfășurarea corespunzătoare a revitalizării.

Tabelul 1. Terminologia procesului de revitalizare cuprinsă în *Guide to urban revitalization for the cities of the Republic of Moldova*

Termen	Definiție
Programul revitalizării	Instrument al dezvoltării urbane durabile, în care autoritatea desemnată stabilește programul de acțiuni în domeniul revitalizării pentru o anumită perioadă (3-5 ani). Programul de revitalizare este un document compus din două părți și cuprinde: – o parte strategică: analiza domeniului, viziunea schimbării și scopurile; – o parte executivă: lista proiectelor, cadrul financiar simplificat și descrierea proiectelor cât și structura de gestionare a procesului de revitalizare a orașului.

Proiectul de revitalizare	Reprezintă o serie de activități și o investiție de resurse pe o perioadă determinată, menite să răspundă unei nevoi reale și să conducă la realizarea unui obiectiv precis. Proiectele corespund cu acțiunile Programului de revitalizare și se realizează pe zone urbane precis delimitate în spațiu care prezintă un cumul de disfuncții. Proiectul de revitalizare poate fi integrat (multisectorial) sau sectorial (tematic).
Zona degradată	Se identifică printr-o acumulare de fenomene sociale specifice, negative, care sunt adițional însoțite de probleme economice, ecologice, tehnice sau funcțional-spațiale.
Zona de revitalizare	Este zona care cuprinde întregul teritoriu sau o parte din zona degradată, caracterizată printr-o concentrare specifică a fenomenelor negative, pentru care, datorită importanței semnificative pentru dezvoltarea locală, se intenționează implementarea revitalizării.
Participarea publică	Implicarea locuitorilor, organizațiilor neguvernamentale, agenților economici în procesul de revitalizare a zonei selectate.
Proiectele de bază	Proiectele de revitalizare, care reprezintă activitățile principale, realizate pe o scară mai largă cu o influență mai mare asupra terenului revitalizării. Ele trebuie să formeze un întreg coerent, care să facă posibilă atingerea scopului urmărit.
Proiecte complementare	Proiectele de revitalizare, care sunt completarea proiectelor de bază. Pot fi concentrate asupra unui spațiu mai mic sau au din alt motiv un impact mai mic asupra schimbărilor din zona de revitalizare.
Comitetul Consultativ	Un grup de cetățeni compus din reprezentanții zonei (reprezentanții locuitorilor, ai oamenilor de afaceri, ai organizațiilor neguvernamentale).
Comitetul Director	Structură organizatorică din Primăria orașului, numit prin decizia Primarului orașului în scopul coordonării pregătirii și a realizării programului de revitalizare. Membrii Comitetului Director sunt reprezentanți ai diferitelor unități ale Primăriei, responsabili pentru sarcinile care rezultă din programul de revitalizare.

Sursa: studiu propriu pe baza Ryś și alții, *Guide to urban revitalization for the cities of the Republic of Moldova*, 2020, pag. 6-5.

Revitalizarea în înțelesul cel mai universal slujește reînnoirii orașelor, aduceri unui suflu nou în zonele lor degradate. Având în vedere acest lucru ea este legată de transformările spațiale al căror scop este îmbunătățirea condițiilor de viață în zona dată. Schimbarea trebuie să se refere la toate aspectele funcționării zonelor urbanizate și trebuie să se reflecte în activitățile legate de dimensiunea economică, socială, infrastructurală și culturală a orașului, în funcție de nevoile specifice. Fundamentul planificării îl constituie delimitarea zonei degradate, în cadrul căreia se realizează analiza comparativă a indicatorilor selectați din fiecare dintre sfere. Cu ajutorul analizei unor astfel de date este aleasă unitatea spațială care necesită intervenții ce conduc la îmbunătățirea structurilor fizice, cât și a situației sociale, economice sau de mediu.

Un element important al modelului polonez și moldovenesc de revitalizare este necesitatea includerii în diagnostic a problemelor și a potențialelor tuturor sferelor menționate. Datorită acestui fapt este posibilă obținerea unei imagini complete a zonei de revitalizare și selectarea celor mai potrivite acțiuni. Limitarea diagnosticului numai la fenomenele din zonele problematice ar putea avea ca și consecință doar îngustarea și utilizarea incompletă a potențialelor disponibile. Nu mai puțin importantă este concentrarea teritorială a activităților, care urmează să asigure realizarea eficientă a programului, și o probabilitate cât mai mare a atingerii obiectivelor propuse. Acesta este și rezultatul abordării poloneze. În sistemul polonez zona de revitalizare nu poate depăși 20% din suprafața municipalității și cuprinde mai mult de 30% din locuitorii acesteia. În Moldova nu au fost introduse astfel de limitări, însă de la bun început activitățile sunt concentrate în nu mai mult de o unitate urbanistică ale unui oraș anume.

În terminologia moldovenească și poloneză este puternic accentuată dimensiunea socială a activităților, care urmează să fie îndreptate spre îmbunătățirea situației comunității locale. Un element cheie în ambele modele îl reprezintă modul participativ de realizare a revitalizării și includerea locuitorilor, a oamenilor de afaceri și grupurilor de inițiativă (sau a organizațiilor neguvernamentale) ca și grupuri interesate în întregul proces. De aceea în modelul polonez este numit un Comitet pentru Revitalizare (Spadło, Kułaczkowska 2019), iar în cel moldovenesc – un Comitet Consultativ. Membrii lor sunt reprezentanții părților interesate din zona care, cu glas de consiliere, sprijină autoritățile locale în desfășurarea activităților de revitalizare.

O diferență care merită notată dintre abordarea poloneză și cea moldovenească este abordarea pe mai multe niveluri a gestionării revitalizării. În condițiile poloneze ea se formează organic în cursul cooperării pentru pregătirea procesului și a coordonării cheltuirii fondurilor pentru revitalizare în cadrul programelor operaționale regionale. În Moldova în principiile de

realizare a revitalizării încă de la bun început a fost trecută cooperarea strânsă dintre nivelul național, regional și local. Acest lucru reprezintă pentru nivelul național (MADRM) nu numai stabilirea unor reguli juridice, dar și destinarea unor fonduri specifice în Fondul Național de Dezvoltare Regională și sprijinirea mapării orașelor din Moldova, care doresc să facă schimb de experiențe în domeniul revitalizării. Nivelul regional (Agențiile de Dezvoltare Regională) este responsabil pentru sprijinul de fond al elaborării programelor – la fel ca în Polonia – însă pe baza unor reguli juridice prestabilite, care sancționează acest sprijin. Nivelul local este responsabil de elaborarea și realizarea programului, însă din cauza structurii ierarhice a administrației moldovenești fără cooperarea dintre toate nivelurile revitalizarea nu ar fi putut fi realizată.

O asemănare între modelele ambelor țări este de asemenea accentuarea puternică a importanței educației și a schimbului de experiențe dintre orașe. În Polonia în urma proiectelor pilot și a concursului de subvenții intitulat „Revitalizarea model a orașelor” au fost testate diferite căi de soluționare a diverselor probleme din zonele degradate. De la începutul realizării acestor proiecte orașele au făcut schimb reciproc de experiență, lucru ce a dus la identificarea rapidă a soluțiilor care au luat examenul în practică și la diseminarea acestora și în alte orașe poloneze. În Moldova se lucrează de asemenea și la crearea unei rețele similare de orașe, iar contactul cu orașele poloneze, care își împărtășesc experiențele în această sferă sprijină în plus acest proces.

4.2. Conceptul și conținutul programului urban de revitalizare

Conform *Guide to urban revitalization for the cities of the Republic of Moldova* (Ryś și alții, 2020) de elaborarea și implementarea programului de revitalizare răspund autoritățile locale ale orașului și Comitetul Director numit de acestea. Se presupune, că programul de revitalizare cuprinde activități într-un orizont de timp de la 3 până la 5 ani, ceea ce este o perioadă mai scurtă decât în modelul polonez. Acest lucru rezultă din stadiul inițial de implementare a revitalizării în Moldova. O astfel de perspectivă a realizării programului face ca, documentul să fie concret și realist. Cu toate că, cu siguranță nu toate probleme sociale vor putea fi rezolvate pe durata programului, iar realizarea programelor mai complexe poate depăși orizontul de timp prevăzut, astfel de principii obligă la o prioritizare a activităților, din cauza faptului, că realizarea lor și rezultatele obținute vor fi evaluate la sfârșitul programului. Pe baza concluziilor acestei evaluări va fi elaborat alt program, care poate continua anumite activități nefinalizate, dar care permite de asemenea inițierea rezolvării problemelor, care vor fi mai bine identificate.

Conform lui Ryś și alții (2020) în Moldova la crearea programului urban de revitalizare trebuie să urmărim câteva principii generale, care coincid cu modelul polonez :

- integralitatea – obligația luării în considerare în conținutul programului a tuturor caracteristicilor și a elementelor cerute de Linii;
- complexitatea – necesitatea planificării unor proiecte cuprinzătoare ținând cont de toate nevoile cele mai urgente ale zonei de revitalizare pentru a o scoate din starea de criză; așadar în program nu sunt planificate sarcini care vizează un efect temporar, dar cu impact pe termen lung, capabile să limiteze criza din zona de revitalizare;
- concentrarea – acest principiu reduce tendința de distragere a atenției sarcinilor de revitalizare și de slăbire a efectelor procesului de revitalizare;
- complementaritatea spațială – datorită îngustării granițelor zonei de revitalizare activitățile tuturor entităților sunt concentrate pe o zonă selectată a comunei, ceea ce crește șansele schimbării fundamentale a acesteia;
- complementaritatea problemei – programul trebuie să producă efecte concomitent în câteva sfere, lucru care limitează riscul concentrării activităților în program numai asupra fenomenelor dintr-o singură sferă (de ex. tehnică);
- complementaritatea procedurală și instituțională – necesitatea încorporării sistemului de management al programului de revitalizare în sistemul adoptat de management al municipalității și asigurarea conformității lui cu viziunea de dezvoltare a acesteia; pentru nevoile de management al procesului de revitalizare și implementare a programului nu este nevoie de crearea unor structuri de management noi sau numirea unor noi entități; cele mai bune efecte sunt aduse de includerea sarcinilor din domeniul revitalizării în structura organizatorică funcțională, actuală a municipalității prin Comitetul Director în Moldova, iar în Polonia – prin echipele de lucru;
- complementaritatea intertemporală – obligația planificării activităților de revitalizare care folosesc efectele proiectelor anterioare sau care nivelează neajunsurile acestora;
- complementaritatea surselor de finanțare – capacitatea combinării sprijinului din diferite surse de finanțare (inclusiv din surse publice și private);
- parteneriatul, implicarea și cooperarea tuturor entităților;
- stabilirea unui sistem eficient de management și cooperare pentru toate entitățile și a unui mecanism eficient de monitorizare și evaluare a realizării programului.

Programul de revitalizare trebuie să fie clar și lizibil pentru destinatarii locali. Nu trebuie să fie prea amplu. Conform lui Ryś și alții (2020), la fel ca și în Polonia, a fost stabilit conținutul minim al programului de revitalizare, prezentat în tabelul de mai jos.

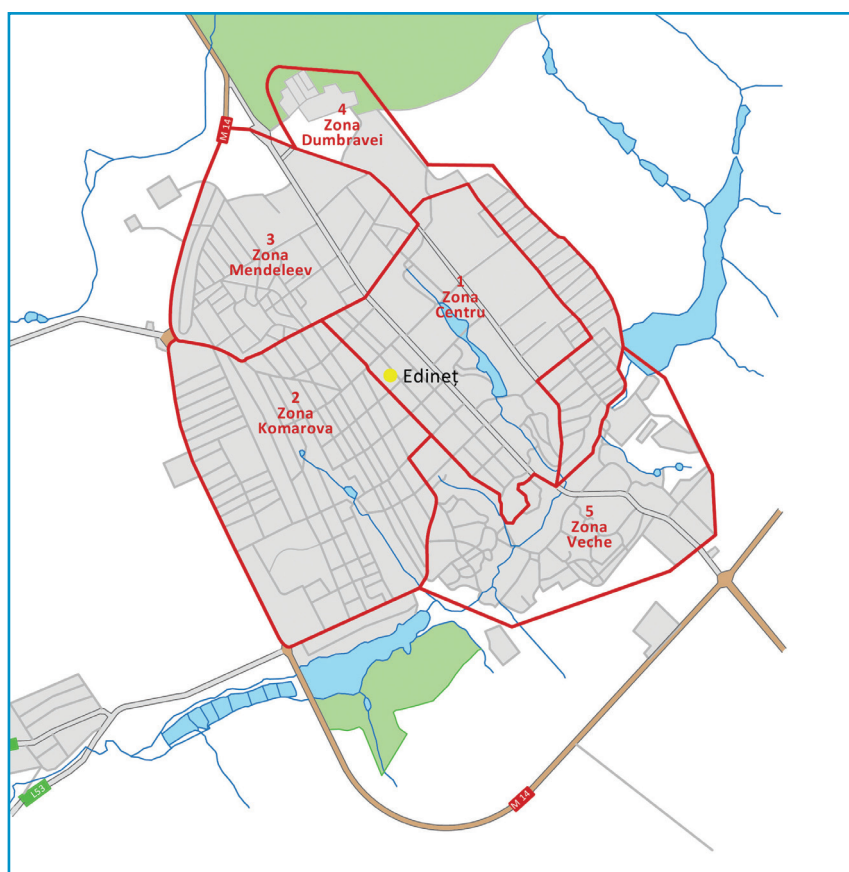
Tabelul 2. Structura programului de revitalizare în conformitate cu Liniile directoare (MADRM, 2019)

Părțile principale	Cuprinsul detaliat
Cuvânt înainte	1. Descrierea generală a orașului 2. Concepția revitalizării orașelor 3. Legăturile programului cu documentele naționale strategice
Analiza orașului – stabilirea terenurilor degradate și a zonei de revitalizare	1. Delimitarea zonelor urbane (împărțirea în unități urbanistice) 2. Descrierea metodologiei de cercetare 3. Analiza diferențelor între părțile orașului a. Sfera socială b. Sfera economică c. Sfera de mediu d. Sfera spațială și de funcționare e. Sfera tehnică f. <i>Alte sfere (opțional)</i> 4. Identificarea zonelor degradate 5. Desemnarea zonei de revitalizare
Analiza aprofundată a zonei de revitalizare	1. Descrierea zonei de revitalizare a orașului 2. Analiza situației în diferitele sfere a. Sfera socială b. Sfera economică c. Sfera de mediu d. Sfera spațială și de funcționare e. Sfera tehnică f. <i>Alte sfere (opțional)</i>
Viziunea și obiectivele de dezvoltare ale zonei de revitalizare	
Proiecte de revitalizare	1. Proiecte de bază 2. Proiecte complementare
Cadrul financiar	
Realizarea și managementul programului de revitalizare	
Monitorizarea și evaluarea realizării programului de revitalizare	
<i>Implicarea locuitorilor și a părților interesate în elaborarea și implementarea programului (opțional)</i>	

Sursa: studiu propriu pe baza Ryś și alții, *Guide to urban revitalization for the cities of the Republic of Moldova*, 2020, pag. 7.

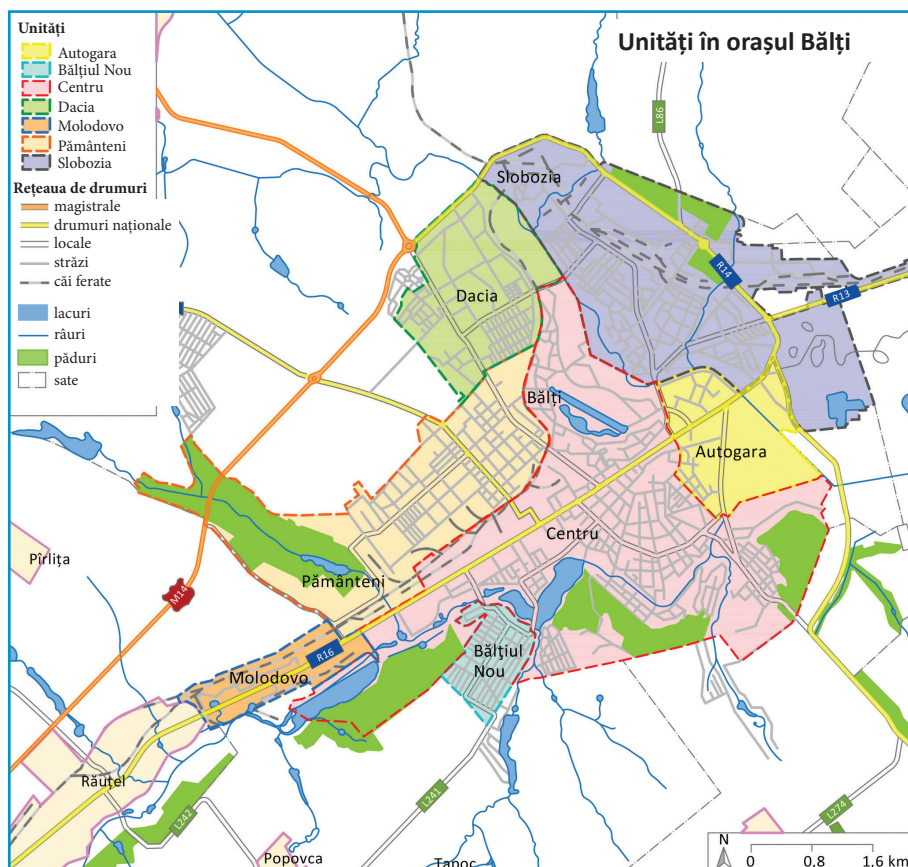
Referitor la elementele conținutului programului, în ambele cazuri apare cerința descrierii legăturilor cu alte documente strategice în vigoare – în cazul Moldovei se vorbește despre documentele strategice naționale în scopul verificării, dacă premisele programului sunt conforme cu politica de dezvoltare regională și cu documentele strategice și de planificare ale municipalității date, ceea ce apare și în practica poloneză. Partea introductivă a programului de revitalizare în Moldova are un caracter general și din punctul acesta de vedere este asemănătoare cu alte documente elaborate la nivel local. Prima provocare legată de elaborarea programului este desemnarea unităților urbanistice pentru analiza fenomenelor negative din spațiul orașului. Hărțile inserate în programele de revitalizare dovedesc, că orașele au abordat cu mare grijă această sarcină.

Desenul 1. Împărțirea orașului Edineț în unități urbanistice

Sursa: *Program de Revitalizare Urbană. Municipiul Edineț* 2019, 2019, pag. 8.

Desenul 2. Împărțirea orașului Bălți în unități urbanistice

Sursa: *Programul de Revitalizare Urbană al Municipiului Bălți Etapa I (2019-2021)*, 2019, pag. 14.

Pentru aceste zone sunt trecute principalele trăsături – suprafețele și numărul de locuitori. Datorită acestui lucru este posibilă confirmarea respectării principiului concentrării activităților, atunci când este selectată o anumită unitate ca și zonă de revitalizare.

În ambele cazuri este necesară diagnosticarea factorilor și a fenomenelor de criză, descrierea sferei zonei de revitalizare împreună cu argumentarea alegerii. Cerințele cuprind suplimentar un diagnostic aprofundat al mecanismelor și fenomenelor, care au condus la acumularea fenomenelor de criză în zona dată. În majoritatea programelor moldovenești au fost prezentați în mod transparent indicatorii, care au făcut obiectul analizei. Pentru o lizibilitate mai mare fiecăruia i s-a atașat un comentariu, dacă a fost tratat ca un stimulent sau de-stimulent, a fost stabilită de asemenea sursa datelor.

Tabelul 3. Numărul de locuitori și suprafața unităților individuale din Edineț

No.	Numele zonei	Numărul de locuitori conform datelor statistice	Suprafața (km ²)
1	Centru	6522	1,319
2	Komarova	4942	2,600
3	Mendeleev	3135	1,605
4	Dumbravei	1751	1,467
5	Veche	1692	1,505
	Total	18042	8,496

Sursa: studiu propriu pe baza *Program de Revitalizare Urbană. Municipiul Edineț 2019, 2019, pag. 9.*

Tabelul 4. Numărul de locuitori și suprafața unităților din Bălți

No.	Zona	Numărul de locuitori	% din totalul locuitorilor	Suprafața (ha)	% din suprafața totală
1	Centru	36960	25,23	1549,9	37,41
2	Autogara	21970	15,00	274,3	6,62
3	Dacia	32370	22,09	371,9	8,98
4	Slobozia	17800	12,15	985,7	23,79
5	Pământeni	30430	20,77	710,0	17,14
6	Molodovo	1880	1,28	141,7	3,42
7	Bălțiul Nou	5100	3,48	109,5	2,64
	Total intravilan orașul Bălți	146510	100	4143	100

Sursa: studiu propriu pe baza *Program de Revitalizare Urbană al Municipiului Bălți Etapa I (2019-2021), 2019, pag. 14.*

Tabela 5. Lista indicatorilor folosiți în analiza unităților urbanistice

Sfera	Numele indicatorului	Sursa	Tipul indicatorului / interpretarea
Socială	Beneficiari ai asistenței sociale	Direcția de Asistență Socială Cimișlia	Destimulator
	Persoane cu nevoi speciale	Direcția de Asistență Socială Cimișlia	Destimulator
	Consultații acordate de către Agenția pentru Ocuparea Forței de Muncă	Agenția pentru Ocuparea Forței de Muncă	Destimulator
	Grupuri de inițiativă	Primăria	Stimulator
	Adrese ale medicilor de familie	Centrul Public de Sănătate Cimișlia	Stimulator
Economică	Numărul de întreprinderi	Agenția Servicii Publice Cimișlia	Stimulator
	Numărul de întreprinderi înregistrate / șterse	Registrul de evidență al agenților economici	Stimulator
Mediu	Numărul punctelor de colectare a deșeurilor	Servicii publice Cimișlia	Stimulator
	Intensitatea traficului rutier	Strategia de infrastructură a transportului rutier	Destimulator
Spațială și funcțională	Instituții sociale și culturale	Primăria	Stimulator
Tehnică	Lungimea drumurilor cu suprafață asfaltată	Primăria	Stimulator

Sursa: studiu propriu pe baza *Programul de Revitalizare Urbană a orașului Cimișlia 2019-2021*, 2019, pag. 9.

Analiza raportului este uneori însoțită de date calitative și evaluări ale locuitorilor colectate în timpul procedurii de elaborare a documentelor participative.

Tabelul 6. Necesitățile și potențialele zonei de revitalizare din Bălți comparativ cu șomajul

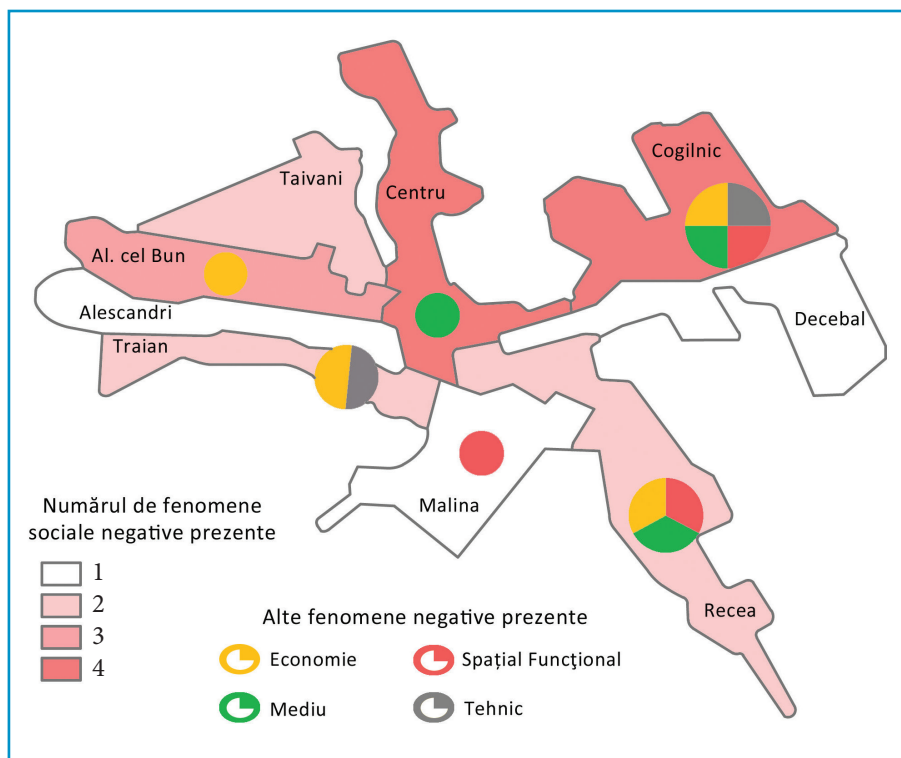
Necesități	Datorită dificultății de a întoarce șomerii pe termen lung pe piața muncii, sprijinul adresat acestor persoane trebuie să fie cuprinzător, să se refere la diferite tipuri de activități și să răspundă nevoilor beneficiarilor individuali. Persoanele dezavantajate au nevoie de consolidarea capacităților profesionale, cu o abordare specială. De asemenea, este necesară o ghidare a șomerilor, pentru a se înregistra la Agenția pentru Ocuparea Forței de Muncă, pentru a-și alege sfera de interes, zona confortabilă de activitate. Absolut necesară este educația economică a populației. Majoritatea persoanelor din acest grup de risc nu sunt în stare să gestioneze puținele resurse financiare de care dispun.
Potențiale	În zona de revitalizare pot fi implementate proiecte care vizează instruirea șomerilor. În acest sens, ar putea fi organizate cursuri de instruire pentru lucrul cu tehnologiile informaționale sau alte specialități care sunt necesare pentru ca populația din zona de revitalizare să beneficieze de șanse sporite de angajare. În acest context șomerii devin un potențial al zonei de revitalizare.

Sursă: studiu propriu pe baza *Program de Revitalizare Urbană al Municipiului Bălți Etapa I (2019-2021)*, 2019, pag. 34.

Autorii documentului încearcă de asemenea să prezinte într-un mod accesibil rezultatele delimitării, pentru ca calculele complicate ale indicatorilor să fie ilustrate cu un rezumat clar.

Atât în programele poloneze, cât și în cele moldovenești este necesară prezentarea viziunii asupra stării zonei de revitalizare și stabilirea obiectivelor și a direcțiilor activităților care servesc la eliminarea fenomenelor negative. În ambele modele se recomandă de asemenea întocmirea unei liste și a descrierii proiectelor planificate. În practica poloneză lista poate fi extinsă cu caracteristicile activităților suplimentare, cu care poate fi extins programul în timpul implementării. Lista proiectelor planificate în Polonia este așadar mai flexibilă, pe când în Moldova se recomandă în stadiul de întocmire a programului detalierea tuturor activităților prevăzute a fi realizate, lucru care poate fi eventual completat cu proiectele propuse spre realizare de către parteneri (printre care în principal de către investitorii privați). Pe lângă asta, în am-

Desenul 3. Rezultatele evaluării acumulării fenomenelor negative în orașul Cimișlia

Sursă: *Programul de Revitalizare Urbană a orașului Cimișlia 2019-2021*, 2019, pag. 18.

bele cazuri în programul de revitalizare trebuie trecută indicația cu privire la modul de asigurare a integrării și a complementarității activităților realizate cât și a mecanismelor de implicare a părților interesate, inclusiv a locuitorilor, oamenilor de afaceri și a altor entități, precum și cadrul financiar indicativ și descrierea sistemului de implementare. Un element foarte important în ambele practici îl constituie și descrierea modului de monitorizare și evaluare a programului de revitalizare în scopul permiterii verificării, dacă programul aduce rezultatele scontate.

Pe baza comparației de mai sus, trebuie așadar constatat faptul, că practica moldovenească și poloneză se caracterizează prin multe asemănări. Diferențele vizibile rezultă din detalierea mai mare a documentelor poloneze rezultată dintr-un orizont mai lung de activități și din sistemul mai complex de finanțare al acestora. Această procedură este însă bazată pe principii asemănătoare, iar schema pregătirii și a realizării activităților de revitalizare este analogică.

4.3. Participarea publică în revitalizare

Pentru elaborarea programului și a procesului de revitalizare sunt responsabile autoritățile locale, însă procesul creării lui trebuie să decurgă într-o cooperare strânsă și directă cu locuitorii și cu alte părți interesate (partenerii). Programul de revitalizare trebuie să devină un fel de contract social, așadar este imperios ca nu numai autoritățile locale, dar în primul rând locuitorii zonei revitalizate, asociațiile sociale, întreprinzătorii și alți parteneri să se identifice cu scopurile și activitățile planificate și întreprinse. În acest scop este necesară includerea tuturor partenerilor în discuția asupra revitalizării de la începutul lucrărilor asupra programului.

În cazul modelului polonez s-a obținut o implicare mai puternică a comunităților locale decât în cadrul procedurilor tradiționale de planificare, printre altele datorită extinderii instrumentelor de bază precum posibilitatea depunerii cererilor, cu metode mai diverse, de exemplu organizarea unor plimbări comune sau a unor workshopuri de planificare. Locuitorii au fost definiți ca una dintre cele mai importante grupe de părți interesate a întregului proces, iar în cadrul detalierii sarcinilor municipalității implementarea publică și transparentă a activităților cu asigurarea unei participări active a părților interesate în fiecare stadiu prin participare publică a fost pusă pe primul loc. Acest lucru sublinează esența participării rezidenților în activitățile de revitalizare. Pregătirea, realizarea evaluării revitalizării urmează să se bazeze pe cunoașterea și înțelegerea așteptărilor părților direct interesate și pe coeziunea activităților cu nevoile acestora. Se sugerează desfășurarea unor activități educaționale și de informare active cu privire la întregul proces, inițierea și sprijinirea activităților care servesc la îmbunătățirea comunicării între părțile interesate, precum și asigurarea participării lor la pregătirea documentelor legate de revitalizare (în special a programului de revitalizare al municipalităților). Este necesar să se asigure condiții adecvate și timp suficient pentru ca părțile interesate să se exprime și să aibă posibilitatea să își transmită opiniile. Consultările sociale, a căror formă reprezintă mențiunile fie pe hârtie fie pe suport electronic, cât și întâlnirile, dezbaterile, workshopurile sau vizitele de studiu sunt necesare în orice procedură de planificare referitoare la revitalizare și trebuie să fie făcute publice nu mai târziu de 7 zile înainte de data desfășurării lor. Informația cu privire la desfășurarea consultărilor, nota privind desfășurarea lor și referința explicită la mențiuni reprezintă de asemenea elemente obligatorii în pregătirea programelor de revitalizare. În mod asemănător, un element obligatoriu al consolidării participării publice este în Polonia numirea Comitetului pentru Revitalizare în fiecare oraș, care realizează revitalizarea pe baza programului

municipal de revitalizare. Comitetul îndeplinește funcții de exprimare a opiniei și consultanță, însă de implicarea și atitudinea membrilor săi depinde, în ce mod va sprijini activ reabilitarea zonei.

Sfera activităților participative în Moldova s-a bazat pe experiențele poloneze (Ryś și alții, 2020). Ar trebui să cuprindă următoarele probleme:

- implicarea în procesul de elaborare a programului de revitalizare urbană la o scară atât de largă a cât mai multor oameni și parteneri, care vor putea să își prezinte punctele de vedere;
- informarea locuitorilor și a altor părți interesate cu privire la obiectivele, principiile de revitalizare urbană și activitățile planificate;
- organizarea discuțiilor și aplicarea altor metode de cunoaștere a necesităților și a așteptărilor părților interesate;
- identificarea comună a potențialelor soluții și luarea lor în considerare în programul de revitalizare;
- inițierea, facilitarea și sprijinirea dialogului dintre părțile interesate și includerea lor în procesul de revitalizare;
- sprijinirea inițiativelor de jos în sus care sporesc interesul părților pentru programul de pregătire al programului de revitalizare [și a pregătirii acestuia].

În documentul operațional moldovenesc (Ryś și alții, 2020) au fost transferate de asemenea de pe țărâm polonez formele recomandate de implicare a locuitorilor adică anchete, întâlniri consultative, vizite locale, workshopuri, organizarea punctelor de consultare, culegerea observațiilor cât și a interviurilor și discuțiilor individuale. Descrierile detaliate de mai jos din programele de revitalizare ale orașelor moldovenești arată, cât de mare este aportul comunității în elaborarea lor .

Exemplul 1. Implicarea locuitorilor din zona de revitalizare în Bălți

„O sursă importantă pentru realizarea programului de revitalizare al municipiului Bălți a fost comunitatea locală din zona de revitalizare. În special, în urma delimitării zonei degradate și a zonei de revitalizare, locuitorii zonei au fost implicați în elaborarea analizei aprofundate a zonei de revitalizare și a ideilor de proiecte de bază și complementare. În acest sens, energia locuitorilor zonei de revitalizare, care a accelerat pe tot parcursul elaborării prezentului document a făcut ca acesta să prindă o adevărată viață și să devină viu.

Astfel, primul pas în efectuarea analizei aprofundate a zonei de revitalizare a constat în realizarea Fact Finding Mission (vizite de observare) în zona aferentă Gimnaziului »A.I. Cuza«. Vizitele de observare în teren au fost organizate pe data de 5 și 21 septembrie 2018. Acestea au avut rolul de a discuta

cu locuitorii zonei problemele locale, specificul zonei, precum și de a identifica resurse, lideri locali și alte părți interesate în dezvoltarea zonei de revitalizare.

Conform Liniilor directoare privind revitalizarea urbană în Republica Moldova [Linii directoare, MADRM, 2019] în municipiul Bălți a fost creat Comitetul Consultativ, care a fost implicat activ în procesul de planificare, a identificat problemele, necesitățile și potențialul zonei, a contribuit la formularea ideilor de proiecte de revitalizare și a consultat în permanență Primăria mun. Bălți. Ședința de constituire a Comitetului Consultativ a avut loc în incinta Gimnaziului »A.I. Cuza«, pe data de 21 septembrie 2018. În cadrul ședinței membrii Comitetului au luat cunoștință cu procesul de revitalizare urbană în Republica Moldova și în municipiul Bălți, au analizat rezultatele, necesitățile și potențialul zonei de revitalizare. Tema de acasă pentru următoarea ședință a constat în identificarea altor probleme și necesități ale zonei.

La data de 27 septembrie 2018, de asemenea în incinta Gimnaziului »A.I. Cuza«, a fost organizată a doua ședință a Comitetului Consultativ. A doua ședință a avut o importanță deosebită datorită prezenței reprezentantului Ministerului Investițiilor și Dezvoltării din Republica Polonă, precum și a experților în revitalizare urbană din Republica Polonă. Partenerii au relatat participanților despre bunele practici ale revitalizării urbane, importanța implicării locuitorilor în soluționarea problemelor locale, provocările orașelor poloneze și au prezentat câteva soluții practice pentru probleme specifice din zona de revitalizare. Este de menționat faptul, că membrii Comitetului Consultativ și-au îndeplinit cu brio tema de acasă, prezentând un set de probleme identificate cu locuitorii din zona de revitalizare.

La data de 9 noiembrie 2018, în incinta Gimnaziului »A.I. Cuza«, a fost organizată a treia ședință a Comitetului Consultativ. De această dată s-a discutat despre o paletă de proiecte care vin să soluționeze proiectele zonei. S-a lucrat în 3 grupe, în care participanții au fost divizați pentru a genera idei într-un mod imparțial. La sfârșitul ședinței au fost identificate idei de proiecte care s-au adevărat a fi similare, interconectate, care vizează întreaga zona de revitalizare. Toate ideile de proiecte identificate de către membrii Comitetului Consultativ au fost incluse în paleta de proiecte de bază și complementare.

La data de 16 noiembrie 2018 a fost organizată a patra ședință a Comitetului Consultativ. La această ședință s-a discutat în grup viziunea de revitalizare a municipiului Bălți. Totodată, membrii Comitetului au convenit asupra participării în implementarea proiectelor.

La data de 7 decembrie 2018 a fost organizată a cincea (ultima) ședință a Comitetului Consultativ. Obiectul principal al ședinței a constat în formularea unei idei de microproiect inițiat de membrii Comitetului Consultativ cu scopul de a asigura vizibilitatea și promovarea procesului de revitalizare urbană. A fost luată decizia achiziționării unui proiector, a unui ecran și a unui prelungitor, echipamente ce vor fi folosite în cadrul activităților comunitare în zona de revitalizare. Totodată, Comitetul a stabilit un plan de acțiuni pentru utilizarea acestui echipament în contextul promovării revitalizării urbane în mun. Bălți în anul 2019.

Lucrările Comitetului Consultativ au fost esențiale pentru procesul elaborării programului de revitalizare urbană al mun. Bălți, chiar dacă aportul membrilor a fost foarte personal. A fost important să fie discutate anumite concluzii cu locuitorii zonei, pentru că doar membrii comunității locale cunosc problemele, necesitățile și potențialul zonei”.

Sursa: studiu propriu pe baza *Programul de Revitalizare Urbană al Municipiului Bălți Etapa I (2019-2021)*, 2019, pag. 72-73.

Prevederi similare pot fi găsite și în celelalte programe de revitalizare, deoarece standardizarea procedurii a unificat abordarea în orașele moldovenești. Bineînțeles, că în funcție de capitalul social local întâlnirile au fost mai mult sau mai puțin eficiente, dar au dus întotdeauna la o mare consolidare a programului de revitalizare, atât datorită informațiilor despre zonă, cât și a propunerilor de proiecte și a energiei locuitorilor.

Desenul 4. Participare la procesul de revitalizare în orașul Drochia

Sursa: Arhivele orașului Drochia

Comitetele Directoare nu s-au limitat doar la desfășurarea dialogului cu locuitorii. S-au făcut eforturi de a implica cât mai multe părți interesate, cât mai mulți antreprenori locali, dar și organizații neguvernamentale sau instituții publice. Un exemplu de astfel de abordare a fost descris în programul de revitalizare al orașului Cimișlia.

Exemplul 2. Implicarea părților interesate în zona de revitalizare în orașului Cimișlia

„La elaborarea și planificarea implementării programului de revitalizare urbană a zonei Școlii Profesionale din Cimișlia s-a ținut cont de asigurarea unui parteneriat funcțional, angajament multisectorial și cooperare sustenabilă, acestea fiind unele dintre principiile de bază ale procesului de revitalizare urbană.

La etapa de pregătire a programului a fost asigurată o colaborare cu instituțiile publice din localitate (Primăria Orașului Cimișlia, Centrul de Sănătate, Direcția de Asistență Socială Cimișlia, Secția Statistică Cimișlia, Agenția Servicii Publice, Biblioteca orașenească, Agenția Teritorială pentru Ocuparea Forței de Muncă) pentru un diagnostic fiabil bazat pe indicatori obiectivi. La etapa de analiză a zonelor orașului a fost consultată opinia publică privind identificarea zonelor degradate ale orașului și necesitățile de revitalizare. În cadrul Primăriei a fost creat un grup de lucru responsabil pentru procesul de revitalizare – Comitetul Director (al cărui coordonator este responsabilul de revitalizare urbană).

Pentru analiza aprofundată a zonei de revitalizare a fost consultată opinia locuitorilor prin organizarea discuțiilor interactive și a ședințelor de lucru cu participarea locuitorilor, a reprezentanților mediului de afaceri, Școala Profesională din Cimișlia. Propunerile participanților au fost stipulate în procesele verbale, de care s-a ținut cont la elaborarea documentului.

De asemenea, au fost organizate consultări publice, iar textul programului a fost publicat pe pagina de web a Primăriei Orașului”.

Sursa: studiu propriu pe baza *Programul de Revitalizare Urbană a orașului Cimișlia 2019-2021*, 2019, pag. 38.

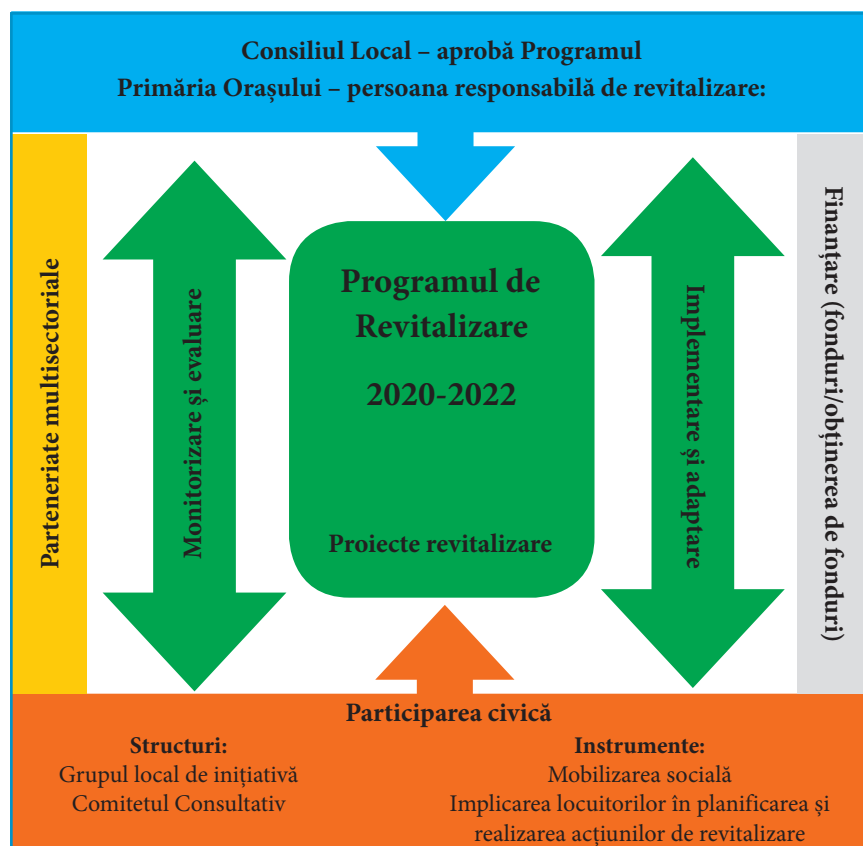
4.4. Implementarea programului de revitalizare urbană

În cazul Moldovei după adoptarea oficială a programului de revitalizare de către Consiliul Municipal și aprobarea lui de către Agenția de Dezvoltare Regională, care atestă conformitatea cu dispozițiile și reglementările naționale, se trece la realizarea proiectelor de investiții. Această fază include crearea cadrului instituțional necesar implementării activităților cuprinse în program prin crearea unei structuri organizatorice (adesea în cadrul Primăriei, dar aceasta nu este o condiție necesară) responsabile de managementul proiectelor. Următorul pas constă în pregătirea proiectelor pentru implementare pe baza contractelor pentru serviciile de proiectare cu entități externe, lucru care adesea are loc în cadrul licitațiilor publice. Apoi sunt pregătite documentațiile tehnice și sunt stabilite detaliile implementării, care devin obiectul unor noi licitații publice, în cadrul cărora pot fi depuse ofertele pentru realizarea intervențiilor date. Structura organizatorică desemnată se ocupă apoi de monitorizarea realizării și evaluarea implementării programului de revitalizare. În unele programe, principiile generale sunt de asemenea ilustrate printr-o diagramă.

În cazul modelului polonez adoptarea deciziei privind trecerea la pregătirea programului de revitalizare municipală și adoptarea acestuia intră în competența Consiliului Local. După adoptarea programului Consiliul Local include proiectele de revitalizare în anexa la hotărârea privind previziunile financiare multianuale, realizându-le iar în următoarele etape de implementare a programului efectuează de asemenea și evaluarea activităților realizate. Pregătirea și coordonarea implementării revitalizării și crearea condițiilor acesteia, desfășurarea ei și evaluarea țin de sarcinile proprii ale municipalității, cu toate acestea activitățile în sine pot fi delegate altor entități – publice sau private. Entitatea responsabilă de realizare împreună cu sarcina concretă trebuie însă să fie indicată în mod clar în programul de revitalizare, ceea ce necesită stabilirea acestor detalii în faza creării acestuia.

În caracteristicile proiectelor de revitalizare din Moldova cel mai adesea se face trimitere la bugetele locale ca și sursă principală de finanțare. Altfel decât în Polonia, acest lucru înseamnă dreptul de a desfășura activități în scopul străngerii de fonduri extrabugetare din surse alternative pentru sprijinirea

Desenul 5. Schema generală de gestionare a Programului de Revitalizare în Strășeni

Sursa: studiu propriu pe baza *Programul de Revitalizare Urbană a Municipiului Strășeni 2020-2022*, 2019, pag. 50.

programelor de importanță locală, deoarece bugetul local poate să nu fie în stare să satisfacă toate nevoile comunității. Indicarea costurilor proiectelor de revitalizare trebuie să aibe loc în cel mai devreme stadiu al pregătirii programului de revitalizare astfel încât să poată fi posibilă evaluarea dacă programul este fezabil din punct de vedere financiar și pentru potențialii parteneri de investiții. Sistemul de finanțare descris trebuie să ia în considerare de asemenea toate garanțiile sau subvențiile, care pot fi cerute în timpul realizării investiției. De sursele principale de finanțare ale proiectelor de revitalizare, în afară de bugetele autorităților locale, aparțin printre altele Fondul Național de Dezvoltare Regională, Fondul pentru Eficiența Energetică, Fondul Național Ecologic sau Fondul

de Investiții Sociale din Moldova. Posibilitatea beneficierii de o anumită sursă de finanțare dată diferă în funcție de caracterul proiectului realizat. Pe lângă aceasta, proiectele de revitalizare pot obține finanțare în cadrul parteneriatelor publice-private, care adesea duc la creșterea eficacității activităților desfășurate sau se pot baza pe alte surse de finanțare, inclusiv acorduri cu dezvoltatorii sau cu alți parteneri din sectorul privat. Aceste parteneriate sunt rare și la fel ca și în Polonia majoritatea autorităților locale se tem de ele.

În modelul polonez indicarea surselor de finanțare este de asemenea cerută încă de la stadiul de creare a programului de revitalizare. Cadrul financiar trebuie să cuprindă indicarea surselor cu împărțirea în publice și private. Pe lângă aceasta, este posibilă finanțarea programelor de revitalizare și din fonduri care provin de la bugetul Uniunii Europene sau de la bugetul de stat, lucru care reprezintă o facilitate semnificativă în comparație cu cadrele în care orașele moldovenești desfășoară procesele de revitalizare. Cu atât mai mult determinarea și implicarea orașelor moldovenești în elaborarea programelor de revitalizare și realizarea acestora din resurse financiare greu disponibile nu poate fi subestimată.

5. SUCESELE MOLDOVENEȘTI ÎN REVITALIZARE

5.1. Cadrul proiectului-pilot al activităților de revitalizare în Moldova

Proiectul-pilot legat de implementarea revitalizării ca un instrument valoros de dezvoltare regională, care durează din anul 2017 are legătură cu intervenția la toate nivelurile de guvernare – la nivel central prin intermediul Ministerului Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului, regional prin intermediul Agenției de Dezvoltare Regională, și în primul rând la nivel local în orașele alese. Realizările ultimului nivel dintre cele sus-menționate vor fi subiectul principal al prezentului capitol. Despre rolul celorlalte niveluri tratează mai pe larg capitalul 2, aici în schimb sunt menționate doar pe scurt – pentru obținerea unei imagini complete a ceea ce s-a obținut deja în domeniul revitalizării.

Acțiunile întreprinse la nivel național vizau determinarea cadrului juridic și de implementare pentru defășurarea procesului de revitalizare. Cel mai important document, care reprezintă la ora actuală baza acestor activități sunt *Liniile directoare privind revitalizarea urbană în Republica Moldova* (MADRM, 2019), create de către MADRM în cooperare cu Ministerul Fondurilor și Politicii Regionale și cu Fondul Solidarității Internaționale din Moldova. Acest document, adoptat în anul 2020, stabilește modul de elaborare a programelor de revitalizare a zonelor urbane, condițiile de implementare a proiectelor de revitalizare și indică procedurile care asigură complementaritatea intervențiilor pentru proiectele de revitalizare din diferitele surse de finanțare, indicând posibilele lor surse. Pe lângă asta, formulează rolul și sarcinile atribuite diferiților actori (instituții) implicați în desfășurarea procesului de revitalizare.

În Moldova revitalizarea a devenit parte a politicii naționale de dezvoltare a zonelor urbane ca un set de activități care se încadrează în paradigma dezvoltării durabile (UNECE, 2008), de aici și includerea ei în astfel de documente la nivel central precum *Naționale de Dezvoltare Regională pentru*

anii 2016-2020 (NRR 2016-2020, 2016) sau *The New Concept (Paradigm) of Regional Development in the Republic of Moldova* (MADRM, 2020). Expresia credinței în importanța revitalizării ca și instrument de dezvoltare regională este admiterea proiectelor cuprinse în programele de revitalizare la finanțarea permanentă în cadrul Fondului Național de Dezvoltare Regională (Operational manual, 2020), care conform politicii adoptate ar trebui să intre în vigoare până în anul 2021.

Desemul 6. Harta Moldovei cu orașele prezentate, care participă în proiectul-pilot din domeniul revitalizării

Sursa: Albu M., 2020, *The retrospective of urban revitalisation approach in the Republic of Moldova, Solidarity Fund*, materiale ale conferinței „General Assembly of the National Urban Revitalisation Network in the Republic of Moldova”.

Agențiile de Dezvoltare Regională Nord, Sud, Centru și UTA Găgăuzia – care reprezintă nivelul intermediar între nivelul național și local au ca scop implementarea politicii de dezvoltare regională prin asigurarea dezvoltării durabile pe teritoriul întregii țări din punct de vedere economic, social, cultural, de mediu, inclusiv prin reducerea disproporțiilor în favoarea echilibrului la nivel regional. Rolul agenției astfel formulat se referă direct la politica de revitalizare, iar agențiile însăși joacă un rol important în procesul de revitalizare – sarcina lor constă în sprijinirea creării și a implementării programelor de revitalizare de către orașele moldovenești astfel, încât să fie conforme cu liniile directoare naționale pe tema principiilor de desfășurare a revitalizării. Pe lângă asta, agențiile își propun ca scop facilitarea schimbului de cunoștințe între orașele situate într-o anumită regiune, între regiuni, cât și între orașe și regiuni și MADRM (Rys i alții 2020). Se poate așadar afirma, că agențiile de dezvoltare regională joacă un rol dublu: pe de o parte sunt parteneri ai orașelor, pe de alta sunt într-un fel „filiala regională” a sistemului național de revitalizare a orașelor, cu care cooperează alte instituții centrale de dezvoltare (de ex. financiare, organizatorice, instituționale, educaționale).

În timp ce nivelurile național și regional joacă rolul de organizare și respectiv susținere a procesului de revitalizare, la nivel local în anii 2017-2020 cele 19 orașe moldovenești alese au demarat primele acțiuni pilot (vezi desenul 6).

Acțiunile pilot se bazează pe definiția revitalizării concepută în Liniile directoare înțeleasă ca un „proces de eliminare dintr-o stare de criză a zonelor degradate, desfășurat în mod complex, prin acțiuni integrate teritorial și desfășurate de către administrațiile locale prin parteneriate locale, regionale, naționale eficiente în baza unui program de revitalizare” (MADRM, 2019). Ele constau în elaborarea a trei componente: (1) desemnarea zonei de revitalizare pe baza unei analize comparative; (2) crearea unui program de revitalizare urbană cu luarea în considerare a implicării publice sub forma Comitetelor Consultative și a parteneriatelor locale cât și planificarea unor acțiuni integrate; (3) planificarea unor acțiuni complexe care să includă diverse sfere de criză diagnosticate. În mod detaliat aceste componente au fost recent caracterizate în manualul practic *Guide to urban revitalization for the cities of the Republic of Moldova* (Rys și alții, 2020), care a fost elaborat de către experții polonezi și adaptat la condițiile din Moldova de către experții Fondului Solidarității. Acest manual operațional le permite orașelor moldovenești să pregătească cu ușurință procesul de revitalizare în interiorul lor (mai multe vezi capitolul 2).

Începând cu anul 2018 în 19 orașe pilot au fost desemnate zonele de revitalizare care necesită intervenții și cu sprijinul public au fost elaborate programe de revitalizare. În 13 orașe s-a reușit de asemenea implementarea

a 22 de proiecte pilot. Bugetul programelor-pilot a fost de peste 41 mln MDL⁶ – 45% a fost cofinanțat, în majoritate din fondurile Polish Aid (Albu, 2020). În tabelul de mai jos sunt prezentate în mod detaliat tipul și numărul de proiecte realizate împreună cu bugetul lor.

Tabelul 7. Proiectele -pilot din domeniul revitalizării realizate în anii 2018-2020

Tipul proiectului	Numărul de proiecte	Bugetul
Construirea și reabilitarea infrastructurii publice	9	16,9 mln MDL
Reabilitarea infrastructurii sociale	6	12,8 mln MDL
Reabilitarea spațiilor de locuit	5	6,6, mln MDL
Proiecte mixte	2	2,1 mln MDL

Sursa: studiu propriu pe baza Albu, 2020.

Majoritatea proiectelor a fost de natură infrastructurală. Ele s-au referit în primul rând la revalorizarea și reabilitarea spațiilor de agrement și recreație, lucrări de renovare în unitățile educaționale, îmbunătățirea stării infrastructurii tehnice, inclusiv iluminatul stradal, sistemele de apă-canalizare, căile de acces, reabilitarea curților dintre blocuri. Pentru asigurarea unui caracter integrat al proiectelor acestea au fost însoțite de activități soft care includeau comunitatea locală. Ele constau în primul rând în lucrări de curățare și plantare cât și cursuri de ex. sub formă de întâlniri, a căror scop a fost creșterea cunoștințelor locuitorilor cu privire la procesele de revitalizare și importanța participării publice.

Acțiunile de revitalizare desfășurate demonstrează, că implicarea comunității locale este un element deosebit de important în ceea ce privește implementarea programelor de revitalizare în practica moldovenească. Aceasta trebuie considerată o modalitate justă și bună de realizare a intervenției, deoarece numai prin construirea orașului împreună cu locuitorii putem elabora o dezvoltare eficientă și armonioasă și duce la o schimbare durabilă în zona de revitalizare, cât și la nivelul întregului oraș. Un aspect pozitiv al numeroaselor intervenții realizate a fost înființarea unor grupuri oficiale de comunități locale, care urmează să fie responsabile de întreținerea în continuare a spațiilor comune reabilite. Datorită unei astfel de soluții ne putem aștepta la continu-

⁶ MDL – leu moldovenesc; în timpul lucrărilor la publicație, în anul 2020, 1 MDL = 22 groși și 0,048 EUR.

area schimbărilor pozitive, prevenirea degradării spațiilor comune, precum și consolidarea gradului de activitate socială și construirea a unor relații sociale durabile în zonă. În felul acesta este construit pe termen lung sentimentul de apartenență la comunitățile locale, lucru care reprezintă un aspect deosebit de important în funcționarea orașului.

În continuarea acestui capitol vom descrie detaliat exemplele de programe-pilot de succes realizate în orașele moldovenești alese. Orașele și proiectele realizate în cadrul lor au fost alese din cauza faptului, că se evidențiază de alte centre urbane atât în ceea ce privește conținutul și pregătirea participativă programului de revitalizare în sine, cât și a acțiunilor desfășurate, care demonstrează caracterul integrat, complex și se caracterizează printr-o implicare deosebită din partea comunității locale.

5.2.Soroca

Municipiul Soroca este situat în nord-estul Republicii Moldova, pe malul râului Nistru, care delimitează granița cu țara vecină Ucraina. Orașul este situat la circa 160 km de capitala Chișinău, într-o zonă deservită de Agenția de Dezvoltare Regională Nord. Soroca este orașul principal și totodată centrul de reședință administrativă al raionului cu același nume. Din această motiv centrul a jucat mulți ani un rol important în structura așezării ca și centru al regiunii furnizând cele mai importante servicii publice precum spitale sau instituții administrative. Se estimează, că la ora actuală locuiesc aici în jurul de 37 mii de persoane, cu mențiunea că înainte de anul 1989 s-a înregistrat unul dintre cele mai mari declinuri demografice din țară la nivelul 48%. Începând cu anii 90 numărul locuitorilor s-a stabilizat și în ultimii ani se menține la un nivel relativ neschimbat.

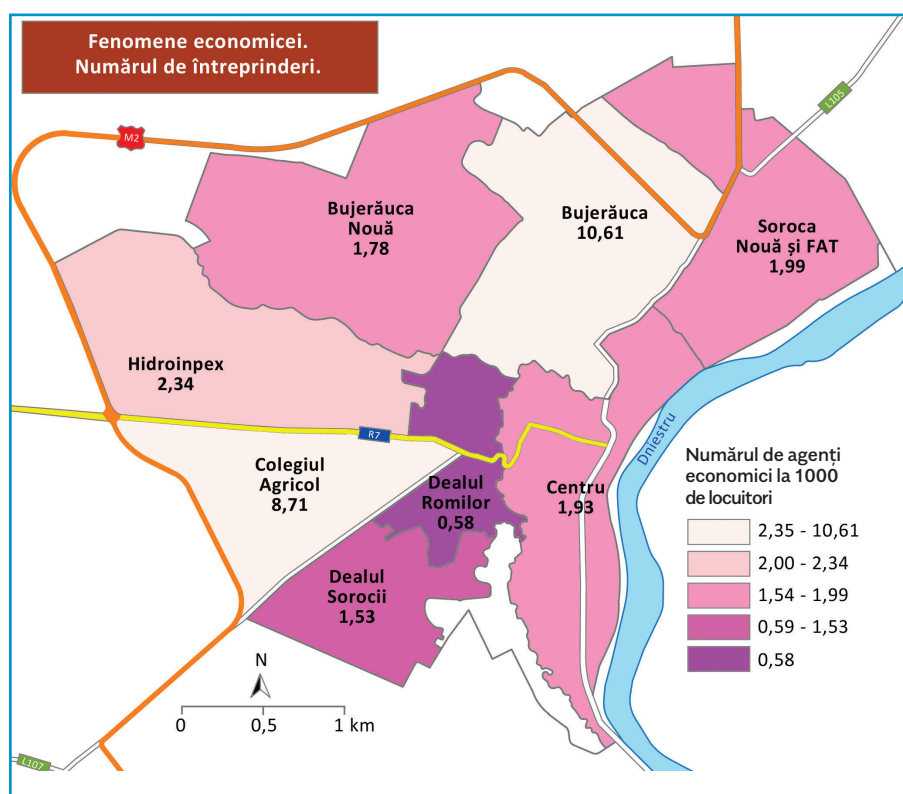
Turismul este unul dintre principalele potențiale ale orașului. Soroca, unul dintre cele mai vechi orașe moldovenești, reprezintă un punct important pe harta turistică a țării datorită moștenirii istorice, căreia îi aparține în primul rând castelul datat din secolul al XV lea. Orașul este de asemenea cunoscut din cauza unui grup relativ mare de romi moldoveni care locuiesc aici motiv pentru care este unanim considerat „capitala romilor din Moldova”. La ora actuală în afară de turism centrul urban își bazează economia în principal pe prelucrarea alimentară, în special producția de vin, grâu, porumb și tutun.

Programul de revitalizare urbană a municipiului Soroca pentru anii 2019-2021 (Program de Revitalizare Urbană a mun. Soroca pentru anii 2019-2021, Program Soroca, 2018) a fost unul dintre primele create în Moldova, în anul 2018. În timpul pregătirilor pentru elaborarea lui, în prima fază, s-a pus

accentul pe identificarea principalelor bariere în dezvoltare și indicarea concentrării fenomenelor negative în dimensiunea spațială. În acest scop orașul a fost divizat în opt unități urbanistice: (1) Centru (număr de locuitori 4650, suprafața 2,50 km²); (2) Dealul Sorociei (respectiv: 2620 și 1,10 km²); (3) Colegiul Agricol (2870 și 1,44 km²); (4) Hidroinpex (4270 și 1,73 km²); (5) Bujerăuca Nouă (4490 și 2,09 km²); (6) Bujerăuca (2640 și 1,93 km²); (7) Dealul Romilor (3430 și 0,75 km²) și (8) Soroca Nouă și FAT (12052 și 1,58 km²) (Programul Soroca, 2018, pag. 8, 9).

Pe baza diagnosticului bazat pe cercetarea indicatorilor referitori la sfera socială s-a constatat, că cele mai mari pericole care apar în oraș în acest domeniu sunt creșterea procentului de persoane în vârstă din totalul de persoane, nivelul scăzut de interes față de educație, mai ales în cazul minorității rome și rata ridicată a șomajului. În sfera infrastructură și tehnică care include

Desenul 7. Numărul de agenți economici care își desfășoară activitatea comercială în orașul Soroca

Sursa: Programul de Revitalizare Urbană a mun. Soroca pentru anii 2019-2021, 2018, pag. 18.

subiecte ca: mediu, spațial-funcționale și tehnice s-a constatat în primul rând un sistem de management al deșeurilor ineficient și dezchilibrat, ceea ce are o influență negativă asupra mediului înconjurător. Pe lângă asta, au fost diagnosticate lipsa zonelor verzi de agrement și starea proastă a infrastructurii rutiere. În schimb în domeniul economic o barieră în calea dezvoltării este reprezentată în principal de nivelul scăzut al antreprenoriatului. Distribuția acestui indicator în diferitele unități urbanistice – a fost prezentată ca și exemplu în desenul 7.

Ca zonă care îndeplinește criteriile pentru a fi supusă revitalizării a fost aleasă unitatea nr 7 „Dealul Romilor”. Decizia a fost motivată de prezența unor resurse umane foarte valoroase în această zonă, care puteau fi folosite pentru dezvoltarea orașului ca forță motrice a procesului de revitalizare. S-a indicat de asemenea prezența în această unitate a multor spații neamenajate, care pot servi pentru organizarea activităților destinate comunității locale, dar care pot fi de asemenea folosite ca spații publice atrăgătoare. Caracteristice cartierului, casele comunității de romi asemănătoare cu palate fanteziste au fost evidențiate ca potențiale atracții turistice datorită arhitecturii și a detaliilor arhitecturale unice cât și ca element important al identității culturale a orașului.

O premisă deosebit de importantă în elaborarea acestui program de revitalizare, pe lângă managementul și îmbunătățirea calității spațiilor publice cât și amenajarea teritoriului a fost postulatul implicării publice și a construirii atitudinilor civice. Programul și-a stabilit ca obiectiv stimularea interacțiunilor sociale și elaborarea unui acord între diferitele entități interesate de acțiunile planificate, iar întregul lui curs, de la faza de pregătire a programului însuși urma să aibe loc cu o cât mai mare participare publică.

În ciuda temerilor inițiale cu privire la dorința locuitorilor de a participa activ în crearea politicii spațiale a orașului s-a adevărit, că comunitatea locală a fost interesată de acțiunile planificate și a participat activ la consultările publice. În jur de 45 de persoane au participat la discuții și chiar și-au declarat susținerea financiară sau dorința de a se implica sub formă de voluntari. În grupul respectiv s-au regăsit de asemenea și reprezentanții minorității romă, ceea ce a dus la o înțelegere mai bună a necesităților acestei comunități, cât și la îmbunătățirea relațiilor dintre diferitele grupuri etnice și elaborarea unei viziuni comune de dezvoltare a zonei.

În programul de revitalizare s-au luat în considerare acțiuni al căror obiectiv a fost modernizarea grădiniței existente în zona de revitalizare, promovarea educației, a cursurilor și a workshopurilor, mai ales pentru copii și tinerii de proveniență romă organizarea festivalului de cultură romă, crearea de spații publice de înaltă calitate și a centrului de integrare pentru minoritatea romă,

cât și creșterea conștiinței ecologice mai cu seamă în ceea ce privește managementul deșeurilor.

Fotografia 8. Fotografia spațiului de comunicare „Pitaciok” înainte și după realizarea proiectului în cadrul programului de revitalizare în anul 2019

Sursa: *Raport privind Revitalizarea Urbană în Republica Moldova 2017-2019*, 2019, pag. 28.

În cadrul acțiunilor realizate în domeniul infrastructurii intră proiectul „Implicarea civică în amenajarea spațiului public de la intersecția străzilor Vasile Stroiescu și Calea Bălțului în mun. Soroca”, realizat în anul 2019 (Raport 2017-2019, 2019). Scopul proiectului a fost implicarea locuitorilor în amenajarea spațiului public, inclusiv a condițiilor de agrement, cât și stimularea interacțiunilor sociale cu ajutorul intervențiilor infrastructurale și de amenajare a teritoriului a așa-zisului „Pitaciok”, a micii piețe, care are o importanță aparte

pentru comunitatea romă din zonă. După realizarea tuturor acțiunilor planificate s-a îmbunătățit infrastructura acestei zone, inclusiv a crescut suprafața drumurilor asfaltate, s-a îmbunătățit calitatea trotuarelor și a iluminatului stradal, au apărut de asemenea noi stații de transport public și mica arhitectură, și de asemenea a crescut suprafața terenurilor verzi care au fost amenajate. Pe de altă parte, în ceea ce privește sfera socială, cu ocazia acestui proiect a fost creat un grup local de inițiativă. În cadrul lui intră membrii administrației locale, persoane care se ocupă de revitalizare, dar și locuitorii acelei zone, printre care reprezentanții minorității rome. În stadiul de realizare a programului s-a reușit de asemenea îmbunătățirea problemelor legate de siguranța copiilor, în special datorită instruirilor privind reglementările Codului rutier în grădinița situată în acea zonă. Cel mai mare succes al proiectului este însă elaborarea unui acord între grupurile etnice și crearea unui spațiu de dialog comun și comunicare. Acțiunile bazate pe participarea publică au adus rezultate vizibile, iar programul realizat a condus deja la îmbunătățirea relațiilor sociale în zonă.

5.3. Ungheni

Ungheni este un oraș situat în partea centrală a țării, la frontiera cu România, care se află pe râul Prut. Din punct de vedere administrativ este parte a Agenției de Dezvoltare Regională Centru și îndeplinește funcția de capitală a raionului Ungheni.

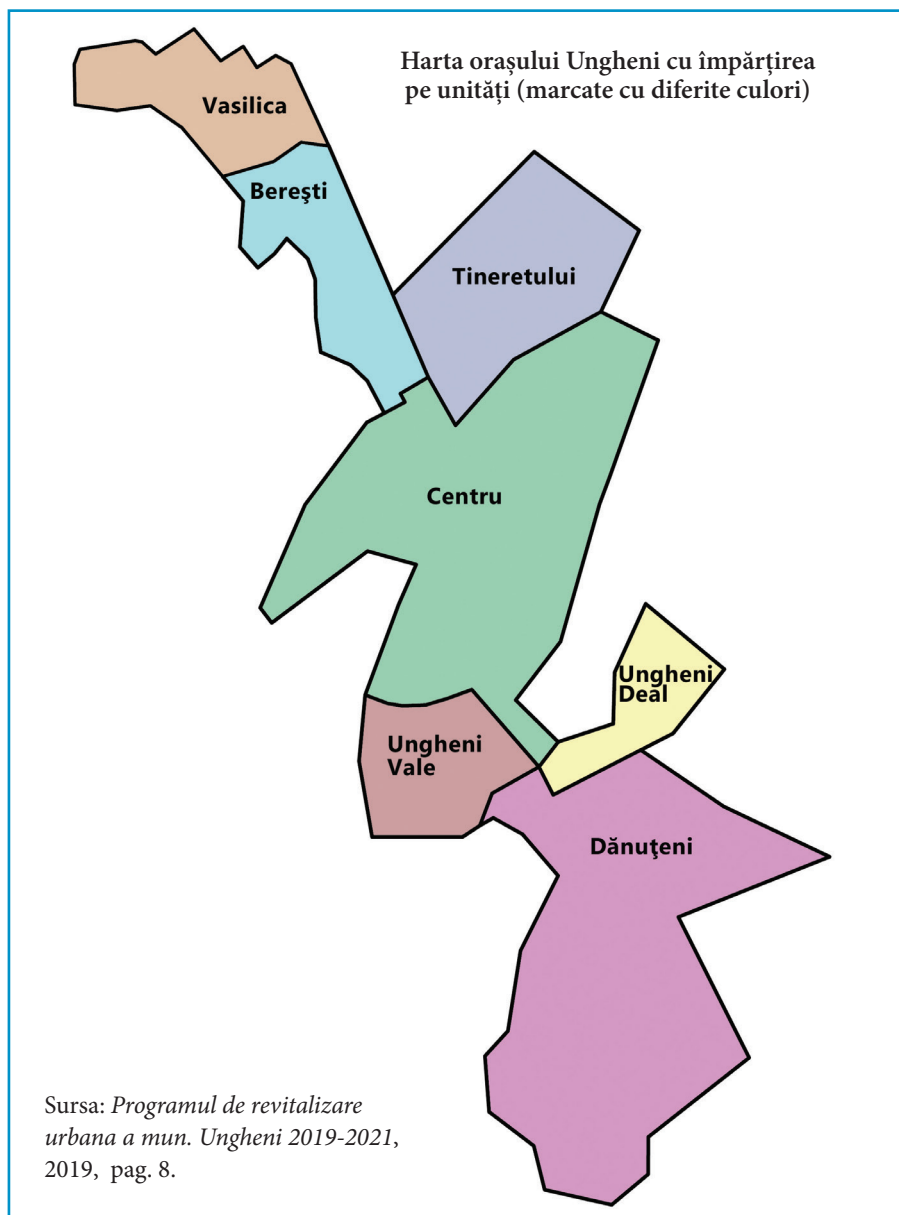
În comparație cu alte orașe moldovenești acest centru a pierdut destul de puțini locuitori după anul 1989 – cu toate acestea numărul lor a scăzut cu 19%. În ultimii ani se observă chiar și o ușoară creștere a populației. În anul 2019 orașul avea 38 300 de locuitori. În ciuda vârstei relativ fragede a locuitorilor (în comparație cu alte orașe din Moldova), trebuie să atragem atenția asupra tendinței vizibile de îmbătrânire a comunității, lucru care necesită o politică urbană adecvată cât și adaptarea spațiilor publice.

Din cauza situării la frontieră centrul urban este considerat un important punct strategic. Pe lângă asta, aici se află una dintre cele mai mari fabrici de covoare din țară, a cărei mărfuri sunt în mare măsură exportate în străinătate. Activitatea majorității locuitorilor este concentrată în mare măsură pe agricultură, ceea ce se reflectă printr-o productivitate economică relativ scăzută și salarii mici în oraș și raion.

Programul de revitalizare (Programul de revitalizare urbană a mun. Ungheni 2019-2021, Programul Ungheni) a fost pregătit în cadrul programului-pilot în anul 2019. În prima fază orașul a fost împărțit în șapte unități urbanistice: (1) Dănuțeni (9280 locuitori, 4,50 km²); (3) Tineretului (12 620 și

1,45 km²); (3) Ungheni Vale (respectiv: 2264 și 1,42 km²); (4) Vasilica (1976 și 1,26 km²); (5) Ungheni Deal (2254 și 0,73 km²); (6) Berești (3870 și 1,10 km²); (7) Centru 6336 și 5,97 km²). Desenul de mai jos prezintă împărțirea orașului în unități realizată de către organizatorii procesului.

Desenul 9. Împărțirea orașului Ungheni în unități urbanistice realizată pentru nevoile analizei de delimitare

Delimitarea zonei urbane de criză s-a bazat pe analiza indicatorilor referitori la sfera socială, economică, de mediu, tehnică, și spațial-funcțională, în unități desemnate, în care a fost împărțit orașul. Ca urmare a diagnosticului au fost alese mai întâi trei zone de criză, corespunzătoare zonelor urbane poloneze degradate. Apoi, după o analiză atentă a grupului de specialiști reprezentând diferite sectoare a fost aleasă unitatea nr 3, Ungheni-Vale, pe zona de revitalizare destinată intensificării acțiunilor de revitalizare. Motivul alegerii acestei unități l-a reprezentat potențialul social mare al zonei. S-a constatat, că locuitorii de aici formează o comunitate locală puternică și pot reprezenta părți interesate implicate în procesul de revitalizare.

Desenul 10. Fotografii de la întâlnirile consultative ale comunității locale pe tema acțiunilor-pilot în mun. Ungheni

Sursa: *Raport privind Revitalizarea Urbană în Republica Moldova 2017-2019*, 2019, pag. 20.

Pe lângă asta, un potențial important al terenului îl constituie Centrul pentru Tineret și Centrul de Excelență al Poliției de Frontieră, o școală superioară cunoscută, la care învață studenții din întreaga țară. Mai mult, zona se caracterizează printr-un aspect urban unic – deoarece cartierul a fost proiectat de către arhitectul Gustav Eiffel. Cu toate acestea, datorită amplasării pe malul râului Prut se află într-o zonă cu risc crescut de inundații.

Programul de revitalizare complexă este compus din 10 proiecte realizate în anii 2019-2021, al căror efect va fi limitarea fenomenelor negative care apar în această zonă.

În cadrul acțiunilor deja realizate în sfera de infrastructură intră proiectul „Implicarea civică pentru îmbunătățirea condițiilor de trai în municipiul Ungheni”, desfășurat în decurs de un an începând cu mai 2018 până în mai 2019 (Raport 2017-2019, 2019). Obiectivul acestui proiect-pilot l-a constatat îmbunătățirea infrastructurii și a condițiilor de trai precum și crearea spațiilor pentru odihnă și agrement. Zona în care s-au desfășurat acțiunile a fost spațiul desemnat de către patru clădiri rezidențiale cu mai multe etaje – și reabilitarea ei cu participarea locuitorilor.

Pe lângă asta, în timpul acțiunilor proiectate au avut loc consultări ample, iar apoi a fost formată o asociație a locuitorilor, care se va ocupa în viitor de managementul spațiului reabilitat dintre blocuri. Proiectul realizat este un bun exemplu de construire a procesului de revitalizare de la implicarea civică. La consultații au participat circa 200 de locuitori, în schimb la acțiuni au participat în total în jur de 400 de locuitori. Pe baza acordului elaborat în timpul întâlnirilor a fost inițiată formarea asociației „Casa Modernă”. Comunitatea locală a participat la muncile în folosul comunității, de ex. la amenajarea trotuarelor din cartiere. Astfel de acțiuni, bazate pe dialog le oferă locuitorilor sentimentul de satisfacție față de schimbările care au loc în mediul lor, cât și consolidează sentimentul de comunitate și apartenență la o anumită comunitate, ceea ce în viitor poate ajuta la prevenirea degradării spațiului.

În anul 2018 proiectul-pilot a dus la îmbunătățirea condițiilor tehnice și de infrastructură, au fost create noi spații verzi și terenuri de agrement, au fost finalizate căile de acces către blocuri, au fost construite parcări, noi trotuare pe căile de comunicație, a fost amenajat un loc de joacă și un loc pentru exerciții. Pe lângă asta, s-a introdus în acest spațiu iluminatul și elementele de mică arhitectură, precum și au fost plantați pomi și arbuști ornamentali. Atunci s-a înființat și asociația de locuitori, care a început să organizeze în mod regulat întâlniri pentru comunitatea locală și să se ocupe împreună de spațiul revalorizat. În cadrul acțiunilor a fost amenajat printre altele un brad de Crăciun al vecinilor.

Continuarea proiectului-pilot au reprezentat-o acțiunile desfășurate în anul 2019, care de asemenea urmau să se bazeze în mare măsură pe implicarea comunității locale. Obiectivul principal al acestei etape a intervenției a constat în îmbunătățirea condițiilor educației timpurii în zona de revitalizare, în cartierul Ungheni Vale. Lucrările care s-au concentrat pe renovarea clădirii grădiniței au avut loc totuși cu participarea comunității locale. A fost creat un comitet civic și au avut loc workshopuri de urbanism al căror scop a fost cunoașterea așteptărilor locuitorilor și familiarizarea acestora cu procesele de planificare. S-a discutat de asemenea despre planurile ulterioare referitoare la acest obiect, a cărui dezvoltare urmează să contribuie la crearea de noi locuri de muncă. Locuitorii s-au implicat în lucrările de renovare. Pe lângă asta au participat la întâlnirile educaționale pe tema procesului de revitalizare a orașelor și a acțiunilor, care pot preveni pe viitor degradarea spațiului.

Proiectul realizat la Ungheni nu a fost doar o întreprindere care a unit acțiuni din diverse sfere de criză, ci și un proiect integrat din punct de vedere financiar. Asta pentru că a fost finanțat de trei instituții: Fundația Solidarității PL în Moldova, Primăria Orașului Ungheni și Fondul Global pentru Mediu (GEF).

5.4. Edineț

Edineț este un oraș situat în partea de nord a Moldovei, amplasat la circa 40 km la sud de frontiera cu Ucraina și la circa 200 km la nord de capitala țării – Chișinău. Acest centru urban subordonat Agenției de Dezvoltare Regională Nord, care este centrul raionului cu același nume, cu un număr de locuitori care se menține de ceva vreme la același nivel (18 000), este clasificat ca un oraș de mărime medie în Moldova. Datorită scăderii semnificative în ultimii ani a ratei fertilității trebuie să ne așteptăm la o intensificare a fenomenului de depopulare. Pentru acest oraș este prognozată de asemenea o creștere semnificativă a procentului populației cu vârstă post-muncă, care va trebui luată în considerare în politica urbană, inclusiv în politica de amenajare a teritoriului.

Raionul se caracterizează printr-o politică agricolă cu predominanța activității economice cu o productivitate scăzută, ceea ce se reflectă în nivelul relativ scăzut al salariilor. Mai mult, una dintre problemele principale ale orașului este nivelul scăzut de infrastructură care cauzează printre altele lipsa sentimentului de siguranță în oraș. Orașul este caracterizat de o infrastructură rutieră proastă, lipsuri în iluminat și un nivel scăzut de siguranță pe drumuri. Lipsa limitatoarelor de viteză prezintă un risc deosebit în vecinătatea instituțiilor, în care pot fi prezenți copii sau persoane în vârstă. Astfel de provocări au fost identificate în etapa de diagnosticare a condițiilor din oraș, lucru care a fost luat în considerare

în următoarele etape ale elaborării programului de revitalizare – Program de Revitalizare Urbană. Municipiul Edineț 2019 (Program Edineț, 2019).

Elaborarea programului a început de la împărțirea orașului în unități, adoptate ca raioane, pe care le folosește asistența socială locală. Astfel au fost desemnate cinci unități comparative: (1) Centru (numărul locuitorilor: 6522, suprafața 1,32 km²); (2) Komarova (respectiv: 4942 și 2,6 km²); (3) Mendeleev (3135 și 1,6 km²); (4) Dumbravei (1751 și 1,5 km²); (5) Veche 1692 și 1,5km²). Desenul 1 prezintă procesul de împărțire a orașului în unități realizat de către organizatori. Pentru desemnarea zonei de revitalizare au fost folosiți indicatori sociali, economici, de mediu și spațial-funcționali, cu o predominanță semnificativă a acestora din urmă. La cercetare au fost omiși indicatorii tehnici din cauza lipsei de date sau din cauza irelevanței indicatorilor în sine. Analiza indicatorilor a dus mai întâi la identificarea zonei degradate, care a cuprins trei unități: Dumbravei, Veche, Mendeleev. Apoi în conformitate cu Liniile directoare (MADRM, 2019) pentru identificarea zonei de revitalizare au fost organizate vizite de studiu în teren. La aceste vizite a participat un grup de lucru înființat în acest scop, compus din specialiști de la Primăria Orașului, reprezentanți ai Poliției și ai Direcției de Asistență Socială. Obiectivul vizitei, în afară de verificarea situației de criză, a constat în identificarea resurselor umane și a potențialului social al zonei. În zona de revitalizare a fost aleasă unitatea nr 3, Mendeleev, în care în afara constatării fenomenelor negative din diverse sfere, s-a observat cel mai mare potențial sub forma câtorva unități de învățământ școlar și preșcolar, cât și a unor organizații neguvernamentale active care își desfășoară aici activitatea.

Lucrările ulterioare referitoare la dezvoltarea altor elemente ale programului, a părții sale strategice, inclusiv viziunea, obiectivele și gama de activități specifice au fost realizate într-o manieră participativă. Un rol deosebit de important i-a revenit Comitetului Consultativ, în cadrul căruia au intrat 12 persoane, printre care locuitorii zonei, profesorii și elevii școlii, membrii organizației neguvernamentale.

Una dintre acțiunile realizate a fost proiectul-pilot „Importanța Grădinii Publice Vasile Alecsandri pentru municipiul Edineț în contextul schimbării climatice”, care a fost implementat în decurs de un an, de la începutul lunii mai 2018 până la sfârșitul lunii mai 2019 (Raport 2017-2019, 2019). Proiectul s-a concentrat asupra modernizării, reabilitării și ocrotirii amenajării teritoriului într-o grădină publică cu implicarea comunității locale. Acțiunile planificate urmau să contribuie la îmbunătățirea calității vieții locuitorilor zonei de revitalizare. Locul intervenției a fost indicat de către organizațiile neguvernamentale și unitățile de învățământ, în faza de concepere a programului de revitalizare, ca și fragment al zonei de revitalizare cu un potențial investițional ridicat.

De la începutul procesului a fost subliniat rolul important al comunității locale, așadar având în vedere acest lucru s-a desfășurat o cercetare prin sondaj referitoare la amenajarea parcului și întâlniri consultative la fața locului. Au fost efectuate lucrări de salubritate și înverzire, iar în zona de sport și agrement a fost introdus un sistem de iluminat mai complex și cu echipamente noi. A fost creat de asemenea un spațiu pentru activități culturale în aer liber. Lucrările de reabilitare au fost însoțite de acțiuni informative pentru locuitori referitoare la amenajarea parcului, sporindu-le cunoștințele despre amenajarea teritoriului

Desenul 11. Fotografie de la întâlnirile consultative pe tema amenajării parcului Vasile Alecsandri din Edineț

Sursa: Raport privind Revitalizarea Urbană în Republica Moldova 2017-2019, 2019, pag. 26.

și întregul proces de revitalizare. În proces au fost implicați de asemenea copii și tinerii, pentru care au fost organizate workshopuri de desen. Participanții au putut să propună elemente de dotare a parcului și să prezinte viziuni ale dezvoltării lui ulterioare. Procesul de revitalizare în oraș s-a hotărât a fi realizat cu o participare deosebit de mare a locuitorilor, de aici și acțiunile pilot au avut ca și scop contactul permanent cu toate părțile interesate în proces. Deși acțiunile inițiale nu s-au bucurat de o recepție prea mare, totuși datorită muncii regulate bazate pe dorința de a înțelege necesitățile sociale s-a reușit o îmbunătățire considerabilă a contactului cu locuitorii zonei. Răbdarea și perseverența în acțiune au fost considerate de către organizatorii procesului un element cheie pentru implementarea cu succes a programului de revitalizare.

Proiectele-pilot au fost continuate în anul 2019. Obiectivul principal al acțiunilor a fost îmbunătățirea relațiilor sociale prin crearea de oportunități de a petrece timpul liber împreună, creșterea accesibilității și a siguranței la spațiul și instituțiile publice, precum și promovarea unui stil de viață sănătos. Au fost efectuate lucrări de infrastructură pentru îmbunătățirea stării stadionului local și pentru amenajarea spațiului de lângă grădiniță, a obiectelor situate în zona de revitalizare. Datorită intervențiilor s-a realizat creșterea calității infrastructurii, cât și creșterea gradului de activitate a comunității locale. Pentru aceasta au fost organizate întâlniri consultative, au fost înființate grupuri de locuitori responsabile cu munca de salubritate efectuată în folosul comunității. Au fost desfășurate de asemenea workshopuri creative pentru copii, părinți și voluntari. Urmare a realizării proiectelor-pilot s-a observat aprofundarea vizibilă a relațiilor de vecinătate, lucru care ar trebui să se reflecte într-o cooperare pe termen lung și în sentimentul de apartenență la comunitatea locală.

5.5. Bălți

Bălțiul este un oraș situat în partea de nord a țării și al doilea centru urban ca mărime din Republica Moldova, fiind unul dintre cele cinci orașe alese. Cu un număr de locuitori de aproape 147 000 aspiră la rolul de „capitală a nordului”. Reprezintă un centru administrativ și economic foarte important cât și un nod de comunicație care leagă cele mai importante puncte de pe teritoriul țării. Este subordonat Agenției de Dezvoltare Regională Nord.

Din punct de vedere istoric orașul fusese cunoscut pentru producția de tutun, cât și pentru viticultură și pomicultură. La ora actuală economia se concentrează pe prelucrarea alimentară și producția de mașini agricole. Numărul de locuitori, după o creștere semnificativă în cea de-a doua jumătate a secolului XX și o mică scădere în anii 90 pare să fie de douăzeci de ani destul de stabilă.

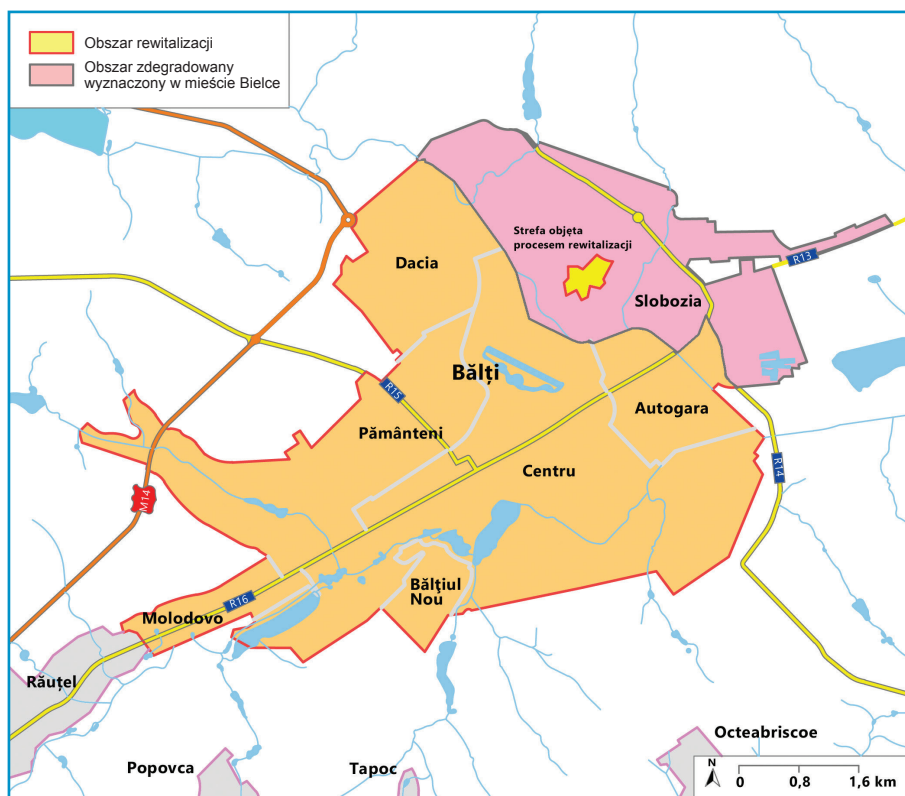
Lucrările la programul de revitalizare – Programul de revitalizare urbană al Municipiului Bălți Etapa I (2019-2021) (Programul Bălți, 2019) – au început cu împărțirea orașului în unități urbanistice. În urma muncii analitice au fost desemnate șapte unități: (1) Centru (număr locuitori 36 960, suprafața 15,5 km²); (2) Autogara (respectiv 21 970 și 2,74 km²); (3) Dacia (32 370 și 3,72 km²); (4) Slobozia (17 800 și 9,86 km²); (5) Pământeni (30 430 și 7,1 km²); (6) Molodovo (1880 și 1,42 km²); (7) Bălțiul Nou (5100 și 1,09 km²) (distribuția spațială a unităților vezi desenul 2).

Apoi a fost realizată analiza factorilor sociali, economici, de mediu și infrastructură și funcționali. După un proces de selecție cu mai multe etape, care lua de asemenea în considerare și consultările desfășurate cu participarea specialiștilor polonezi, s-a luat hotărârea de a concentra acțiunile de revitalizare pe un fragment al unității nr. Slobozia, pe care se află cartiere rezidențiale, școala publică A.I. Cuza, care reprezintă centrul zonei, instituții publice, printre care unități medicale și terenuri verzi. Zona de revitalizare aleasă din zona degradată este prezentată pe desen. Această zonă a fost selectată din cauza amplasării sale strategice, centrale în zona degradată cât și a celei mai mari concentrări de locuitori rezidenți din blocurile cu mai multe etaje. Pe acest teren se concentrează de asemenea instituții publice, inclusiv patru unități educaționale și o clinică medicală. Potențialul zonei care merită exploatat este și prezența zonelor verzi, care constituie aproximativ 10% din suprafață, precum și potențial economic al spațiilor publice neutilizate. Pentru organizatorii procesului de revitalizare deosebit de important este și potențialul social – zona este cunoscută datorită liderilor locali, care pot contribui la dezvoltarea acestei zone și la implicarea locuitorilor.

Zona de revitalizare aleasă, care se caracterizează printr-o concentrare mare de locuitori a fost considerată ca cea mai importantă pentru dezvoltarea ulterioară a cartierului și a împrejurimilor. Acțiunile de revitalizare planificate s-au concentrat asupra celor mai vulnerabile grupuri sociale – copii, tinerii și persoanele în vârstă, și asupra promovării unui stil de viață sănătos, a integrării sociale și a îmbunătățirii siguranței în special a acelor grupuri de populație. Gimnaziul local după lucrările de modernizare, îmbunătățirea condițiilor și crearea unor funcții noi urma să reprezinte centrul schimbărilor planificate. A fost adoptată de asemenea premisa, că acțiunile vor fi realizate cu o participare cât mai mare din partea comunității locale.

Proiectul-pilot „Interacțiunea comunitară- o nouă dimensiune a educației timpurii în zona de revitalizare din Bălți” (Raport 2017-2019, 2019), realizat în anul 2018 se concentra asupra modernizării școlii publice A.I. Cuza. Obiectivul era crearea unui spațiu de interacțiune comunitară și asigurarea accesului

Desenul 12. Zona de revitalizare din or. Bălți pe fondul zonei degradate și a altor unități urbanistice

Sursa: Programul de revitalizare urbană al Municipiului Bălți Etapa I (2019-2021), 2019, pag. 29.

la servicii educaționale de înaltă calitate pentru locuitorii zonei. Programul prevedea renovarea fundamentală a instalațiilor sanitare, asigurarea accesului în clădire pentru persoanele cu mobilitate redusă, dotarea terenului școlii cu mici obiecte de arhitectură și dispozitive care permit desfășurarea orelor de educație ecologică.

Totodată acțiunile care s-au concentrat asupra îmbunătățirii calității infrastructurii urmau de asemenea să se reflecte în integrarea comunitară și să creeze condiții pentru petrecerea comună a timpului liber pentru toate grupurile sociale, indiferent de vârsta lor sau de limitările rezultate din mobilitatea redusă. Un element important al acțiunilor l-a constituit înființarea Grupului Local de Inițiativă, care s-a ocupat de transmiterea informațiilor, desfășurarea consultărilor și inițierea acțiunilor civice. Grupul era compus din

18 persoane. Pentru a cunoaște așteptările comunității locale grupul a realizat interviuri cu aproximativ 150 de elevi și 200 de părinți care au putut identifica necesitățile de revitalizare ale cartierului. Implicarea grupului a contribuit semnificativ la creșterea gradului de activitate civică în zona de revitalizare. Acțiunile pilot, continuate în anul 2019, au avut la rândul lor ca și scop creșterea activității comunității locale cu ajutorul acțiunilor educaționale realizate în centrul pentru educație timpurie, învecinat cu școala A.I. Cuza. În unitatea respectivă s-a realizat renovarea instalațiilor de încălzire, lucru ce a dus la creșterea eficienței energetice și a îmbunătățit condițiile tehnice ale unității

Desenul 13. Fotografii de la activitățile educaționale pentru diferitele grupuri de vârstă desfășurate în cadrul proiectului-pilot din or. Bălți

Sursa: *Raport privind Revitalizarea Urbană în Republica Moldova 2017-2019*, 2019, pag. 46.

de învățământ. Dimensiunea comunitară a constat în stimularea dialogului, a încrederii reciproce și a respectului, precum și în acțiuni pentru construirea societății civile. Unul dintre scopuri a devenit constituirea unui parteneriat durabil între școală, familie și comunitatea locală, lucru care a încercat să fie realizat cu ajutorul activităților educaționale, la care au participat peste 250 de familii. De asemenea acest lucru a dus la creșterea interesului pentru acțiunile desfășurate în zona de revitalizare, precum și la o promovare durabilă a ideii de participare publică.

În urma acțiunilor pilot a fost realizată reabilitarea clădirilor și revalorizarea spațiilor publice, iar transformările intervenite au oferit accesul la ele tuturor grupurilor de vârstă și sociale. Pe de altă parte datorită acțiunilor soft a crescut integrarea socială a locuitorilor zonei grație includerii unui număr mare de diverse grupuri de părți interesate.

5.6. Cimișlia

Cimișlia este situată în partea de sud a țării pe malurile râului Cogâlnic, la o distanță de 74 km la sud de Chișinău, în apropierea altor centre urbane importante precum Comrat (30 km) sau Căușeni (57 km). Orașul este amplasat la intersecția drumurilor de importanță republicană: pe drumul de la Chișinău la Bolgrad sau Giurgiulești, precum și pe drumul Tiraspol – Leova. Se află de asemenea în vecinătatea unui nod feroviar care deservește transportul de mărfuri.

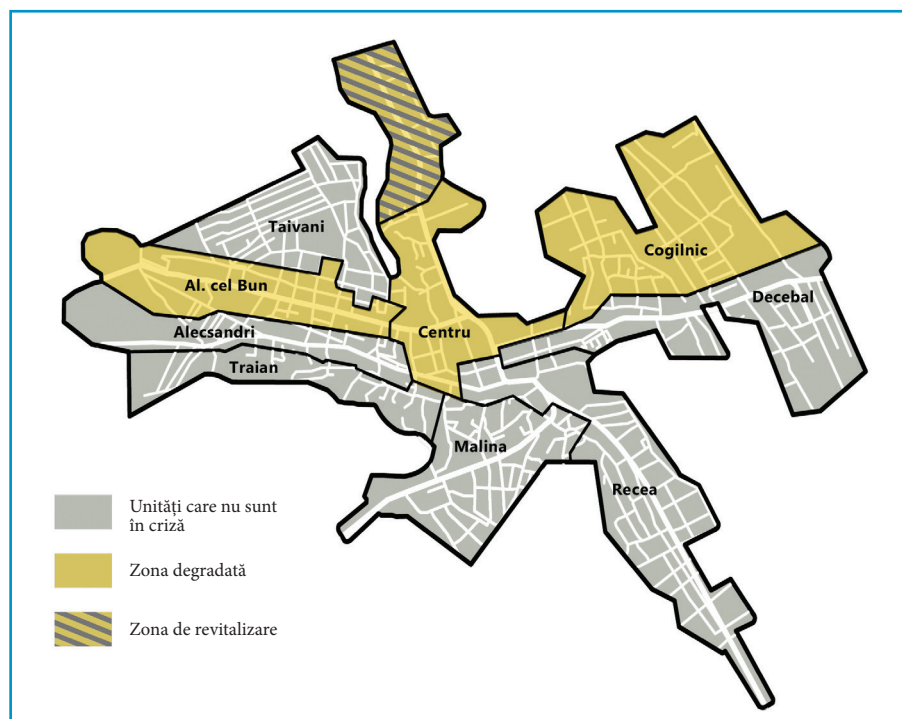
Centrul, subordonat Agenției de Dezvoltare Regională Sud joacă rolul centrului administrativ pentru raionul cu același nume. Orașul gestionează de asemenea trei localități mai mici: Bogdanovca Nouă, Bogdanovca Veche și Dimitrovca. Asemenea altor orașe moldovenești trăsătura caracteristică este scăderea populației începând cu anii 90. La ora actuală numărul de locuitori se ridică la aproximativ 12 600. Economia orașului și a raionului este legată în primul rând de sectorul agro-industrial, în special producția de produse agricole, printre care industria de carne, lapte, pomicolă, cerealieră și viticolă.

În anul 2018 orașul a trecut la elaborarea programului de revitalizare urbană – Programul de Revitalizare Urbană a orașului Cimișlia 2019-2021 (Programul Cimișlia, 2019). Deoarece în Cimișlia nu funcționează împărțirea pe cartiere administrative în scopul delimitării unităților urbanistice pentru nevoile analizei de delimitare au fost utilizate raioanele folosite de către centrele de sănătate. În felul acesta au fost desemnate nouă unități: (1). Traian (numărul locuitorilor 774, suprafața 0,72 km²); (2) Alecsandri (respectiv: 1321 și 0,80 km²); (3) Alexandru cel Bun (1401 și 0,79 km²); (4) Taivani (1868 și 0,99 km²); (5) Malina (1433 și 1,09 km²); (6) Centru (2197 și 1,38 km²); (7) Recea (1284

și 1,41 km²); (8) Decebal (1169 și 1,12 km²); (9) Cogâlnic (1195 și 1,53 km²). Împărțirea spațială în unități a fost prezentată în desenul 3.

Deși în analiza de delimitare s-a luat în considerare cercetarea tuturor sferelor, adică socială, economică, de mediu, funcțional- spațială și tehnică lucrurile s-au concentrat asupra sferei sociale, în care au fost folosiți 5 indicatori. Celelalte sfere au fost cercetate pe baza a 1 sau 2 indicatori. După realizarea cercetării și compararea rezultatelor s-a trecut la alegerea zonei de revitalizare, care s-a făcut în două etape. Mai întâi s-a desemnat zona degradată, în cadrul căreia au intrat trei unități: Centru, Cogâlnic și Alexandru cel Bun (pe desenul de mai jos marcate cu galben). Apoi Comitetul Director a realizat o analiză calitativă sub forma unei serii de vizite pe teren în perioada din iunie până în iulie 2018. Din cauza pe de o parte a amploarei fenomenelor negative, iar pe de altă parte a potențialului, în zona de revitalizare s-a ales fragmentul nordic al unității nr 6 Centru – terenul din jurul Școlii Profesionale care activează acolo (pe desenul de mai jos marcat cu dungi diagonale).

Desenul 14. Zona degradată și de revitalizare desemnată în cadrul programului de revitalizare a orașului Cimișlia

Sursa: *Programul de Revitalizare Urbană a orașului Cimișlia 2019-2021*, 2019, pag. 20.

Deși zona de revitalizare este situată la marginea orașului, lângă drumul Giurgiulești – Chișinău, acest teren – din cauza Școlii Profesionale – îndeplinește un rol important social și economic la nivelul întregului oraș. În același timp locuitorii zonei au un acces restricționat la infrastructură și la obiectele publice care se află în centru. Alături de fenomenele sociale negative existente în zonă sunt prezente și probleme de mediu și infrastructură.

Printre acțiunile de revitalizare realizate se află și proiectul-pilot „Îmbunătățirea climatului social prin promovarea toleranței și a integrării sociale” (Raport 2017-2019, 2019). Acest proiect, care influențează sfera socială a urmărit promovarea unor atitudini incluzive în rândul copiilor și a tinerilor locuitori ai zonei prin activități desfășurate în parcul orașului și pe terenul de sport. Acțiunile au cuprins reabilitarea parcului „Scurul Copilăriei”, iar apoi desfășurarea de activități sociale cu caracter cultural și artistic în spațiul renovat, inclusiv teatru social și cursuri în cadrul așa zisei școli de vară. În cadrul proiectului au fost implicați și locuitorii zonei în lucrări comunitare de curățare și plantare. În total au fost plantați 100 de arbori. Comunitatea locală a participat de asemenea la lucrările de construcție, la construirea terenului de sport –miniteren pentru fotbal, teren de tenis și tribune.

Desenul 15. Dispunerea spațială a activităților planificate în cadrul celui de-al doilea proiect-pilot din Cimișlia

Sursă: Sidor V., 2020, *Model – Prezentare RU Cimișlia*, materiale didactice de la instruirea „Suport pentru administrația publică din Moldova pentru dezvoltarea durabilă a zonelor urbane prin realizarea eficientă a programului proiectelor de dezvoltare urbană”.

Desenul 16. Fotografii prezentând efectele celui de-al doilea proiect-pilot – loc de joacă pentru copii și festivalul „Eco Moto Fest” din Cimișlia

Sursa: *Raport privind Revitalizarea Urbană în Republica Moldova 2017-2019*, 2019, pag. 36.

În anul 2019 a fost realizat alt proiect-pilot: „Revitalizarea urbană a școlilor profesionale în orașul Cimișlia” (Raport 2017-2019, 2019). Obiectivul acestei acțiuni a fost îmbunătățirea calității vieții locuitorilor zonei de revitalizare. Intervenția desfășurată s-a referit la îmbunătățirea infrastructurii publice înconjurătoare (dispunerea spațială vezi desenul 15). La fel ca în anul precedent, acțiunea a avut de asemenea caracter de activizare - comunitatea locală a fost implicată, iar lucrările de renovare au fost însoțite de acțiuni sociale și culturale de promovare a zonei. Sfera proiectului a fost dezvoltată în cadrul întâlnirilor consultative, pentru ca acesta să răspundă nevoilor locuitorilor zonei. Rezultatul

a fost apariția unui loc de joacă pentru copii, spații interactive pentru rezidenții de toate vârstele: masă de tenis, șah, teren pentru fitness. Zona a fost dotată cu bănci, felinare, ghivece s-a plantat verdeață (inclusiv 200 de arbori) și s-a reabilitat drumul. Proiectul a avut în vedere de asemenea nevoile persoanelor cu dizabilități. În plus, a fost amenajat un spațiu pentru organizarea evenimentelor sociale și culturale și au fost organizate două evenimente mari: Eco Moto Fest și Târgul Internațional „Miorița”. Pe parcursul proiectului au fost de asemenea realizate două inițiative civice locale ale locuitorilor și elevilor Școlii Profesionale.

5.7. Drochia

Drochia este un oraș situat în partea de nord a țării, care este în același timp centrul administrativ al raionului cu același nume. Acest centru se află la 174 km la nord de capitala Chișinău, pe un teren deservit de către Agenția de Dezvoltare Regională Nord. Orașul își datorează dezvoltarea căii ferate, care a apărut aici pentru prima dată la sfârșitul secolului al XIX-lea. Privilegiul de oraș i-a fost acordat Drocheiei de-abia în anul 1973.

Asemenea multor alte orașe moldovenești centrul urban se specializează în industria alimentară, printre care în producția de brânzeturi și unt, cât și a zahărului în întreprinderea „Südzucker-Moldova”, situată la periferia municipiului. Pe lângă asta, aici se produc materiale de construcții. În ceea ce privește fenomenele sociale negative avem de-a face cu depopularea orașului și îmbătrânirea societății. În ultimii ani numărul de locuitori s-a stabilizat și se ridică la aproximativ 17 400 persoane.

Drochia a început realizarea procesului de revitalizare mai târziu decât alte orașe-pilot, de-abia în luna mai 2019. Cu toate acestea s-a reușit elaborarea și adoptarea Programului de revitalizare urbană a orașului Drochia 2020-2022 (Program Drochia, 2019) la finele acestui an.

Lucrările asupra programului au demarat cu împărțirea în unități urbanistice, care apoi au fost analizate din punctul de vedere al apariției în ele a fenomenelor negative din diverse sfere. În total au fost delimitate 10 unități: (1) Suburbie (numărul locuitorilor 618, suprafața 0,57 km²); (2) Fabrica de zahăr (respectiv 3080 și 1,26 km²); (3) Industrială (1300 și 1,99 km²); (4) Centru (4600 și 170 km²); (5) Policlinica (1800 și 1,27 km²); (6) Lacul Orășenesc (1360 și 1,88 km²); (7) Valea Curechiului (4500 și 1,46 km²); (8) Zona Aeroportului (3100 și 0,95 km²); (9) Stația de epurare (0,74 km²); (10) Zona nelocuibilă Baroncea nouă (0,59 km²). Ultimele două unități fiind nelocuite au fost excluse de la diagnosticul de delimitare ulterioară. Distribuția spațială a unităților urbanistice realizată pentru nevoile analizei de delimitare este prezentată în desenul de mai jos.

Desenul 17. Împărțirea orașului Drochia în unități urbanistice realizată pentru nevoile programului de revitalizare

Sursa: *Programul de revitalizare urbană a orașului Drochia 2020-2022*, 2019, pag. 12.

Diagnosticul de delimitare a vizat toate sferile, așadar și pe cea socială, economică, de mediu, spațial-funcțională și tehnică, existând un avantaj clar în numărul de indicatori referitori la problemele sociale. După finalizarea analizei a fost delimitată zona degradată, în cadrul căreia au intrat patru unități: Suburbie, Industrială, Policlinica și Valea Curechiului. Comitetul Director pe probleme de Revitalizare, reprezentanții Agenției de Dezvoltare Regională însoțiți de facilitatori au efectuat o serie de vizite pe teren în scopul realizării analizei calitative. Ca urmare a vizitelor și a discuțiilor cu locuitorii s-a luat decizia, că zona de revitalizare va fi aleasă unitatea nr 7.

Zona Valea Curechiului se caracterizează printr-un număr crescut de fenomene sociale negative, însoțite de probleme economice, de mediu, spațial-funcționale și tehnice. Terenul este slab dezvoltat din punct de vedere al infrastructurii, există aici spații publice neglijate, inclusiv clădiri goale, abandonate, doar cu nivelul de parter, infrastructura rutieră este într-o stare precară, peste 90% din gospodăriile nu sunt racordate la rețeaua de canalizare. Lipsesc locurile de agrement și recreație. Totodată această zonă are o importanță

mare din cauza prezenței instituțiilor publice, care joacă un rol important în dezvoltarea întregului oraș și pot deveni parteneri în acțiunile de revitalizare. Aici se află Liceul Ștefan cel Mare, EIT „Mărțișor”, Policlinica pentru copii, Centrul pentru Mame „Ariadna”. Au fost identificați și liderii locali, care pot fi părți interesate semnificative ale procesului de revitalizare. Potențiale au fost considerate și spațiile publice nefolosite, care după reabilitare pot fi folosite pentru a crea zone de agrement și locuri de joacă.

Desenul 18. Fotografia spațiului public în zona de revitalizare a orașului Drochia, supusă intervenției în cadrul proiectului-pilot

Sursa: Perescu E., 2020 *Prezentare RU Drochia*, materiale didactice de la instruirea „Suport pentru administrația publică din Moldova pentru dezvoltarea durabilă a zonelor urbane prin realizarea eficientă a programelor și proiectelor de dezvoltare urbană”.

Programul de revitalizare urbană a fost elaborat în mod participativ împreună cu Comitetul Consultativ, care a fost co-organizatorul și participantul întâlnirilor de lucru de consultare.

În 2020 s-a reușit realizarea primului proiect, intitulat „Pro- movarea modului activ de viață și a interacțiunii comunitare prin crearea oportunităților de agrement în zona de revitalizare „Valea Curechiului” or. Drochia” (Perescu, 2020). Proiectul implementat într-un spațiu public neutilizat, neglijat a urmărit creșterea atractivității zonei de revitalizare urbană, cât și a nivelului de trai a locuitorilor prin diversificarea oportunităților de petrecere a timpului liber. Ca urmare a realizării proiectului s-a reușit reabilitarea a unei suprafețe de 77 000 m²

și implementarea de funcții noi în cadrul acesteia. A fost creat un spațiu de interacțiune, recreere și organizare de evenimente culturale și sportive. Spațiul creat a sporit atractivitatea acestei zone din punct de vedere economic. A avut loc o revigoare a comerțului și a serviciilor și o consolidare a parteneriatului public-privat, care pot contribui la o mai bună valorificare a spațiului urban. Proiectul s-a reflectat de asemenea în sfera socială – activizarea locuitorilor, care s-au implicat în munca comunitară constând în amenajarea terenului și plantarea de arbori decorativi. În anii 2020-2022 există planuri de continuare a acțiunilor de revitalizare printre altele în cadrul bugetului local creat.

6. ANALIZA POTENȚIALULUI INSTITUȚIONAL AL CĂTORVA ORAȘE MOLDOVENEȘTI PENTRU IMPLEMENTAREA CU SUCCES AL MODELULUI DE REVITALIZARE DEZVOLTAT

6.1. Provocări în domeniul dezvoltării orașelor – perspectiva revitalizării

Asupra acțiunilor de revitalizare – ca și în cazul multor altor proiecte legate de dezvoltarea regională și locală – au influențat condițiile specifice existente în țara și regiunea respectivă. În cadrul acestora se află printre altele condițiile politice, economice, juridice sau de mediu. În prezentul subcapitol au fost descrise provocările, în fața cărora se află orașele moldovenești în contextul politicii de revitalizare implementată în prezent ca și element al dezvoltării regionale și locale.

Ultimele decenii au fost în Moldova vremuri ale unor transformări profunde, al căror scop a fost construirea fundamentelor statului de drept bazat pe o economie de piață, care desfășoară o politică regională inclusiv urbană modernă, cu luarea în considerare a principiilor dezvoltării durabile. Condițiile istorice, economice și culturale au fost și reprezintă în continuare o mare provocare – au fost clasificate și analizate în documentele elaborate de către experții internaționali, precum *New Urban Agenda of the Republic of Moldova. National Report* (HABITAT III, 2016).

Problemele diagnosticate au inclus în primul rând un sistem instituțional și juridic învechit, moștenire a sistemului politic anterior, puternic centralizat, care contribuie la eficiența scăzută a administrației publice. Drept urmare, s-a încercat introducerea unui sistem bazat pe o nouă abordare a dezvoltării regionale. Scopul principal a fost crearea unei rețele urbane policentrice și durabile, care ar debloca potențialul orașelor ca motoare

de creștere economică și ocupare a forței de muncă. Schimbările legate de împărțirea administrativă și documentele strategice, care aveau ca obiectiv decentralizarea sistemului administrativ al statului au devenit indispensabile. Cu ocazia cercetărilor desfășurate s-a constatat, că asupra eficienței scăzute a administrațiilor locale au influențat de asemenea: deficitul de resurse financiare, mărirea mică a localităților și abilitățile scăzute de management. Unitățile nu reușesc să creeze terenuri atractive pentru investitori, ceea ce îngreunează obținerea de fonduri.

Reforma a început în anul 2012 pe baza *Strategiei Naționale de Decentralizare* (Strategia, 2012), iar apoi de asemenea pe baza *Strategiei Privind Reforma Administrației Publice Pentru Anii 2016-2020* (Strategia, 2016). Strategia de decentralizare adoptată are ca obiectiv îmbunătățirea gestionării bugetului local și delegarea competențelor administrative către autoritățile locale. Cu toate acestea procesul de decentralizare încetinește semnificativ și în ciuda politicii desfășurate în continuare este vizibilă o concentrare semnificativă a resurselor în cele mai mari orașe din Moldova. Orașele de mărime medie sau mică se caracterizează printr-un grad scăzut de independență, o creștere lentă sau chiar regresivă și marginalizare în raport cu cele mai mari centre urbane. Din acest motiv Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului și-a stabilit ca obiectiv măsuri sistemice pentru dezvoltarea orașelor și a regiunilor care posedă potențial economic, desemnate în *Strategia Națională de Dezvoltare Regională 2016-2020* (MDRC, 2015) și care se concentrează pe dezvoltarea așa-ziselor „poli de creștere”. Dezvoltarea acestor centre urbane alese urmează să devină motorul de dezvoltare al întregilor regiuni, iar apoi să ducă la dezvoltarea teritorială durabilă a țării prin restabilirea funcțiilor sociale și economice ale orașelor de mărime mijlocie. La consolidarea autonomiei locale a administrației servește de asemenea documentul *The Law on Regional Development in the Republic of Moldova* (The Law, 2006) care prevede un sprijin constant pentru administrația publică locală prin consolidarea potențialului ei financiar, instituțional și uman al unităților.

Pentru a stimula dezvoltarea regională, în cadrul căreia un element important conform principiilor elaborate de MADRM este politica urbană, inclusiv revitalizarea, este deosebit de importantă implementarea mecanismelor, care ar permite administrațiilor locale din Moldova să planifice, să implementeze și să monitorizeze cu succes programele operaționale și strategice cât și să realizeze proiecte. Acest lucru necesită ca unitățile să aibe competențe de management adecvat în problemele financiare, de fond și juridice. Introducerea unor astfel de mecanisme la nivel local ar putea avea o influență semnificativă asupra dezvoltării zonelor urbane și ar putea contribui la reducerea fenomenelor sociale,

economice, infrastructurale sau de mediu care sunt nefavorabile precum și la dezvoltarea lor ulterioară durabilă și armonioasă.

Printre principalele provocări cu care trebuie să se măsoare orașele medii și mici din Moldova se numără în primul rând problemele demografice: fertilitatea scăzută, migrația persoanelor active profesional în orașe mai mari, în principal în capitală și în străinătate, precum și îmbătrânirea societății. Aceste tendințe au avut impact asupra stopării procesului de urbanizare, reprezintă de asemenea un pericol pentru dezvoltarea durabilă. Scăderea numărului de locuitori ai orașelor reprezintă o sursă a multor probleme, precum apariția de spații și obiecte pustii scumpe în întreținere, degradarea spațiului urban sau scăderea capitalului social care împiedică dezvoltarea orașului. Merită însă observat, că deși tendințele demografice negative referitoare la orașele mici și mijlocii din Moldova sunt foarte clare, există totuși localități, în care fenomenul depopulării a fost oprit – de ex. în orașul Ungheni, unde începând cu anul 2008 se observă chiar o mică creștere a numărului populației.

Fenomenele negative din sfera socială se reflectă în sfera economică. Acest lucru este valabil mai ales pentru centrele mai mici. Deoarece în Moldova se observă polarizarea dezvoltării, cu concentrarea fluxurilor financiare și a investițiilor în capitală și marginalizarea altor zone, îndeosebi a orașelor de mărime medie. În ultimii ani s-a remarcat o dominație foarte puternică a orașelor mari. În 2018, 54,1% din valoarea producției industriale generate în țară a fost înregistrată la Chișinău. În 2014 peste 65% din întreprinderi au fost înregistrate în regiunea capitalei, în timp ce numai 11,85% în Nord, 14,56% în Centru, 5,14% în Sud și 2,52% în UTA Găgăuzia. Ratele ridicate ale șomajului și lipsa locurilor de muncă vacante fac ca orașele mai mici să nu fie în stare să ofere locuri de muncă locuitorilor lor, și, ca urmare, își pierd funcția de centre economice pentru zonele rurale din jur. Fenomenul sărăciei și al șomajului sau lipsa activității economice pot fi observate în special în zonele de revitalizare ale orașelor, care au aderat la proiectul-pilot din domeniul revitalizării. În unul din ele – în Soroca, salariul mediu este de 4500 MDL – aproximativ cu 38% mai mic decât media națională (7256 MDL). La asta se adaugă un raport foarte scăzut – de 28,6% – al numărului locurilor de muncă create de sectorul privat față de numărul total de locuitori ai orașului cu vârsta de muncă.

Trebuie remarcat însă, că provocările din sfera economiei sunt legate și de situația economică a întregii țări, care este una dintre cele mai sărace din Europa și are o economie destul de instabilă. Sectorul financiar de asemenea nu este considerat a fi suficient de stabil, pentru a putea să aibe loc investiții mari. De aici, o inițiativă deosebit de importantă trebuie considerată intervenția statului sub forma înființării în anul 2020 a Fondului Național de Dezvoltare

Regională (FNDR) în valoare de 1 % din PIB ca formă de finanțare a proiectelor de investiții. Trebuie adăgat, că în conformitate cu FNDR proiectele urbane din domeniul coeziunii, așadar proiectele de revitalizare, vor primi 40% din sumă. Prima recrutare a proiectelor de revitalizare apărute în cadrul programelor de revitalizare urmează să aibe loc în anul 2021.

Neglijările din domeniul infrastructurii sensu largo, care provoacă crize în sfera spațial-funcțională, de mediu și tehnică, se numără printre cele mai dificile provocări, cu care se confruntă orașele moldovenești care își pierd funcțiile economice și sociale. Anii de neglijență, începând cu perioada prăbușirii țării după schimbarea sistemului politic necesită cheltuieli financiare foarte mari, dar și – având în vedere reforma decentralizării administrației moldovenești – resurse umane adecvate, personal cu aptitudini înalte în ceea ce privește crearea, managementul și implementarea programelor și proiectelor urbane.

Provocările infrastructurale identificate sunt în primul rând problemele din domeniul comunicării și a mobilității sensu largo. Acestea sunt: lipsa transportului în comun, starea precară a infrastructurii rutiere și timpul prelungit al drumului către locul de muncă, care adesea se află în altă localitate. Traficul rutier sporit pe drumurile de tranzit are de asemenea o influență negativă asupra mediului. Factorul, care pe viitor se poate dovedi a fi un factor cheie pentru dezvoltarea orașelor sunt blocajele de trafic, a căror intensitate crescută poate fi observată în ultimii ani. Planificarea eficientă a infrastructurii rutiere, care să prevină apariția formării blocajelor se va reflecta în sporirea calității vieții locuitorilor, cât și în reducerea emisiilor gazelor de eșapament. O provocare esențială în acest context o reprezintă extinderea și promovarea transportului public. Transportul public ineficient după schimbarea regimului politic a fost înlocuit cu microbuze private – care oferă servicii de calitate diversă. O problemă observată în orașele, care au început să implementeze politica de revitalizare este de asemenea lipsa stațiilor, a trotuarelor pentru pietoni, a pistelor pentru bicicliști, a iluminatului stradal sau a băncilor și a coșurilor de gunoi. Soluțiile care modernizează infrastructura și transportul public sunt unele dintre cele mai urgente sarcini.

În afara problemelor de mediu descrise mai sus legate de traficul rutier, o mare provocare pentru mediul natural al orașelor sunt schimbările climatice care progresează, printre care secetele severe, inundațiile și grindina. La nivel central autoritățile statului au demarat acțiuni de limitare a acestor fenomene: decizia cu privire la reducerea emisiilor gazelor cu efecte de seră și îmbunătățirea managementului de criză. În contextul local orașele ar trebui de asemenea să se străduiască să reducă emisiile de gaze și să implementeze soluții ecologice. Un

aspect important al activităților care vizează combaterea schimbărilor climatice este amenajarea terenurilor publice neglijate, a spațiilor pustii și transformarea lor în spații verzi, parcuri, terenuri de agrement. Aceste acțiuni trebuie să se îndrepte către creșterea numărului de plantări de arbori, precum și crearea condițiilor pentru petrecerea timpului în aer liber în mod sănătos prin construirea de locuri de joacă, terenuri pentru fitness în aer liber etc.

Calitatea apei de asemenea necesită a fi îmbunătățită – prin implementarea de soluții moderne în locurile sistemelor învechite, în primul rând înlocuirea și extinderea instalației de apă-canalizare și construirea de stații de epurare a apei în orașe. Extinderea și modernizarea acestor sisteme trebuie să reprezinte una dintre prioritățile politicii urbane, inclusiv a politicii de revitalizare – lipsele din această sferă au fost diagnosticate în zonele de revitalizare. În plus, un aspect ecologic foarte important în funcționarea orașelor îl reprezintă eficiența construcției de locuințe, manifestată printre altele în sistemul de izolare termică a clădirilor.

În fine, ultima dintre marile provocări identificate în orașele din toată țara este politica din domeniul locuințelor și serviciile publice de bază. Problemele legate de politica de locuințe sunt de asemenea unele dintre cele mai importante aspecte ale revitalizării – condițiile decente de trai ale locuitorilor zonelor de criză reprezintă o condiție indispensabilă pentru combaterea proceselor de degradare socială. În ultimii ani a avut loc trecerea de la resursele publice la cele private, cu mențiunea că numărul mediu de locuințe la 1000 de locuitori în Moldova este mult mai mic decât media UE și se ridică la 370. În ciuda creșterii investițiilor în construcția de locuințe în ultimii ani calitatea condițiilor de viață și accesul la locuințe sunt în continuare foarte limitate. Îmbunătățirea calității fondului locativ necesită intervenția orașelor, care extinzându-și infrastructura tehnică vor asigura în mod sistematic o servare adecvată a clădirilor rezidențiale. Deși în ultimii ani s-a putut observa o dezvoltare lentă a rețelelor urbane, în anul 2018 numai 54,7% din locuințele din regiunea Nord aveau acces la canalizare (65,1% în Centru, 70,8% în Sud, 95,2% în Chișinău). Numai 45,1% a locuințelor din regiunea Nord (65,3% în Centru, 84,8% în Sud și 95% în Chișinău) aveau acces la apă caldă. *Strategia de alimentare cu apă și sanitație (2014-2028)* (Strategia, 2014) conține cerințele referitoare la îmbunătățirea eficienței sistemelor de alimentare cu apă și echipamente sanitare.

În ceea ce privește calitatea serviciilor de bază furnizate, una dintre cele mai importante provocări constă în asigurarea accesului permanent la apă potabilă sigură, surse de energie durabilă și servicii de transport, acces la canalizare și la condiții sanitare corespunzătoare. Un exemplu de oraș care se confruntă cu

problemele legate de nivelul scăzut al serviciilor publice este Edinețul unde doar 45% din suprafața orașului este canalizat. Asta înseamnă că nu sunt îndeplinite cerințele legale în acest sens (conform legii, minimul este de 70%). Jumătate din străzi este iluminată, conform prevederilor ar trebui să fie minim 60%. Orașul de asemenea nu posedă locuri aprobate de depozitare a deșeurilor solide. În multe gospodării, cerințele de acces la serviciile de bază nu sunt îndeplinite și nu sunt adaptate la nevoile persoanelor cu dizabilități.

Trebuie precizat, că în ultimii ani Moldova a făcut progrese vizibile în identificarea provocărilor legate de dezvoltarea orașelor, iar în contextul revitalizării – a nevoilor zonelor aflate în cea mai mare criză, precum și în formularea strategiilor și a prevederilor corespunzătoare. Datorită sprijinului din partea specialiștilor străini s-a reușit pregătirea unor linii directe formale corespunzătoare, însă implementarea lor necesită timp și modificări corespunzătoare la multe niveluri administrative, ceea ce are ca rezultat un ritm lent al implementării noilor soluții, cât și al atingerii efectelor scontate.

În tabelul de mai jos sunt descrise sub forma unui rezumat provocările legate de dezvoltarea orașelor și sarcinile pe care le au de rezolvat autoritățile administrațiilor locale din orașele moldovenești, care doresc să realizeze o politică urbană modernă, inclusiv bazată pe procesele de revitalizare.

Tabelul 8. Cele mai importante provocări pentru orașele moldovenești

Domeniul tematic	Provocările cu care se confruntă orașele	Probleme importante în lumina provocărilor
Demografia orașelor	– scăderea numărului de locuitori – migrații către cele mai mari orașe și în străinătate – îmbătrânirea comunității	– Chișinău – managementul fluxului de locuitori, evitarea deteriorării condițiilor de viață ca urmare a suprapopulării – celelalte orașe – îmbunătățirea condițiilor de trai, asigurarea pentru locuitori a posibilităților de muncă și dezvoltare de sine, crearea de orașe prietenoase oamenilor în vârstă
Mobilitatea și transportul public	– aglomerație rutieră – creșterea numărului de autoturisme – timpul prelungit al călătoriei la și de la locul de muncă	– îmbunătățirea calității drumurilor publice – crearea sistemului de străzi și trotuare urbane – îmbunătățirea calității transportului de călători prin transportul public – reducerea folosirii autoturismelor în zonele urbane prin asigurarea de legături de comunicație eficiente

Mediul și dezvoltarea durabilă	– prezența crescută a apelor toxice – schimbarea climei – creșterea numărului de autoturisme – eficiență energetică scăzută a clădirilor	– dotarea cu sisteme de tratare a apelor uzate – creșterea nivelului de acoperire cu rețeaua de apă-canalizare – extinderea terenurilor verzi – amenajarea funcțională a spațiului public cu luarea în considerare a condițiilor naturale – educarea societății în ceea ce privește un stil de viață ecologic
Economia urbană	– competențe insuficiente ale unităților administrației publice locale (vizibile pe piața de locuințe, oferte de muncă) – migrații către orașele mai mari – lipsa integrării economiei urbane cu politica de dezvoltare a țării – dominația orașelor mari – dezvoltarea neuniformă a politicii de locuințe – marginalizarea orașelor mici și mijlocii	– creșterea produsului intern brut – creșterea valorii producției industriale, a numărului de angajați, a productivității, a indicatorului activității profesionale și a indicatorului de angajare a populației – crearea unui mediu de investiții prin introducerea unor dispoziții corespunzătoare care reglementează activitatea investitorilor – crearea de locuri de muncă și asigurarea posibilității formării profesionale – Chișinău – gestionarea fluxului de locuitori în scopul asigurării condițiilor decente de trai și de muncă
Politica de locuințe și serviciile de bază	– disponibilitatea scăzută a locuințelor pentru tineri (sistem de creditare inefficient) – condiții proaste de trai – calitatea scăzută a infrastructurii tehnice	– creșterea gradului de acoperire cu rețeaua de apă-canalizare – investiții în iluminatul public – executarea inventarierii clădirilor rezidențiale în scopul delimitării terenurilor pentru revitalizare – controlul activității dezvoltătorilor în scopul evitării lipsei accesului la infrastructura tehnică – Chișinău – prevenirea apariției cartierelor care se caracterizează printr-o calitate scăzută a vieții locuitorilor

Sursa: studiu propriu pe baza datelor National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova și a Programului Național de dezvoltare a orașelor-poli de creștere în Republica Moldova (2021-2027) (Programului, 2020).

6.2. Potențialul instituțional și de personal al orașelor și provocările din domeniul revitalizării

Revitalizarea este un proces complicat, care necesită o abordare complexă și integrată, acțiuni concentrate teritorial în folosul comunității, a spațiului și a economiei locale. Combaterea proceselor de degradare în zonele de criză presupune aplicarea cunoștințelor și a apitudinilor din domeniul disciplinelor precum urbanism, arhitectură, economie spațială, sociologie, administrație, management sau economie. Având în vedere cele de mai sus elaborarea și implementarea eficientă a programelor și a proiectelor de revitalizare necesită o pregătire corespunzătoare a administrațiilor locale – existența unor mecanisme eficiente și posedarea de resurse și competențe care să permită acest tip de activitate. La evaluarea potențialului instituțional al orașelor moldovenești ca și entități ce realizează o politică de dezvoltare și revitalizare modernă și eficientă au servit cercetările de diagnostic efectuate în anul 2020, bazate în afară de analiza datelor existente pe cercetarea prin sondaj a reprezentanților administrațiilor locale (Tomczyk, 2020). Scopul diagnosticului a constatat în identificarea punctelor slabe și forte ale orașelor în contextul provocărilor de dezvoltare și realizarea de către acestea a unei politici urbane active, printre care în primul rând a politicii de revitalizare. Pe baza diagnosticului desfășurat se poate constata, că orașele moldovenești, deși prezintă deficite semnificative în domeniul potențialului instituțional și de personal posedă deja bazele sistemice pe care se pot dezvolta eficient în continuare.

Analiza structurii sistemului instituțional și organizatoric la nivel local duce la concluzia, că funcționarea administrației teritoriale constă în principal în gestionarea teritoriului aflat în subordinea sa prin coordonarea lucrărilor de infrastructură, managementul financiar și realizarea politicii sociale. Din această cauză activitatea lor este până astăzi limitată și se concentrează în principal pe menținerea structurilor existente. În structurile organizatorice lipsesc departamentele responsabile în special de politica de dezvoltare (planificarea dezvoltării, pregătirea și realizarea proiectelor, strângerea fondurilor etc.), însă există poziții, a căror sarcină este coordonarea procesului de planificare strategică, achizițiile publice și probele juridice. Prin urmare se poate considera, că în structurile existente au apărut deja germenii viitoarelor departamente, care s-ar putea ocupa în mod sistematic atât de dezvoltarea locală cât și de politica de revitalizare. Este un lucru plin de optimism faptul, că reprezentanții orașelor cercetate consideră că structurile lor organizaționale sunt puternice și eficiente. În ceea ce privește cele mai mari probleme ale structurii Primăriei a fost indicat Edinețul, unde a fost declarată nesatisfăcătoare situația celule-

lor organizatorice responsabile de strângerea și analizarea datelor strategice, monitorizarea conformității planurilor bugetare cu planurile strategice cât și pentru managementul lichidității financiare, monitorizarea progreselor legate de realizarea acțiunilor strategice, evaluarea riscului, inclusiv prognozele de venituri și cheltuieli și monitorizarea realizării sarcinilor legate de strategia locală de dezvoltare.

Totodată trebuie observat, că structurile existente se caracterizează printr-o stabilitate organizatorică relativ mică, există probleme cu găsirea angajaților și schimbările frecvente de personal. Lipsurile de personal pot reprezenta o barieră importantă în îndeplinirea cu succes a funcțiilor unităților administrațiilor locale, mai ales în ceea ce privește desfășurarea unei politici de dezvoltare sau revitalizare pe termen lung.

Orașele se simt destul de sigure în ceea ce privește gestionarea resurselor umane și a culturii organizaționale – par a fi destul de bine pregătite pentru noile sarcini în contextul politicii urbane care prinde contur. Unitățile administrației locale strâng și analizează date în mod sistematic, lucru care trebuie considerat a fi un mare avantaj în contextul strategic și de dezvoltare. Punctele slabe ale administrației locale se referă la sistemele de management și control financiar cât și la lipsa de proceduri și persoane responsabile pentru monitorizarea evaluării. La modul general se poate considera, că orașele moldovenești mai mici au creat deja baza pentru realizarea sistemică și pe termen lung a politicii de dezvoltare. Au elaborat documentele strategice – în primul rând strategiile de dezvoltare împreună cu procedurile actualizării lor, setul de proiecte planificate sau acțiunile cu un buget stabilit. Programul de revitalizare, planul operațional în perspectivă anual și multianuală reprezintă elemente ale politicii majorității orașelor cercetate. Orașele moldovenești au deja de asemenea o anumită experiență în implementarea proiectelor – până acum pentru realizarea proiectelor erau responsabile Agențiile de Dezvoltare Regională, adică nivelul regional. Punctul forte al administrațiilor locale este participarea lor la proiectele regionale, însă unele dintre ele participaseră și la proiecte internaționale. Punctul slab al administrațiilor locale cercetate este experiența sumară a angajaților în proiectele mari de investiții implementate independent de către administrațiile locale, lucru care rezultă din politica națională de până acum. Angajații implicați în realizarea proiectelor de dezvoltare declară experiență în planificarea strategică, managementul financiar și achizițiile publice cât și cunoștințe tehnice. În schimb se descurcă mai prost cu strângerea și analizarea datelor necesare pentru crearea de programe și proiecte urbane și interpretarea acestora. Competențele angajaților administrațiilor locale sunt evaluate mai slab de către reprezentanții Agenției de Dezvoltare Regională, care colaborează zi de zi cu orașele. În opinia lor, în afară de deficitul general de

resurse în administrațiile locale lipsește personalul calificat, iar funcționarii care lucrează acolo nu posedă aptitudini specifice de ex. legate de redactarea ofertelor, realizarea achizițiilor sau desfășurarea licitațiilor, și în special monitorizarea și evaluarea programelor sau a proiectelor. Ei se descurcă mai bine cu elaborarea și implementarea proiectelor, precum și cu folosirea resurselor financiare.

6.3. Potențialul instituțional și de personal al Rețelei Naționale de Revitalizare Urbană

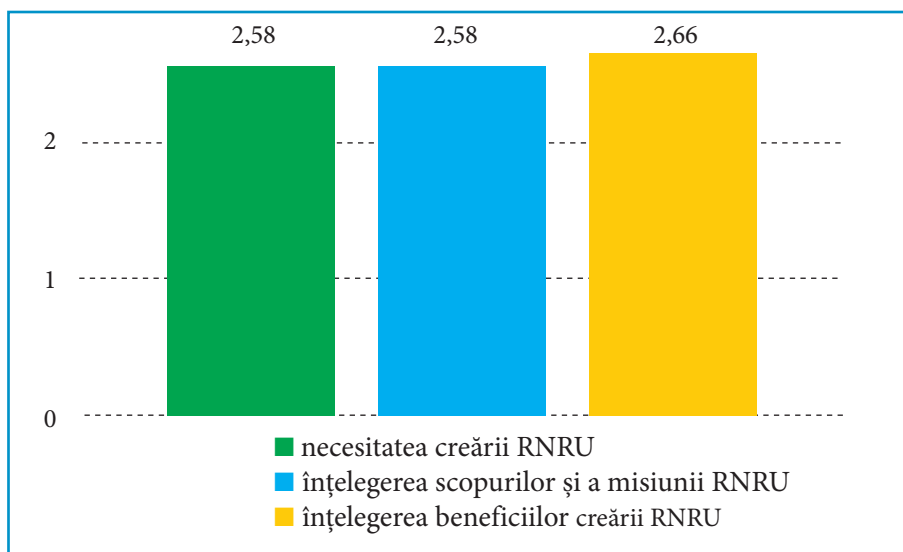
Proiectul desfășurat în anul 2017 în Moldova în domeniul creării bazelor sistemice referitoare la revitalizare, care a fost însoțit de acțiunile-pilot, descrise mai pe larg în capitolul 3 a contribuit la apariția unei rețele informale de orașe – participante la proiectele-pilot. Experiența dobândită pe parcursul elaborării programelor de revitalizare și a realizării proiectelor de revitalizare au încurajat orașele să continue activitatea în cadrul unei rețele mai organizate. Ședința Adunării Generale a Rețelei Naționale de Revitalizare Urbană (RNRU) a avut loc în octombrie 2020. Au participat la ea orașele fondatoare ale rețelei, precum și potențialii noi membri, care au semnat Memorandumul și Declarația de membru. La finele anului 2020 RNRU era compusă din 12 orașe - în componența ei intră: Bălți, Căușeni, Ceadâr-Lunga, Cimișlia, Drochia, Edineț, Ialoveni, Ocnița, Rezina, Soroca, Strășeni, Ungheni. Rețeaua creată acum joacă un rol de pionierat în Moldova, fiind a doua în general, însă prima rețea creată de jos în sus, care unește orașele moldovenești. Putem așadar presupune, că acțiunile de revitalizare elaborate și întreprinse vor avea un caracter model pentru restul orașelor din țară. Din acest motiv orașele membre sunt deosebit de importante în contextul consolidării potențialului centrelor urbane, a realizării unei politici coerente de dezvoltare la nivel regional, cât și a dezvoltării democrației și a societății civile.

În contextul creării bazelor acestei organizații de pionierat, care își propune ca și obiectiv printre altele promovarea unei abordări coerente a revitalizării – ca un element important al politicii naționale de dezvoltare regională – și împărtășirea acestor cunoștințe cu alte orașe moldovenești, esențial este potențialul instituțional și de resurse al membrilor ei. De potențialul lor – ca și purtători de cuvânt ai revitalizării depinde nu numai dezvoltarea în continuare a organizației în sine, dar și poziția și importanța revitalizării în Moldova. Diagnosticul potențialului RNRU i-a fost dedicată cercetarea, care cuprindea analiza datelor existente, cercetarea prin sondaj, bazată pe autoevaluarea conform scalei 0-3 (3 nota cea mai mare) și interviurile, realizate în anul 2020 (Jadach-Sepioło, Tomczyk, 2020).

Reprezentanții orașelor care crează rețeaua se caracterizează printr-un capital uman și social ridicat – ei sunt motivați să creeze și dezvolte propria organizație. Este bine că înțeleg ideea și premisele generale ale RNRU, precum și beneficiile care decurg din apartenența la rețea. Majoritatea membrilor doresc să îndeplinească un rol activ în organizația creată de ei: să fie organizatorii acțiunilor, persoana care informează despre acțiunile rețelei, care o promovează, obține fonduri sau inițiază alte acțiuni. Ca și cel mai mare obstacol potențial pentru funcționarea eficientă a organizației trebuie considerat capitalul social insuficient al membrilor – problemele legate de cooperarea și parteneriatul în cadrul rețelei. Alte greutăți potențiale pot fi lipsa unei finanțări permanente sau eventualele probleme rezultate din cooperarea și relațiile cu partenerii externi. Evaluarea detaliată a capitalului uman al membrilor rețelei a fost prezentată în desenul de mai jos.

Membrii rețelei sunt angajații Primăriilor locale, care sunt responsabili de acțiunile de revitalizare desfășurate în cadrul proiectelor-pilot. Au participat activ – cu sprijinul facilitatorilor și al experților locali și polonezi – în elaborarea programelor de revitalizare, delimitarea zonelor degradate și revitalizare, desfășurarea consultărilor publice, planificarea acțiunilor, descrierea și implementarea lor. De aceea au în primul rând o experiență mare operațională în gestionarea unor proiecte sau programe concrete de revitalizare. Toți au participat la implementarea programului de revitalizare sau a strategiei de dezvoltare locale sau regionale.

Desenul 19. Înțelegerea ideii RNRU de către reprezentanții orașelor membre

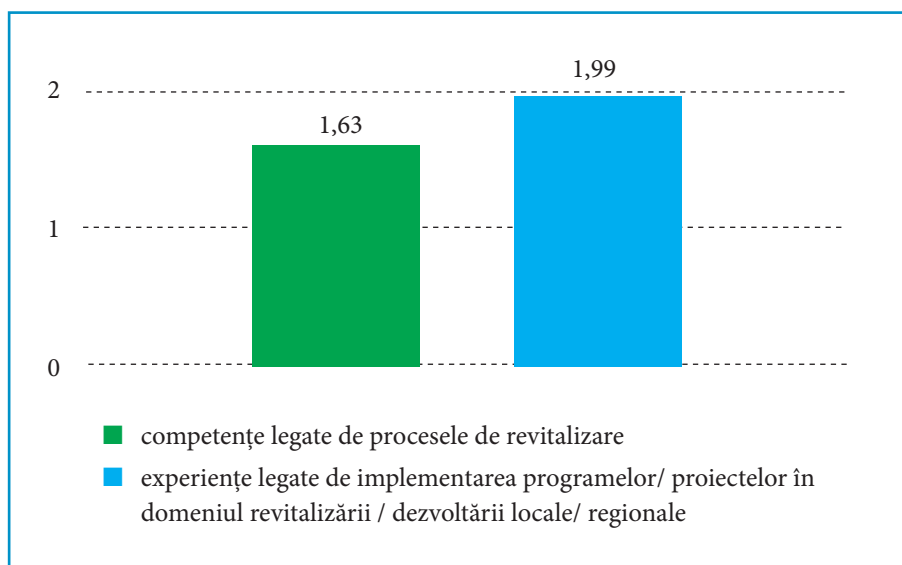

Sursa: studiu propriu pe baza Jadach-Sepiolo, Tomczyk, 2020, pag. 8

Un pic mai slab se prezintă competențele lor legate de procesele de revitalizare înțelese în sensul larg, și în special experiența în stimularea dezvoltării sociale și economice a orașelor. Cu siguranță că acest lucru se leagă de faptul, că aceștia se ocupă de revitalizare de puțin timp și că au realizat de-abia 1-2 proiecte, așadar nu au nici un fel de competențe dezvoltate referitoare la întregul proces, în special în ceea ce privește intervențiile care stimulează dezvoltarea socială și economică a zonelor de revitalizare. În contextul potențialului instituțional al administrațiilor locale reprezentanții orașelor din rețea reprezintă cu siguranță resurse valoroase, care au dobândit deja experiență în domeniul revitalizării și pot să le dezvolte singuri în continuare, cel mai bine cu un anumit sprijin de consiliere din partea experților locali sau străini. Rezultatele detaliate referitoare la experiențele legate de revitalizare au fost prezentate în desenul de mai jos.

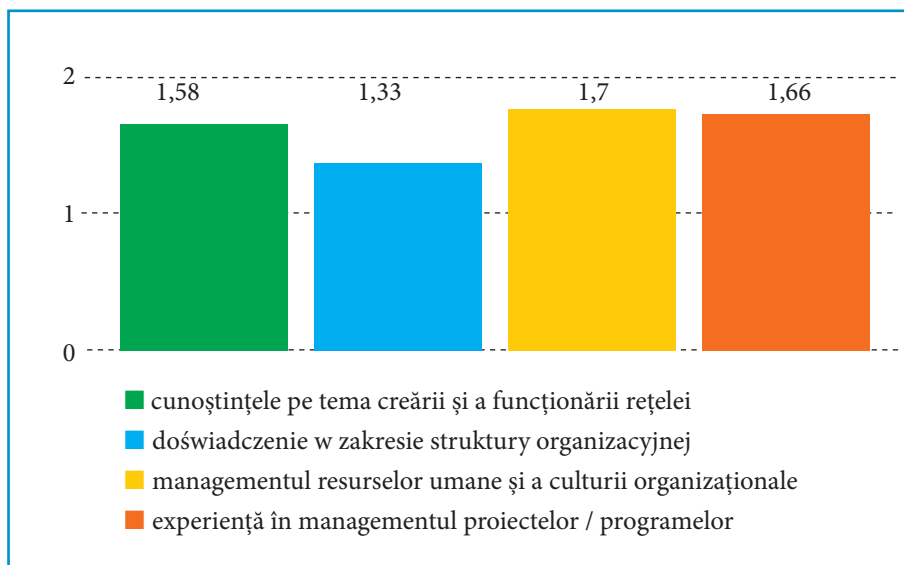
În schimb, în ceea ce privește competențele organizaționale și de management ale reprezentanților orașelor membre trebuie afirmat, că acestea necesită un sprijin mai mare – în special în domeniul experienței privind crearea și gestionarea structurii organizatorice. Membrii posedă cunoștințe un pic mai bune despre crearea și funcționarea rețelei, managementul proiectelor/programelor, iar cele mai bune în domeniul managementului resurselor umane. Au o experiență bogată în ceea ce privește cooperarea cu organizațiile neguvernamentale.

Desenul 20. Cunoștințele și experiența reprezentanților orașelor membre RNRU în domeniul revitalizării și a dezvoltării locale/ regionale

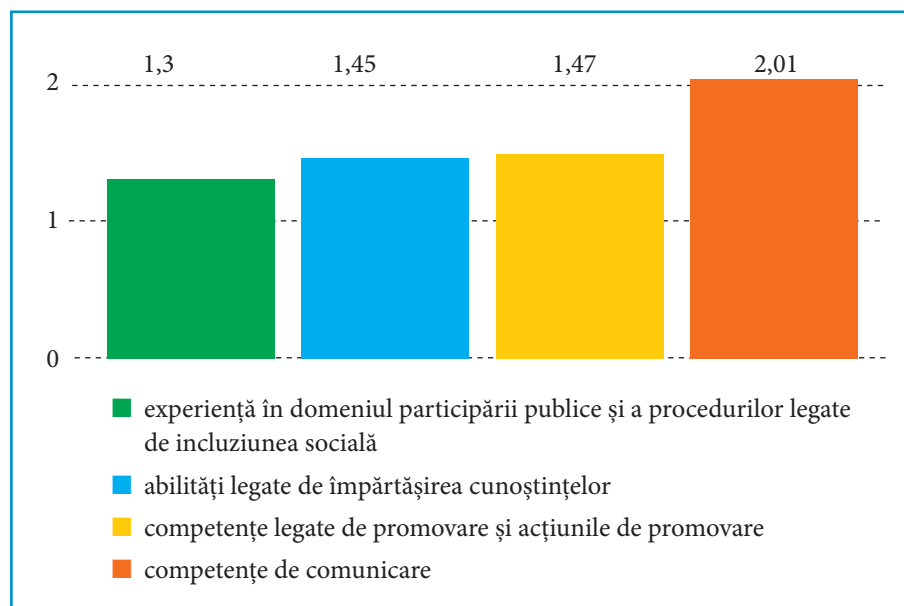
Sursa: studiu propriu pe baza Jadach-Sepioło, Tomczyk, 2020, pag. 13.

Desenul 21. Competențe organizaționale și de management ale reprezentanților orașelor membre RNRU

Sursa: studiu propriu pe baza Jadach-Sepioło, Tomczyk, 2020, pag. 9.

Desenul 22. Competențe soft ale reprezentanților orașelor membre RNRU

Sursa: studiu propriu pe baza Jadach-Sepioło, Tomczyk, 2020, pag. 16.

În fine, în ceea ce privește competențele soft, acestea se prezintă mai slab în comparație cu celelalte domenii de cercetare. Cu toate acestea membrii rețelei declară abilități înalte de comunicare cu excepția limbii engleze. Ei se prezintă destul de bine – lucru important în contextul obiectivelor RNRU – în ceea ce privește competențele legate de împărtășirea cunoștințelor, promovarea și acțiunile de promovare. Cele mai scăzute, lucru care poate mira având în vedere experiențele reprezentanților orașelor legate de crearea și implementarea programelor de revitalizare sunt competențele lor privind participarea publică și procedurile legate de incluziunea socială. Poate că notele mici declarate de către cei cercetați se leagă tocmai de experiențele dobândite în această sferă – cunoașterea greutăților, pe care acțiunile incluzive le produc și înțelegerea în acest context a provocărilor pe care le prezintă. Detaliile referitoare la competențele soft ale reprezentanților orașelor membre în rețea au fost prezentate în desenul de mai jos.

Analiza potențialului instituțional al unităților administrațiilor locale confirmă lipsa de birouri/departamente specificate în structura autorității, care să se ocupe de politica de dezvoltare. Pe de altă parte prezența strategiei de dezvoltare, precum și a altor documente importante precum programele de revitalizare a orașelor și documentele operaționale dovedesc faptul, că în aceste orașe a fost inițiată deja realizarea unei politici moderne de dezvoltare. Lucru important, reprezentanții orașelor au deja o anumită experiență în revitalizarea marilor proiecte, mai ales a celor cu caracter regional. Reprezentanții administrației locale declară, că sunt destul de siguri în ceea ce privește abilitățile lor legate de managementul resurselor umane și cultura organizațională. Punctele slabe, care necesită o dezvoltare în continuare sunt legate de sistemul inefficient sau aproape inexistent de management financiar și control, lipsa procedurilor și a persoanelor responsabile de monitorizare și evaluare.

Se vede că, în Moldova datorită unei noi abordări a politicii regionale pro-dezvoltare au apărut nu numai bazele politicii urbane și de revitalizare, dar chiar și condițiile de construire a unui parteneriat concentrat pe problemele de revitalizare. O expresie a acestui lucru este rețeaua înființată de către orașele-pilot, care se concentrează pe problemele de revitalizare. Orașele membre înțeleg ideea RNRU, obiectivele ei principale, vor de asemenea să îndeplinească în cadrul ei un rol activ. Acest lucru dovedește un capital uman ridicat al membrilor rețelei, datorită căruia este posibilă crearea unei organizații înfloritoare. Din interviurile realizate (Jadach-Sepiolo, Tomczyk, 2020) rezultă, că membrii rețelei sunt specialiști din diferite domenii care se completează, adesea inclusiv din personalul de conducere. Pentru a asigura o funcționare durabilă și eficientă a rețelei, este necesară consolidarea în continuare a potențialului instituțional

și de reurse, precum și a capitalului social al membrilor ei. Rolul capitalului uman și social în eventualul succes sau insucces a organizației în curs de apariție poate adevăra a fi cheie față de restricțiile juridice și financiare existente, rezultate din condițiile moldovenești.

Tratând rapoartele menționate în prezenta publicație (Tomczyk, 2020; Jadach-Sepioło, Tomczyk, 2020) ca bază a diagnosticului potențialului instituțional al orașelor moldovenești ca și obiecte ale revitalizării, trebuie să ne dăm seama de limitările acestor cercetări. Deoarece ele se referă la un grup mic de orașe. Cu toate acestea, rezultatele obținute împreună cu analiza situației schimbătoare a orașelor moldovenești și analiza diverselor date existente reprezintă un punct de plecare bun pentru înțelegerea condiției și a necesităților instituționale ale orașelor moldovenești în ceea ce privește capacitatea lor de a implementa acțiunea de revitalizare.

7. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Prezenta publicație, care face un rezumat al experienței Republicii Moldova în domeniul revitalizării până în prezent și-a propus să descrie și să analizeze modelul de revitalizare dezvoltat în această țară, care a fost elaborat cu sprijinul experților polonezi. Provocările demografice, economice, infrastructurale și de mediu descrise în capitolul 6.1. care se află în continuare în fața orașelor mici și mijlocii din Moldova și pierderea notată a funcțiilor sociale și economice de către acestea au dus la apariția în această țară a necesității stringente de elaborare a bazelor unei politici regionale moderne. Una dintre componentele de bază ale acesteia este revitalizarea înțeleasă ca un proces planificat în mod complex și desfășurat în mod sistematic de egalizare a diferențelor de dezvoltare care apar în orașe. Polonia ca și țară care are în spate o experiență de peste zece ani în acest domeniu a asigurat transferul corespunzător de cunoștințe.

Suportul acordat de câțiva ani în mod continuu începând cu anul 2017 a permis folosirea sistemului elaborat și testat mai devreme în Polonia, lucru care a scurtat în mod semnificativ întregul proces de creare a bazelor noi politici publice și a permis evitarea multor greșeli și capcane. Acest suport a fost acordat de către Ministerul polonez al Fondurilor și Politicii Regionale ca parte a ajutorului pentru dezvoltare Polish Aid realizat de către Ministerul Afacerilor Externe. Un succes mare trebuie considerat faptul că, cadrul juridic al sistemului sub forma documentului guvernului – Liniile directoare (MA-DRM, 2019) – a fost deja elaborat și adoptat de către autoritățile moldovenești. Astfel, revitalizarea ca și set de acțiuni care se înscriu în paradigma dezvoltării durabile a devenit o componentă a politicii de dezvoltare regională – un element esențial în dezvoltarea zonelor urbane din Moldova. La nivel național au fost desemnate cadrul ei juridic și de implementare. Ultimul a fost stabilit în documentul operațional – *Guide to urban revitalization to the cities of the Republic of Moldova* – care cuprinde sfaturi practice referitoare la elaborarea programelor de revitalizare și implementarea proceselor de revitalizare în orașe (Rys și alții, 2020).

Se poate afirma, că la nivel de sistem modelul moldovenesc de implementare a revitalizării demonstrează multe asemănări cu sistemul polonez. Din ordinea juridică poloneză au fost transferate în sistemul moldovenesc printre altele terminologia de bază, inclusiv definiția revitalizării, diagnosticul complex al cărui scop este desemnarea zonelor degradate și revitalizarea, structura programului, principiile referitoare la implementarea acțiunilor de revitalizare cu caracter integrat, importanța acordată participării publice.

S-a încercat adaptarea cunoștințelor și a experiențelor transmise la necesitățile raportate de către experții locali din cadrul Ministerului Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului și al Fondului Solidarității Internaționale din Moldova. La elaborarea documentelor s-a luat așadar în considerare contextul local moldovenesc, legat nu numai de sistemul juridic și administrativ diferit și de posibilitatea de finanțare a proiectelor de revitalizare, dar și de specificul orașelor locale, care în marea majoritate sunt centre urbane mici în comparație cu cele poloneze, cu un declin încă vizibil urmare a sistemului politic anterior și a perioadei tulburi de transformare, cu o cantitate uriașă de provocări. Sistemul creat se caracterizează printr-o abordare mai puțin riguroasă față de elaborarea programului și cu un grad mai mic de detaliere a documentelor. Acest lucru rezultă dintr-un orizont mai scurt al acțiunilor desfășurate și un sistem mai simplu de finanțare, precum și din faza de început, la care se află revitalizarea în Moldova. În ciuda acestor diferențe analiza realizată duce la concluzia, că procedura însăși se bazează pe principii asemănătoare, analogic este și modul de pregătire și implementare a acțiunilor de revitalizare.

În timp ce principiile de bază ale proceselor de revitalizare, terminologia și definițiile sunt similare în cele două țări, funcționarea întregului sistem este diferită din cauza condițiilor locale. Modelul moldovenesc presupune o cooperare foarte strânsă a nivelului național, regional și local, înscrisă în principiile de realizare a revitalizării. Din cauza structurii încă ierarhice a administrației, fără luarea în considerare a cooperării verticale aceste acțiuni nu ar fi posibile. La nivel național în afară de inițierea, elaborarea și implementarea cadrului juridic a fost creat și cadrul financiar – premisele Fondului Național de Dezvoltare Regională. Nivelul regional, reprezentat de către Agenția de Dezvoltare Regională joacă un dublu rol: este partener al orașelor, cât și „filială regională” a sistemului național de revitalizare, care are grijă de conformitatea programelor elaborate cu principiile formulate la nivel național.

În afară de crearea în Moldova a fundamentelor sistemice a revitalizării, înțeleasă ca și politică urbană modernă, începând cu anul 2018 s-a reușit implementarea de asemenea a unor acțiuni-pilot – 19 orașe cu suportul consilierilor

polonezi și locali au elaborat de la zero programele de revitalizare. S-a reușit de asemenea realizarea a 22 de proiecte pilot. Acțiunile implementate au permis testarea premiselor sistemice elaborate și au confirmat justetea lor. Au demonstrat de asemenea, că principiile adoptate sunt într-atât de flexibile, încât permit crearea unor programe personalizate de revitalizare, conforme cu condițiile locale. Condițiile locale, inclusiv posibilitatea de a obține date, existența resurselor umane și analiza potențialelor locale au influențat în mod deosebit delimitarea zonelor de revitalizare. Un alt aspect important al revitalizării, testat în timpul acțiunilor pilot a fost luarea în considerare a unei largi participări politice și a incluziunii sociale. La pregătirea programelor au participat Comitetele Consultative, organisme sociale de consiliere și formatoare de opinie, care deseori au desfășurat promovarea activă a programului, au organizat consultări publice, au desfășurat acțiuni de informare. Rolul mare atribuit incluziunii sociale în modelul moldovenesc de revitalizare este evidențiat și de diferitele forme de participare publică folosită de către organizatorii procesului în decursul planificării și implementării întreprinderilor de revitalizare. Implicarea eficientă a comunității locale în aceste acțiuni trebuie considerată un adevărat succes. Locuitorii zonei, cu diferite grupuri de vârstă au participat activ la proiectele planificate în timpul reuniunilor de consultare, cât și a workshopurilor, în care au făcut cunoștință cu elementele de bază ale amenajării spațiului, pentru a se putea exprima pe tema variantelor concrete de soluții propuse sau pentru a prezenta ideile lor. Aceste reuniuni au avut loc în sălile instituțiilor publice, cât și pe terenul, care urma să fie supus revitalizării. Proiectele, care vizau îmbunătățirea infrastructurii înconjurătoare, de ex. amenajarea spațiilor neglijate inclusiv curțile, elaborarea ofertelor privind petrecerea timpului liber, creșterea suprafeței spațiilor verzi erau mereu însoțite de activități culturale și sociale. Analiza acestor acțiuni duce la concluzia, că acestea au avut un caracter de activizare (de ex. teatru în aer liber, organizarea unui festival), cât și educațional – numeroase întâlniri au vizat explicarea și promovarea ideii de revitalizare în sine. Ceea ce deosebește acțiunile pilot este participarea comunității locale la muncile sociale ca și element al proiectului implementat. Locuitorii au realizat lucrări de amenajare, iar în unele cazuri chiar și lucrări simple de construcții, au plantat verdeață, arbori. În anumite cazuri, persoanele care au participat la consultări și la muncile sociale au înființat grupuri locale de acțiune, care după încheierea proiectului au gestionat și prevenit degradarea spațiilor reabilite. În cazul în care aceste grupuri vor rămâne active, acest lucru va demonstra cu siguranță durabilitatea acțiunilor implementate.

Modelul analizat de revitalizare în Moldova a fost așadar elaborat și testat cu succes. La nivel național a fost înființat cadrul juridic, iar anul trecut de ase-

menea cadrul finanțării exterioare sub forma Fondului Național de Dezvoltare Regională, care oferă orașelor posibilitatea realizării unor proiecte mai mari. Orașele au în plus la dispoziție bugete proprii – unele planifică deja în cadrul lor cheltuieli pentru inițiative locale – inițiate în câteva centre urbane în timpul acțiunilor pilot. Pot de asemenea beneficia de banii obținuți în cadrul concursurilor organizate de către Fondul Solidarității Internaționale din Moldova. De ex. în 2021 Fondul Solidarității organizează un concurs pentru proiecte cu caracter social și economic realizate în zona de revitalizare. Merită ca orașele să diversifice într-o mai mare măsură sursele de finanțare a proiectelor, inclusiv prin includerea unor entități economice private, cel mai bine pe cele care acționează în zonele de revitalizare sau în apropierea lor. Deocamdată, proiectele care ar urma să fie realizate și finanțate de către antreprenorii locali nu există. Organizatorul procesului rămâne orașul, sprijinit de alte instituții publice de ex. școli sau grădinițe, de aici deocamdată sursele de finanțare ale proceselor trebuie considerate ca fiind limitate.

În faza, în care se află revitalizarea în Moldova, pe lângă necesitatea de a construi în continuare un cadru financiar durabil este nevoie de continuarea proceselor de revitalizare – pentru consolidarea și dezvoltarea sistemului în sine. Trebuie întreprinse acțiuni de promovare a ideii de revitalizare ca unul dintre elementele cheie dovedite și eficiente ale dezvoltării regionale. Promovarea cunoștințelor în această sferă intră în competența nivelului central, cât și, sau poate în primul rând trebuie realizată de către nivelul regional – Agenția de Dezvoltare Regională – ca intermediar între nivelul național și cel local al administrației publice. Un rol important în împărtășirea cunoștințelor și a experienței pe tema revitalizării ar putea reveni de asemenea orașelor pilot, care au obținut primele șlefuiuri în calitate de organizator al proceselor de revitalizare. Este bine așadar, că aceste orașe prevăd un astfel de rol pentru ele – în cadrul organizației create în prezent – Rețeaua Națională de Revitalizare Urbană.

Pe lângă asta, merită ca orașele moldovenești care au participat la proiectul pilot să realizeze în continuare programe de revitalizare actualizate la zi – deoarece acestea spre deosebire de programele poloneze au perioade de valabilitate mai scurte de trei-cinci ani. Aceste orașe care au deja o experiență consistentă în crearea politicii de revitalizare ar putea să fie tentate să elaboreze cu timpul niște programe mai extinse, ceea ce ar ajuta la construirea unor procese de revitalizare pe termen lung cu respectarea continuității între diferitele acțiuni, cât și cu alte dimensiuni ale complementarității. Din acest motiv ar fi util suportul în continuare din partea experților străini, concentrat pe probleme sau provocări specifice.

Având în vedere perioada scurtă a implementării politicii de revitalizare în Moldova reprezentanții tuturor nivelurilor administrației publice ar trebui să-și extindă în continuare cunoștințele pe tema revitalizării, inclusiv pe tema bunelor și doveditelor practici, ale soluțiilor inovative, proiectelor eficiente cu alte țări. Personalul care se ocupă de revitalizare în continuare nu posedă cunoștințe interne pe această temă – posedă în schimb cunoștințe teoretice, înțelege premisele principale legate de caracterul complex, integrat al acțiunilor și rolul care revine participării publice. De aceea organizatorii proceselor de revitalizare trebuie să obțină în continuare suport extern sub formă de instruiți sau consultări. Se pare că și vizitele de studii sunt utile, mai ales cele din anumite orașe mici și mijlocii din străinătate, care își pierd funcția lor socială și economică, dar care văd în revitalizare o modalitate de a inversa aceste tendințe negative. Vizitele, care au loc în compania experților locali și străini trebuie să ia în considerare discuțiile directe cu funcționarii și alte părți interesate în revitalizare.

Contextul moldovenesc face ca, din cauza posibilităților financiare în continuare foarte limitate ale programelor din Moldova determinarea și implicarea autorităților locale în procesul de elaborare și implementare a acțiunilor de revitalizare să fie de o importanță esențială. Acestea trebuie însoțite de o pregătire corespunzătoare din partea angajaților care se ocupă de revitalizare. Rezultatele cercetărilor prezentate în subcapitolele 6.2. și 6.3. referitoare la potențialul instituțional și de personal indică existența unui vid de competență a funcționarilor moldoveni în domeniul cunoștințelor și a aptitudinilor necesare pentru implementarea proceselor de revitalizare. În același timp se poate constata, că au fost puse deja bazele pentru o abordare sistemică a dezvoltării locale și a politicii de revitalizare. În Primării există posturi, dar nu departamente sau birouri alocate planificării strategice, achizițiilor publice și problemelor juridice. În orașele care posedă programe de revitalizare sunt desemnați angajați responsabili de această sarcină. Au fost deja elaborate documentele strategice, în primul rând strategia de dezvoltare, iar în unele – programele de revitalizare. Funcționarii locali posedă de asemenea o anumită experiență în implementarea proiectelor, mai ales a celor regionale, pe care le-au realizat în mare măsură Agențiile de Dezvoltare Regională.

Punctul slab al administrațiilor locale constă în schimb în puțină experiență în ceea ce privește implementarea proiectelor mari de investiții realizate în mod independent de către administrații. Alte probleme diagnosticate ar fi numărul mic de angajați deficitul de personal și schimbările frecvente, ceea ce poate reprezenta un obstacol semnificativ în implementarea eficientă a proceselor de revitalizare. Un alt punct slab al administrației locale sunt de asemenea competențele legate de managementul financiar și controlul precum și lipsa de

proceduri și de oameni care să răspundă de monitorizare și evaluare. Deficitul de personal și vidul de competență sunt confirmate de către reprezentanții chestionați ai Agenției pentru Dezvoltare Regională. Lipsurile identificate trebuie completate cât mai repede cu ajutorul unor instruirii corespunzătoare, profilate pentru diversele administrații locale. Instruirile trebuie planificate și desfășurate de experții locali și de reprezentanții Agențiilor de Dezvoltare Regională, care dispun de cunoștințe corespunzătoare referitoare la contextul juridic și financiar, care au o influență decisivă asupra funcționării administrațiilor locale moldovenești. Suportul de instruire și consiliere din partea poloneză sau mai larg, din partea experților străini ar trebui în schimb să se refere la problemele sistemice și promovarea bunelor practici.

După elaborarea unei noi abordări a politicii regionale pro-dezvoltare și crearea bazelor politicii urbane și de revitalizare câteva orașe moldovenești au demarat acțiuni pilot, care au dus la dobândirea de către anumiți angajați ai Primăriilor a unor cunoștințe și competențe de bază în domeniul revitalizării. În felul acesta a apărut și o valoare adăugată a acțiunilor pilot desfășurate sub forma potențialului de personal al organizatorilor proceselor de revitalizare. Datorită implicării reprezentanților orașelor pilot au fost create condiții pentru construirea unui parteneriat concentrat pe problemele de revitalizare. Cercetarea potențialului instituțional al administrațiilor locale care intră în cadrul lui a arătat marea determinare a orașelor membre a RNRU în construirea parteneriatului, cât și dorința activă de a participa la activitățile rețelei. Diagnosticul Rețelei Naționale de Revitalizare Urbană create duce la concluzia, că pentru a asigura o funcționare durabilă și eficientă a acestei rețele, este indispensabilă consolidarea potențialului instituțional și de personal al membrilor ei. Membrii, care sunt reprezentanții orașelor participante la acțiunile pilot, au deja o anumită experiență și cunoștințe în domeniul revitalizării și a politicii de dezvoltare. Au de asemenea anumite competențe organizatorice și de management, precum și anumite cunoștințe, deși insuficiente pe tema creării și a funcționării rețelei. Puncte slabe sunt de asemenea competențele soft, mai ales cele legate de promovare și împărtășirea cunoștințelor – aceste domenii necesită un suport special având în vedere obiectivele pe care și le-a stabilit rețeaua, dorința de promovare a ideii revitalizării în Moldova. În ciuda experienței dobândite legate de elaborarea programului de revitalizare și realizarea unor proiecte specifice membrii trebuie să își sporească în continuare cunoștințele și să își consolideze competențele mai ales în domeniul participării publice și a procedurilor legate de incluziunea socială.

Eliminarea vidului de competențe ar trebui să fie facilitată de formarea și sprijinul consultativ oferit în continuare de către experții locali cu suport

extern. Recapitulând concluziile care decurg din analiza dezvoltării modelului moldovenesc de revitalizare și diagnosticul potențialului instituțional și de personal al orașelor moldovenești în ceea ce privește implementarea proceselor de revitalizare, trebuie menționat, că în Moldova au fost puse deja bazele juridice, financiare și principiile de implementare a revitalizării. Au fost desfășurate de asemenea acțiuni pilot, care au permis testarea acestor principii, iar organizatorilor procesului să dobândească competențe și primele experiențe. Sprijinul în continuare a personalului care se ocupă de revitalizare este cât se poate de indicat – acțiunile de instruire și consiliere vor permite consolidarea sistemului, dezvoltarea lui ulterioară, cât și apariția personalului moldovenesc sub formă de specialiști cu un potențial mare de cunoștințe și competențe. Suportul trebuie să se concentreze pe soluționarea unor probleme concrete, implementarea unor soluții care să corespundă nevoilor. Acestea ar trebui realizate pe cât posibil de experți locali, și pe măsură ce potențialul este consolidat și de către reprezentanții orașelor pilot. Experții străini și polonezi ar putea juca rolul de experți de top, mentori, care să ajute la rezolvarea problemelor sistemului și să slujească cu bune exemple.

În acest context, se pare că în scopul consolidării potențialului instituțional și de personal existent în domeniul revitalizării, dar și pentru crearea unei echipe de specialiști în orașele care nu posedă încă programe de revitalizare, merită creat în Moldova un program sistematic de educație academică în acest domeniu – sub formă de studii de master, studii postuniversitare sau cicluri de instruire. Această ofertă educațională ar trebui să se adreseze în primul rând funcționarilor responsabili de revitalizarea în diversele orașe și Agențiilor de Dezvoltare Regională. Se estimează, că în următorii ani în Primăriile moldovenești, în Agenția de Dezvoltare Regională și în organizațiile neguvernamentale va fi nevoie de cel puțin 150 de noi angajați care să posede competențele necesare în domeniul revitalizării.

BIBLIOGRAFIE

- Albu M., 2020, *The retrospective of urban revitalisation approach in the Republic of Moldova, Solidarity Fund*, materiale de la Conferința on-line „General Assembly of the National Urban Revitalisation Network in the Republic of Moldova”
- Borsa M., Jastrzębska E., Jadach-Sepioło A., Legutko-Kobus P., Szlachta J., 2016, *Raportul final de evaluare a proiectului nr 366/2016 cu titlul Suport pentru administrația publică din Moldova în domeniul implementării Strategiei Naționale de Dezvoltare Regională a Moldovei 2016-2020*, Varșovia
- Bryx M., Jadach-Sepioło A. (red.), 2009, *Revitalizarea orașelor în Germania*, Seria „Revitalizarea orașelor poloneze”, volumul 3, Institutul pentru Dezvoltare Urbană, Cracovia
- Guzik R. (red.), 2009, *Revitalizarea orașelor în Marea Britanie*, Seria „Revitalizarea orașelor poloneze”, volumul 1, Institutul pentru Dezvoltare Urbană, Cracovia
- Jadach-Sepioło A. (red.), 2020, *Cercetarea sistemului de gestionare și implementare a proceselor de revitalizare în Polonia. Raport final*, pregătit de către Institutul pentru Dezvoltare Urbană și Regională și echipa ECORYS Sp. z o.o la comanda Ministerului Fondurilor și Politicii Regionale RP, Varșovia; <https://www.ewaluacja.gov.pl/strony/badania-i-analizy/wyniki-badan-ewaluacyjnych/badania-ewaluacyjne/badanie-systemu-zarzadzania-i-wdrazania-procesow-rewitalizacji-w-polsce>
- Jadach-Sepioło A., Tomczyk E., 2020, *Assessment of the institutional and HR potentials of the city representatives forming the National Urban Revitalisation Network of the Republic of Moldova (NURN). Diagnostic report*, la comanda Ministerului Fondurilor și Politicii Regionale RP în cadrul proiectului „Suport pentru administrația publică din Moldova în dezvoltarea durabilă a zonelor urbane prin realizarea eficientă a programelor și proiectelor de dezvoltare urbană”, Varșovia
- Comisia pentru Standardizarea Denumirilor Geografice din afara Granițelor Republicii Polone, 2019, *Nomenclatura geografică a lumii. Caietul 11, Europa*.

Partea I, lista oficială a denumirilor geografice poloneze ale lumii, ediția 2, Autoritatea națională de Geodezie și Cartografie, Varșovia; http://ksng.gugik.gov.pl/pliki/zeszyty/zeszyt_11.pdf

Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului al Republicii Moldova, MADRM 2019, *Linii directoare privind revitalizarea urbană în Republica Moldova*; <https://madrmd.gov.md/ro/file/1956>

Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului al Republicii Moldova, MADRM, 2020, *The New Concept (Paradigm) of Regional Development in the Republic of Moldova*, Chișinău; <http://madrmd.gov.md/sites/default/files/Documente%20atasate%20Advance%20Pagines/Noul%20concept%20>

[%28paradigm%C4%83%29%20a%20dezvolt%C4%83rii%20regionale%20%C3%AEEn%20Republica%20Moldova.pdf](http://madrmd.gov.md/sites/default/files/Documente%20atasate%20Advance%20Pagines/Noul%20concept%20%28paradigm%C4%83%29%20a%20dezvolt%C4%83rii%20regionale%20%C3%AEEn%20Republica%20Moldova.pdf)

Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor, MDRC, 2015, *Strategia Națională de Dezvoltare Regională 2016-2020*, Chișinău; http://adrnord.md/public/files/strategii/SNDR_2016-2020_draft.pdf

Naționale de Dezvoltare Regională pentru anii 2016-2020, NDR 2016-2020, 2016, strategie adoptată la 13 octombrie 2016, legea nr. 239

Operational manual on how to use the means of the National Fund for Regional Development, Operational manual, 2020, approved by Decision of the National Council for Coordinating Regional Development no. 17/20 of August 4th 2020 National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova, date de pe site-ul web; <https://statistica.gov.md>

Program de Revitalizare Urbană a mun. Soroca pentru anii 2019-2021, Program Soroca, 2018; http://www.primsoroca.md/uploads/article/PRU_ultima_versiu-ne_G-uk.pdf *Program de Revitalizare Urbană a Municipiul Strășeni 2020-2022*, 2019 *Program de Revitalizare Urbană a Orașului Drochia 2022-2020*, Program Drochia, 2019

Program de Revitalizare Urbană. Municipiul Edineț 2019, Program Edineț, 2019 *Programul de revitalizare urbană al Municipiului Bălți Etapa I (2019-2021)*, Programul Bălți, https://solidarityfund.md/wp-content/uploads/2019/10/Program-de-Revitalizare-Urbanp_Balti-RO.pdf

Programul de revitalizare urbană a mun. Ungheni 2019-2021, Programul Ungheni, 2019; https://solidarityfund.md/wp-content/uploads/2019/10/Program-de-Revitalizare-Urban%C4%83_Ungheni-RO.pdf

Programul de Revitalizare Urbană a orașului Cimișlia 2019-2021, Programul Cimișlia, 2019; <http://cimislia.md/upload/Programul%20de%20revitalizare%20urban%C4%83%20Cimi%C8%99lia.pdf>

Perescu E., *Prezentare RU Drochia*, materiale didactice de la trainingul „Instruire pe tema soluțiilor inovative în proiectele de revitalizare – inspirații pentru Moldova”; proiectul Ministerului Fondurilor și Politicii Regionale RP nr 121/2020

„Suport pentru administrația publică din Moldova pentru dezvoltarea durabilă a zonelor urbane prin realizarea eficientă a programelor și proiectelor de dezvoltare a orașelor”, co-finanțat din fondurile programului polonez de cooperare pentru dezvoltare al Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Polone în 2020

Programului Național de dezvoltare a orașelor-poli de creștere în Republica Moldova (2021-2027), Programului, 2020 proiect, Chișinău; https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/subiect15_.pdf

Ryś R., Brzozowy A., Stefanita A., Pragert G., Malai I., *Guide to urban revitalization for the cities of the Republic of Moldova*, 2020, Warsaw-Chișinău; versiunea română: *Ghid privind revitalizarea urbană pentru orașele din Republica Moldova*, Varșovia/Chișinău 2020; http://adrnord.md/public/files/documente/GHIDUL_FINAL_de_Revitalizare.pdf

Sidor V., 2020, *Model – Prezentare RU Cimișlia*, materiale didactice de la trainingul „Suport pentru administrația publică din Moldova pentru dezvoltarea durabilă a zonelor urbane prin realizarea eficientă a programelor și proiectelor de dezvoltare a orașelor”; proiectul Ministerului Fondurilor și Politicii Regionale RP nr 121/2020 „Suport pentru administrația publică din Moldova pentru dezvoltarea durabilă a zonelor urbane prin realizarea eficientă a programelor și proiectelor de dezvoltare a orașelor”, co-finanțat din fondurile programului polonez de cooperare pentru dezvoltare al Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Polone în 2020

Skalski K., 2009, *Revitalizarea orașelor în Franța. Gestionarea transformărilor zonelor de criză din orașe*, Seria „Revitalizarea orașelor poloneze”, Volumul 2, Institutul pentru Dezvoltare Urbană, Cracovia

Spadło K., Kułaczowska A. (red.), 2019, *Comitete de Revitalizare în practică*, Raport de analiză funcțională a Comitetelor de Revitalizare în orașele care participă la concursul de subvenții „Revitalizarea model a orașelor” și care realizează proiecte-pilot în domeniul revitalizării, Varșovia

Strategia de alimentare cu apă și sanitație (2014-2028), Strategia, 2014, strategie adoptată la data de 20 martie 2014, Hotărîrea nr. 199

Strategia Națională de Descentralizare, Strategia, 2012, strategia pentru anii 2012- 2018 adoptată la 5 aprilie 2012, legea nr. 68, Chișinău; <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=344005>

Strategia Privind Reforma Administrației Publice pentru anii 2016-2020, Strategia, 2016, strategie adoptată la 25 iulie 2016, Hotărârea Guvernului nr. 911, Chișinău

The Law on Regional Development in the Republic of Moldova, The Law, 2006, Legea nr. 438 din 28 decembrie 2006, privind dezvoltarea regională în Republica Moldova http://www.serviciilocale.md/public/files/dezv_regionala/The_Law_on_Regional_Development_in_the_Republic_of_Moldova.pdf

The Third United Nations Conference on Housing and Sustainable Urban Development, Habitat III, 2016, *Republic of Moldova. National Report*, HABITAT III, Quito

Tomczyk E., 2020, *Assessment of the institutional potential of the chosen Local Public Authorities in view of the implementation of urban programmes / projects planned under the National Programme for the Development of Growth Poles in the Republic of Moldova. Diagnostic report*, la comanda Ministerului Fondurilor și Politicii Regionale al Republicii Polone în cadrul proiectului „Suport pentru administrația publică din Moldova pentru dezvoltarea durabilă a zonelor urbane prin realizarea eficientă a programelor și proiectelor de dezvoltare a orașelor”, co-finanțat din fondurile programului polonez de cooperare pentru dezvoltare ale Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Polone, Varșovia

United Nations Economic Commission for Europe, UNECE, 2008, *Concept of Sustainable Urban Development of the Republic of Moldova*; https://unece.org/fileadmin/DAM/hlm/prgm/urbanenvperf/conference/tenth_bratislava/documents/8.moldova.pdf

Legea din data de 15 octombrie 2015 privind revitalizarea, M.O. 2015 poz. 1777 *Directivele Ministrului Dezvoltării din data de 2 august 2016 în domeniul revitalizării în programele operaționale pentru anii 2014–2020*, formularul MR/H 2014- 2020/20(2)08/2016 din 2 august 2016.

LISTA TABELELOR

Tabelul 1. Terminologia procesului de revitalizare inclusă în Guide to urban revitalization for the cities of the Republic of Moldova

Tabelul 2. Structura programului de revitalizare în conformitate cu Directivele (MADRM, 2019)

Tabelul 3. Numărul de locuitori și suprafața unităților individuale din Edineț

Tabelul 4. Numărul de locuitori și suprafața unităților din Bălți

Tabelul 5. Lista indicatorilor folosiți în analiza unităților urbanistice

Tabelul 6. Necesitățile și potențialele zonei de revitalizare din Bălți comparativ cu șomajul

Tabelul 7. Proiectele-pilot în domeniul revitalizării realizate în anii 2018-2020

Tabelul 8. Cele mai importante provocări pentru orașele moldovenești

LISTA DESENELOR

Desenul 1. Împărțirea orașului Edineț în unități urbanistice Desenul 2. Împărțirea orașului Bălți în unități urbanistice

Desenul 3. Rezultatele evaluării acumulării fenomenelor negative în orașul Cimișlia

Desenul 4. Fotografii de la procesul participativ din orașul Drochia

Desenul 5. Schema generală de management a Programului de Revitalizare în Strășeni

Desenul 6. Harta Moldovei cu orașele prezentate, care participă în proiectul-pilot din domeniul revitalizării

Desenul 7. Numărul de agenți economici care desfășoară activitate comercială în orașul Soroca

Desenul 8. Fotografia spațiului de comunicare „Pitaciok” înainte și după realizarea proiectului în cadrul programului de revitalizare în anul 2019

Desenul 9. Împărțirea orașului Ungheni în unități urbanistice realizată pentru nevoile analizei de delimitare

Desenul 10. Fotografii de la întâlnirile consultative ale comunității locale pe tema acțiunilor-pilot în Ungheni

Desenul 11. Fotografie de la întâlnirile consultative pe tema amenajării parcului Vasile Alecsandri din Edineț

Desenul 12. Zona de revitalizare din Bălți pe fondul zonei degradate și a altor unități urbanistice

Desenul 13. Fotografii de la activitățile educaționale pentru diferitele grupuri de vârstă desfășurate în cadrul proiectului-pilot în Bălți

Desenul 14. Zona degradată și de revitalizare desemnată în cadrul programului de revitalizare a orașului Cimișlia

Desenul 15. Dispunerea spațială a activităților planificate în cadrul celui de-al doilea proiect-pilot din Cimișlia

Desenul 16. Fotografii prezentând efectele celui de-al doilea proiect-pilot – loc de joacă pentru copii și festivalul „Eco Moto Fest” din Cimișlia

Desenul 17. Împărțirea orașului Drochia în unități urbanistice realizată pentru nevoile programului de revitalizare

Desenul 18. Fotografia spațiului public în zona de revitalizare a orașului Drochia, supusă intervenției în cadrul proiectului-pilot

Desenul 19. Înțelegerea ideii RNRU de către reprezentanții orașelor membre

Desenul 20. Cunoștințele și experiența reprezentanților orașelor membre RNRU în domeniul revitalizării și a dezvoltării locale/regionalne

Desenul 21. Competențe organizaționale și de management ale reprezentanților orașelor membre RNRU

Desenul 22. Competențe soft ale reprezentanților orașelor membre RNRU